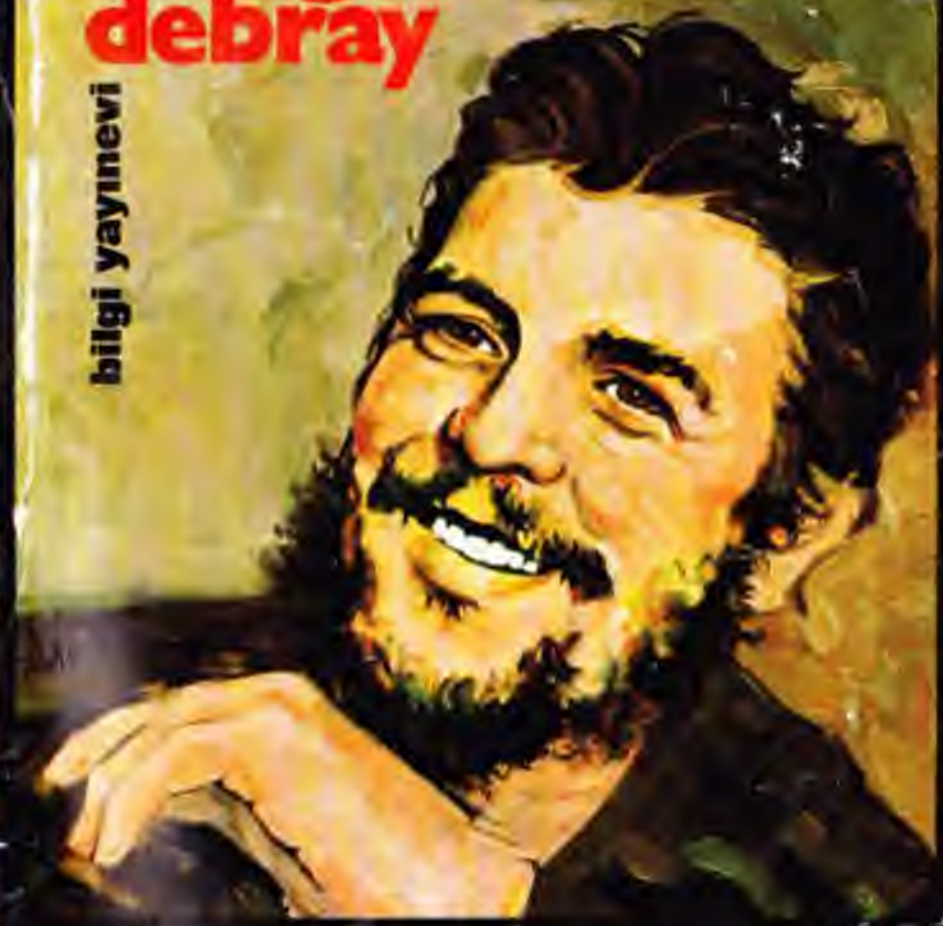
CHE'nin gerillası

régis debray

bilgi yayınevi

RÉGIS DEBRAY / CHE'nin gerillası

BİLGİ YAYINLARI
BİLGİ DİZİSİ 16

Birinci Basım
Ocak 1975

REGIS DEBRAY

Che'nin Gerillası

Türkçesi Zehra Fuat

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni fahri karagözoğlu

Régis Debray'nin bu kitabının Türkçede yayın hakkı ONK Copyright Ajansı aracılığıyla Bilgi Yayınevi tarafından alınmıştır.

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA

İÇİNDEKİLER

Önsöz 11

I. Uyarı 21

II. İnfilâksız bir patlama yada uyarıcı bir katliam. 25

III. Artçı Birliklerden öncü birliklere 40

IV. Bolivya'da sınıf ilişkileri ve güç ilişkileri 55

— Bolivya klasisizmi. 57

— Sürekli (aralıksız) devrimin temelleri. 59

— «Sürekli devrim»in tehlikeleri. 68

— Proletaryanın çifte yalnızlığı: Siyasal konjonktür ve örgütsel yapı 75

— Askeri güçlerin eş değerliği: Temel gücü olmayan yönetici güç = artçı birlikleri olmayan öncü birlikler = savunmasız taarruz = ricatsız baskın 80

V. Che Guevara'nın stratejisi 89

VI. Harekât alanının seçilmesi 106

VII. Harekât zamanının seçilmesi 122

VIII. Askerî sefer 135

— 1. sonuç: Harekât bölgesinin «fiilen» kendi cephe gerisi üssüne dönüşmesi 142

— 2. sonuç: Gerilla birliklerinin çaresiz olarak dağıtılması 145

— 3. sonuç: Che Guevara'nın harekât bölgesinde bir savunma alanı geliştirmesinin objektif olanaksızlığı 149

IX. Düzenin bozulması 155

X. Son söz yerine 175

Bolivya'daki siyasal olayların tarihçesi 182

Che Guevara'nın Bolivya projesine ilişkin olayların tarihçesi 187

BREZİLYA
PERU
BOLİVYA
PARAGUAY
ŞİLİ
ARJANTİN
Villa Bella
Riberalta
Pto Sucre
PANDO
Concepcion
Mercedes
San Joaquim
Exaltacion
Magdalena
Sta Ana
BENI
Baures
Porvenir
Tumupasa
Rurrenabaque
Apolo
Trinidad
Llanos de Mojos
San Ignacio
Ascension
Llanos de Guarayos
San Ignacio
San Javier
San Miguel
Sta Rosa
San Matias
Pto Grether
Portachuelo
Montero
Santa Cruz
San Jose de Chiquitos
San Juan
Pto Quijarro
Sto Corazon
Llanos de Chiquitos
SANTA CRUZ
Bolore
Sta Ana
Pto Suarez
Yuti
Cabezas
Sucre
Lagunillas
Charagua
Camiri
CHUQUISACA
Cuevo
Camargo
Macharetí
Villa Montes
TARIJA
Tarija
Villa Ingavi
Yacuiba
La Paz
Oruro
ORURO
Challapata
Uncia
Rio Mulatos
POTOSI
Cotagaita
Tupiza
San Pablo
Suipacha
Cochabamba
Aiquile
Huanay
Titicaca
Cobija
Carmen

BOLİVYA

Yüzölçümü: 1, 098, 581 km².

Nüfus 4, 700, 000

Nüfusunun dörtte üçü, ülke topraklarının anda birinde oturur. Bu nüfus, özellikle kuzeyde Titicaca Gölü, güneyde Potosi ve doğuda Cochabamba arasındaki yüksek yaylalarda yoğundur.

En önemli kentler: La Paz (500,000 nüfus), Cochabamba (100,000 nüfus), Santa Cruz (100,000 nüfus) ve Sucre.

Bolivya, dünyada kalay üretiminde birinci gelir, (toplam dünya kalay üretiminin %14 ünü üretir. 1968'de üretilen miktar yaklaşık olarak 25,000 tondur). Kalayın yanı sıra, önemli demir, çinko, volfram, bakır, altın ve gümüş madenleri vardır.

Millî gelir: Kişi başına 168 dolar (1968'de yapılan tahminlere göre).

Ölüm oranı: 1000'de 23.

3250 kişiye bir doktor düşer. (Kırsal bölgelerde doktor yoktur.)

Ortalama yaş: Erkekler için 48, kadınlar için 52'dir. (Madenciler için bu ortalama çok daha düşüktür.) 1960'da yapılan tahminlere göre, okuma çağına gelmiş olanlar, nüfusun %70 ini buluyor, okuma yazma bilmeyenler ise bu yüzdenin üstünde kalıyordu.

Asfalt yollarım 760 km., demiryollarının uzunluğu 3500 km. dir.

1966 yılında kalay üretimi, toplam ihracat değerinin %94 ünü, 1968 yılında ise %83 ünü oluşturuyordu. Buna karşılık, 1965 yılında, tarım ve hayvancılık sektörleri, faal nüfusun ancak %48.7 sini oluşturuyordu.

GUEVARA ve GİAP YAHUT COŞKU ve GERÇEK

Egemen sınıfların pekiştirdiği kurulu düzenlere karşı başkaldırma özlemiyle başkaldırma eylemi arasında; uzayda uçma özlemiyle uzayda uçma eylemi arasındaki kadar fark vardır.

Bu farkı bütün boyutları ve ayrıntılarıyle değerlendiremeyenler, bir özlemin coşkusunu, kendi ömürleri içine düşecek bir başarının zaferine hiç bir zaman eriştiremezler.

Che Guevara bu farkı bilimsellik gergefinde yeterince dokuyamamış, ülkücü ama duygusal, cesur ama romantik, büyük ama serüvene yatkın bir savaşçıydı.

Bu nedenle de emekçi sınıflarının «niceliğin niteliğe dönüşme» sürecini milim milim izleyen siyasal örgütleriyle, liderlerinin üstünde değil, gerçekçilikten uzak coşku taşmalarının her zorluğun üstesinden gelmeye yeterli olduğunu sanan gençlik grupları üstünde etkili oldu.

Guevara'nın öneri ve eylemlerine karşı siyasal platformda ilk ciddî tepki Batı burjuvazisinden değil, Sovyetlerden gelmiştir.

O sıralarda Guevara'nın büyük boy resimleri Fransız, İngiliz, İtalyan, İsveç kızlarının yatak odalarında asılıydı.

Aynı dönemde bir başka gerilla komutanı daha vardı: Vo Nguyen Giap. Nedense Giap'ın resimleri Che'ninkilerin başarısına hiç mi hiç erişemedi. Genç kızların yatak odalarına girmek şöyle dursun, günlük gazete sayfalarında dahi kırk yılda bir görünürdü.

Bu zıtlığı ve bunun nedenlerini bilemem kaç göz fark etti yeryüzünde.

Bir Latin Amerika gerillacısıyle bir Kuzey Vietnam gerillacısı arasındaki kıyaslamaları da bilimsel yönden ele almış ciddî bir yapıtla pek karşılaşamadık.

Ancak Che'nin özgeçmişiyle, Giap'ın özgeçmişini karşılaştıranlar üstünde durmaya değer bazı önemli noktalar göreceklerdir.

Bunlardan bir ikisine işaret edelim:

«Che, tıp fakültesini bitirdikten sonra Venezüella'daki cüzzam kolonisinde ayda 800 pesosa çalışmak için Arjantin'den yola çıktı. Yolda Peru'ya da uğradı. Peru'da cezaevine düştü. Peru'daki yerliler hakkında yazdığı bir incelemeden ötürü, Peru yöneticileri kendisine kızmışlardı. Cezaevinden çıkınca yoluna devam etti. Ekvador'a geldi. Birkaç gün de Ekvador'da

kaldı. Orada tanıştığı bir avukat bütün yaşam çizgisini değiştirdi.

Ricardo Rojo adındaki avukat şöyle demişti Guevara'ya:

— Venezüella'ya gidip de ne yapacaksın? Evet, orası para kazanmak için iyi bir yer ama bana kalırsa sen benimle gel, Guatemala'ya gidelim. Guatemala'da gerçek bir sosyal devrim var.

Che bu sözlerden çok duygulandı ve Venezüella'da doktorluk yapmaktan vazgeçerek avukat Rojo ile Guatemala'ya gitti.»

Che, Guatemala'da Arbenz hükümeti sağ bir darbeyle devrilince, fazla bir siyasal eylemi olmadığı halde Arjantin elçiliğine sığınma gereğini duyacak, sonra da Guatemalalı gençleri örgütleyip, onları silahlı bir direnmeye yöneltmek isteyecektir. Ancak bir gece bir baskına uğrayan gençlerin bir kısmı ölecek, bir kısmı zor belâ başaracaktır kaçmayı. Che de Guatemala'dan Meksika'ya geçecek ve Castro ile arkadaşlarını orada tanıyacaktır. Sonra da onlarla Küba'ya gidecektir.

Giap'ın özgeçmişindeki bir iki önemli çizgiye gelince:

«Giap on dört yaşındayken Fransızlara karşı gizli bir örgüte girdi. Birkaç ay sonra da komünist partisine üye oldu. 1936'da parti yasa dışı ilân edilince Vietnam'dan Çin'e gitti. Yanında bazı arkadaşları da vardı. Fransızlar

Vietnam'da kalan karısını tutukladılar. Kadın cezaevinde öldü. Giap da bir daha evlenmedi.

Giap, Mao'nun, 'Uzun Yürüyüş'ünün son bölümü olan Yennan mağaralarında, çete savaşını, Çin'de uygulandığı biçimde inceledi. 1941'de ilk Vietnam gerillacılarını örgütledi. Bu kuvvetlerle Vietnam'a döndü ve Tonkin dağlarında istilâcı Japon kuvvetlerine karşı direnme hareketini geliştirdi.»

Giap 1944'lerde Demokratik Vietnam Cumhuriyetinin İçişleri Bakanı olacak, bunlarla çekilmekte olan Japon kuvvetlerini kovalayacak, sonra Fransızlarla Vietnam'ın bağımsızlığı konusundaki siyasal görüşmelere katılacak, görüşmeler sonuçsuz kalınca Ho Chi Minh'in yanında görev alacak ve yıllarca Fransızlara karşı dövüşecekti. Fransızları yendikten sonra da Amerikalılarla dövüşecekti.

Che Guevara ile Giap'ın kitaplarını da karşılaştırmak, altı çizilmeye değer bazı gerçekleri çıkarmaktadır ortaya...

Che Küba devrimini, bilinçli bir devrimmiş gibi anlatmayı yeğ tutar. Ve bütün Latin Amerika'da bunu bir kez daha uygulamanın yöntemlerini önermeye çalışır

Oysa Küba'da Batista'ya karşı girişilen hareket, başlangıçta emekçi sınıflarının siyasal

örgütünün yönettiği bilinçli bir devrim hareketi değildi. O kadar değildi ki ne Castro partiliydi, ne de Guevara...

Bu nedenle de başlangıçta Amerika'nın kuşkusunu üstlerine çekmemişlerdi. Güney Amerika ülkelerinde aşınan diktatörlere karşı girişilen bilinçsiz hareketler Amerika'yı pek tedirgin etmiyordu. Hatta bazen kendisi bile çaptan düşen diktatörleri deviriyor, halkta beliren bunalımı daha başlangıçta dağıtarak, bu bunalımın düzene karşı keskinleşmesini önlüyordu.

Castro hareketi de başlangıçta bu çerçeve içinde görünüyordu.

Oysa Guevara, başlangıçta bilinçsiz olduğu için Amerika'nın pek üstüne gitmediği Küba devriminden şu sonuçları çıkarmaktadır:

1 — Halk güçleri orduya karşı bir savaşı kazanabilir.

2 — Devrim yapmak için bütün koşulların hazır olmasını beklemek zorunlu değildir, ayaklanma bu koşulları yaratabilir.

3 — Az gelişmiş Güney Amerika'da kırsal bölgeler, silahlı çarpışma için temel alanlardır..

Ancak dikkatten kaçan bir nokta vardı. o da Latin Amerika ülkelerindeki emekçi sınıflarının siyasal örgütlerinin bu önerilere katılmadığı..

Başka bir anlatımla Ernesto Che Guevara hem Amerikan emperyalizmine karşı, hem de Latin Amerika komünist partilerinin olumsuz

onayına karşı kendine özgü kişisel bir gerilla savaşı yürütmek istiyordu..

Ve bir yandan Latin Amerika ülkelerindeki kurulu düzen savunucularıyle, Amerikan gizli servisleri kendisine karşı çıkarken, bir yandan da Sovyetler, Guevara'nın öneri ve davranışlarına tepki gösteriyorlardı..

Guevara, dünya politikasını oluşturan güçlerin dışında; dengeler ibresiyle, bu ibreyi sallayacak ölçüdeki bir potansiyelin var olup olmadığını görmezlikten gelerek; kendine özgü, duygusal bir kahramanlığın destanını yaratmaya kalkıyordu.

Giap ise sade bir gerilla komutanı değil, bir devlet adamıydı. İkinci dünya savaşında Japonlara karşı dövüşürken, sade emekçi sınıfı partilerinin değil, burjuva demokrasilerinin de kendisine karşı olmadığını biliyordu.

Önerileri kişisel öneriler değil, bağlı olduğu siyasal örgüt içinde kendisine verilmiş görevin başarı planlarıydı.

Fransızlarla dövüşürken, Fransız solcuları dahi arkasındaydı. Amerikalılarla dövüşürken ise bütün dünya ilericileri arkasındaydı.

Ama belki de boyu bir buçuk metreyi ancak iki santim geçtiği için, resimleri genç kızların yatak odalarına giremiyordu.

Özellikle belirli bir dönemde Batı üniversitelerinin gençliğini en çok etkileyen iki akım oldu. Bunlardan biri Güney Amerika gerillacılığına biçim vermek isteyen Che'nin yarattığı akım; öteki de, bütün geri ülke halklarını emperyalist güçlerle dövüşmeye çağıran ve Mao Tse-tung'la, Lin Piao'nun öncülüğünü yaptığı akım...

Her iki akım da en çok kalkınmış ülkelerin gençlerinde etki yarattı. Oysa bu akımların amacı, kalkınmış ülkelerdeki gençler değil, sömürülen ülkelerdeki halk yığınlarıydı.

Bu garipliğin kökünde batı burjuvazisinin bazı kurnazlıkları yatmıyor muydu acaba?

Örneğin endüstriye geçmiş bir Fransa'da, bütün dövüşçü sloganlarına rağmen, sol kanadın en sağdaki yöntemi olan Mao'nun «Millî Demokratik Devrim» stratejisi, Fransız burjuva sınıfını ne kadar ırgalardı? Hatta Mao'nun önerdiği önce «Emperyalizme karşı millî burjuvaziyle işbirliği yapma» eylemi bir hayli işine bile yarardı bu sınıfın...

Belki de bu nedenle batıdaki komünist partileri, genel olarak Maoculuğun ve bu yöndeki gençlik atılımlarının karşısına çıktılar.

Gueveracılık ise bir anlamda Lin Piao'nun askerî stratejisini benimseyerek, ezilmiş ülke halklarına dövüşü kırlarda başlatmayı öneriyordu.

Büyük kentlerdeki grevlerin yerini Fransa köylülerinin kırlarda başlatacağı savaş mı alacaktı?

Bunun da liderliğini profesyonel kurmay haritalarını bile ne kadar okuyup okuyamayacağı pek belli olmayan sosyoloji yahut felsefe öğrencileriyle, edebiyat öğrencileri mi yürütecekti? Hem de aynı zamanda sol kanat politikacılarıyle gırtlak gırtlağa gelerek...

Her iki akım da hızla ilk şevkini yitirdi. Bu arada Çin'in dış politikada yumuşayan tutumu, Lin Piao'nun siyaset sahnesinden bir anda kayboluşu, Che'nin kahramanca ama hazin ölümü, sorunların el kitaplarında yazıldığı kadar kolay olmadığını koydu ortaya...

Sermaye, «ülke», «millet», «devlet» kavramlarını hızla aşarak çok uluslu şirketler düzeyine varıyordu. Buna karşı emekçi sınıflarının da evrensel boyutlara uluşan bir dayanışmaya doğru yönelmeleri beklenebilirdi.

Bu düzeydeki evrenselleşen bir sınıf mücadelesinin ise taktiği de, stratejisi de muhakkak ki bilinenlerden daha bir başka olmak zorundaydı. Ve herhalde emekçi sınıflarının evrensel boyutlara ulaşan politik tutumlarını en geçerli ölçülerde saptamak işi, kişisel kahramanlık eğilimlerini de, duygusallığı da, mevcut düzenin yarattığı bireysel sıkıntı ve öfkeleri de çok aşan bir büyük uğraşıydı. Bunu da ancak işçi sınıfı ideolojisini koşullara göre tam olarak değerlendirebilen siyasal örgütler yapabilirdi..

Genç bir Fransız düşünürü olan Regis Debray, başlangıçta Guevara'dan gözleri kamaşmış ve hemen onun yanında gerilla yapmaya koşmuş, çağımızın ilginç aydınlarından biridir.

Gerek eski düşünceleri, gerek bu düşünceler doğrultusundaki yaşamı ile bugün varmış olduğu sonuç incelenmeye değer.

Debray'nin «Che'nin Gerillası» adlı yapıtında, genç ve coşkulu bir düşünürün, bizzat yaşadıktan sonra vardığı bazı gerçekleri nasıl değerlendirdiğini okuyacaksınız..

Sosyalizmi tam kavrayabilmek için her zaman sadece başarılı liderlerin yapıtlarını okumak yetmez; bazen Debray gibi iyi niyetli, dürüst, acı çekmiş genç düşünürleri de okumakta varar vardır

Çetin Altan

I

UYARI

«Biz devlerin omuzlarına tünemiş cüceleriz. Böylece, onlardan daha iyi görebiliyor ve daha uzakları seçebiliyoruz. Gözlerimiz daha keskin yada boyumuz daha uzun olduğu için değil, sırf bizi havaya kaldırdıkları ve bizi devasa boylarının tüm haşmetiyle yükselttikleri için...»

Onikinci yüzyıl dolaylarında, Bernard de Chartres tarafından söylenen bu sözlerin burada bir önsöz, aynı zamanda bir özür yerine geçmesini diliyoruz[1]. Bir dev bu dünyadan göçtüğü zaman, bu acıklı sonu hazırlayan ve devin hayattayken işlediği

1. Alçakgönüllülük belirtisi olarak kullanılan «biz» terimi, «*Silahlı eylemin eleştirisi*»sinde olduğu gibi burada da, nefret uyandıran «ben» terimine yeğ

«hatalar»ı «makul» kılan nedenleri tüm ayrıntılarıyla açıklamak üzere, bir takım kavgacı ve ukalâ cüceler sahneye çıkar. Ne kadar titiz olursak olalım (kaygılarımız ne olursa olsun), bugünkü görevimiz, bu yiğit cücelerin safına katılmak ve komutan Che Guevara'nın 1967'de Bolivya'da uğradığı askerî yenilginin nedenlerini açıklamak gibi nahoş bir çabaya girişmektir. Böyle bir girişimin tatsız, aynı zamanda kutsal değerlere karşı saygısız bir yanı olduğunu kimse inkâr edemez. Ama herkesten daha iyi bildiğimiz, ve bu konuda herkesten daha yetkili olduğumuz da yine inkâr edilmez bir gerçek, Duygusallığı, hatta moral kaygıları tümüyle bir yana bırakmaya gönlümüz razı olmuyorsa eğer, Che'nin yazılarını okumak, konuşmalarını anımsamak, onun leninist bir yetenekle yaptığı öz-eleştirileri, ayrıca, ne kendisini ne de başkalarını alaylarına hedef tutmaktan çekinmeyerek, devrimin seyri sırasında vardığı en acımasız ve objektif yargıları hatırlamak, bize muhtaç olduğumuz gücü verecektir. Ameliyat anında cerrahların ne dostları, ne duyguları, ne de anıları vardır. Ellerinin altında salt bir teşrih masası, müdahale için gerekli araçlar ve anatomi ve fizyoloji bilimlerinin temel bilgileri vardır. Bu türden analizler biraz da cerrahî müdahalelere benzer. Gerek kendisini ve gerekse başkalarını canlı canlı ve aralıksız olarak teşrih eden Che, bunu iyi biliyordu.

Geçici bir yenilginin nedenlerini dürüst bir yöntemle araştırmak, ancak bu yenilgiden zarar görmeden çıkmış olanların harcıdır ki, bu da kimse için bir övünme nedeni olamaz. Sağ

tutulmuştur. Politik alanda tekil ağır basar. Eylem tekniğinde ve teorik tartışmalarda ise, birey özneden önce, nesne olma durumundadır. Birey burada, yerine konulmaz bir kişi değil, bir başkasının yerine geçebilen bir «öge» niteliği taşır. Militanların da bir ruh sahibi olmaya hakları vardır, elbette, ama o ruhtan söz etme cüretini gösterenler ancak maceracılardır. Psikolojik analizler ya da otobiografiler de «ben» terimini gerektirebilir. Böyle bir cüreti gösterme hakkını biz kendimize başka durumlara saklıyoruz.

kalanların doğal özelliği olan önsezi, insanın seve seve feragat edebileceği haksız bir bağıştan ibaret (bizce). Zaman, olguları bir çeşit radyoskopi süzgecinden geçirdiğine göre, sorumluluktan kaçınmamız dürüst bir davranış olmayacak. Bu sorumluluk, bütün bilinçli ve vicdanlı tarihçilerin yaptığı gibi, yenilginin nedenleri ve koşulları üzerinde düşünmek, olayı deneye, negatifi pozitife dönüştürmek, yani, geçmişte uğranılan hezimetten, gelecekteki zaferin nüvesini içinde barındıran ve koruyan o eşsiz tohumu bulup çıkarmaktan ibarettir. Uluslararası işçi hareketi ve ona hareketlerinde rehberlik eden marksist-leninist teori, geleceğe doğru ilerleme yolunda, bıkıp usanmadan geçmişe dönmekten başka çare bulamamıştır, henüz.

Keskin zekâlı cüce düşünürlerin Orta Çağdan bu yana bir gelişme kaydettikleri inkâr olunamaz. Gelişen bilgi hazinesi, tarihin kaba gerçeklerini rasyonalize etmek ve geçmişte mümkün ve muhtemel olanın yerine, sonradan gerekli ve zaruri olanı koymaya yarayan araçları ve bilimsel yöntemleri onların hizmetine vermiştir. Bugün elimizin altında henüz genç ve emekleyen bir bilim var: Tarihi materyalizm. Marks, Lenin ve başkaları, toplumsal gelişmenin anatomisini ve fizyolojisini gözümüzde biraz daha açıklığa kavuşturan bu bilimin temel taşlarını atmışlardır.

Burada bir an için bile unutmamamız gereken bazı hususlar var:

a) Eğer, Paris Komünü'nün kanlı yenilgisinden sonra, Marks'ın Kugelman'a belirttiği gibi, bütün savaşlar önceden kazanılsaydı, ve sınıf mücadelesinin her dönemi zaferle sonuçlansaydı, tarih ancak «mistik bir şey olurdu». Sonuç olarak, hiçbir savaş savaşılmaya değmezdi, çünkü savaş nedenleri ve dolayısıyla savaşçılar ortadan kalkmış olacaktı. *Ve böylece tarihin diyalektiği de materyalist olmaktan çıkmış olacaktı.*

b) Eğer, negatifin, soyut anlamda, pozitifin dıştan karşıtı olduğu gibi, «yanlış» da mekanik olarak, «doğru»nun karşıtı

olsaydı, o zaman, *tarihi materyalizm diyalektik olmazdı*. Çünkü, pozitif, somut anlamda, negatifin içinden doğar, özünden çıkar ve bizzat negatifin etkisiyle oluşur, pozitif niteliğini kazanır.

Bir «olay»ı meydana getiren bu bulanık izlenimler, bekleyişler, sürprizler ve iç ilişkiler, neden sonra, ve bizden uzakta rasyonel ve çözümlenebilir (deşifre edilebilir) bir bütün halinde toplanır ki, biz ancak o zaman, onu açık ve kesin bileşenlerine ayırma çabasına girişebiliriz.

Bugün belki «yetersiz», «durumun yanlış değerlendirilmesi» ve «ideolojik sapmalar» diye nitelendirilebilecek olan geçmişteki o kararlardan, davranışlardan, tercihlerden hep biz sorumluyuz. Bu satırların yazarı, o olayların içersinde –son derece mütevazi bile olsa– aktif bir rol oynadı ve ister bilgi yetersizliği, ister yeteneksizlik, yada herhangi bir gizli faaliyet nedeniyle saklama gereği yüzünden, dolaylı veya dolaysız, olaylara müdahale zorunda kalmadığı zamanlarda bile, yapılan işlerin doğruluğuna tam bir güveni vardı. Ayrıca, ister istemez, «eğitimci» lik görevini yüklenen o Benedikten rahibinin telkin ettiği iman ve alçak gönüllülük ilkelerini de kendimize baş tacı edinmiştik. Bu açıklamamızı tümüyle temelden yoksun addetmeyenlere şunu belirtmek isteriz ki, burada bazı aykırılıklar varsa eğer, bunlar tümüyle geçmişe ait ve aposteriori niteliktedir. Şunu da özellikle belirtmek isteriz ki, sosyal uygulama anını, sonradan bu uygulamanın eleştirisi anına bağlayan zaman grafiği içersinde, sosyal uygulama daima ön plandadır. Başka bir deyimle, silahların eleştirisi ile eleştirinin silahı arasında bir bağlantı kuran bütünlük ile farklılık arasındaki diyalektik ilişkide bir çelişki doğduğu takdirde, silahların eleştirisi, bu çelişkide öncelik taşır.

İnsan savaşmakta haklıdır. Yenilgilerinin nedenlerini araştırmakta da haklıdır. Geçmiş tecrübelerinden elde ettiği bilgilere dayanarak yeniden savaşmaması hata olur. Ve bu böylece, hiç aman vermeden, yılmadan zafere kadar sürüp gidecek: «*Hasta la victoria siempre!*»

İNFİLÂKSIZ BİR PATLAMA YADA UYARICI BİR KATLİAM

1967 yılının bir Mart akşamı, El Oso diye adlandırılan bir askerî karargâhta, yeni gelen Bolivyalı bir arkadaşla, Kübalı bir arkadaş arasında, gerilla faaliyetinin ülkenin politik durumu üzerindeki etkisi ve bu faaliyet içersinde Kübalıların oynadığı rol hakkında bir tartışma çıktı. El Campamento Central ile Rio Grande arasındaki bölgeyi kapsayan alanı keşiften dönen Che Guevara, bu uzun ve yorucu yolculuktan sonra, merkez ve artçı birliklerini bir araya toplayarak söze başladı. Bolivyalı arkadaşlara hitap ederek, Kübalıların ve onların safında yer alan kendisinin, bu savaştaki katkılarının ne olduğunu, Bolivya toplumu üzerinde

gerilla müdahalesinin ne gibi etkisi olabileceğini birer birer herkese anlatmaya koyuldu. Bu katkıların her ikisi de aynı türdendi. Che, arkadaşlarının ve kendisinin, Bolivya halkı yerine savaşmaya gelmediğini, sadece onların bağımsızlık savaşını başlatmaya hazır olduklarını belirtti. Bu hesaba göre o andan itibaren gerilla faaliyetine katılan Bolivyalıların formasyon ve eğitim dönemleri biter bitmez, ülkelerini ilgilendiren konularda, başlıca görevin ve yönetim sorumluluğunun, kaçınılmaz olarak, kendi omuzlarına yükleneceğini unutmamaları gerekiyordu. «Bizlere düşen iş», diyordu Che, düşüncesini daha iyi belirtmek için, «silahı ateşlemek değildir. Onu ateşleyecek olanlar sizlersiniz. Bizim payımıza düşen daha az. Biz fünye görevini bile yüklenemeyiz. Fünye sizsiniz. Biz bu fünyenin içinde bulunan ve ateşlemeyi hızlandıran cıvalı fülminat tabakasını teşkil edebiliriz, ancak. Hepsi bu kadar.»

İnfilâkı «başlatıcı» patlayıcı maddeler kategorisinden olan ve bakırdan mamul kapsüllerin içindeki cıvalı fülminat, «esas» patlayıcı madde olan tetril yada heksojen'in dış yüzünü kaplar. Cıvalı fülminat, onu doğrudan tahrik etmez, bizzat kapsülün patlamasını garantiler, sadece; o da sırası gelince, içine yerleştirilmiş bulunduğu patlayıcı madde yükünün infilâkını sağlar. Böylece, zincirleme bir reaksiyon vücude gelir.

Şimdi hikâyemize dönelim. Nancahuazu'da ne olmuştu? Ateşleme olayı vuku bulmuş, kapsül patlamış, parçalara ayrılmıştı. Ama, asıl beklenen patlama, hemen akabinde olmamıştı. Bu patlama saatli bir bomba gibi, neden sonra patlak verdi ve yıllar boyunca dalga dalga büyüyerek yayıldı, Bolivya toplumunun bütün tabakalarını, hatta ondan da öteye sıçrayarak, bütün Amerika'yı sarsmakta gecikmedi. Ama, bilfiil patlama anında ve mahallinde, önceden tayin edilen yerde infilâk olmadı. Acaba neden? Che'nin benzetmesini ve onun kullandığı terimleri izlemeye devam edelim. Olup bitenleri, anında ve teknik açıdan

ele almakla yetinecek olursak, bu başarısızlığın ancak iki nedeni olabilir:

a) **Kapsülün elverişsiz bir yere konmuş olması**:

İnfilâkı sağlamaya gerçekten yeterli güçte olan bu yükü patlatacak olan fünye, patlayıcı yükle doğrudan fizik irtibat halinde değildi. Demek oluyor ki, fünye, daha önce de belirttiğimiz gibi, elverişsiz bir yere konmuştu. (Sonraları Joaquin'in ayrılmasıyla iki grubun, önceleriyse) Gerilla faaliyetinin operasyon alanında ve gerillacıların yer değiştirerek dolaştığı bölgelerde sınıf çelişkileri henüz önemsizdi, daha yoğunluk kazanmamıştı[2]; bu bölgeler, herhangi bir devrimci mesajı halka ulaştırma bakımından elverişsizdi. Sosyal, tarihsel ve siyasal olayların geliştiği yerler değildi, buraları. O zaman akla şu sorun geliyor: Gerilla harekâtı için neden ve hangi koşullar altında bu bölge seçilmişti? Belki, pratik anlamda uygun olduğu için. Ama, bu daha geniş anlamda bir sorunu akla getirmiyor değil. O da, acaba o bölgedeki köylülüğün sınıf özelliği neydi ve bu köylülüğün, Bolivya devriminin itici güçleriyle ilişkisi neydi?

b) **Patlayıcı yükü ateşlemeye elverişli bir fitilin bulunmayışı**:

Gerillaların, sosyal bakımdan uygun bir ortamla doğrudan bağlantıları olmaması halinde ve gerçekten güçlü ve patlama noktasına gelmiş olan sosyal ağırlığın başka bir yerde, örneğin maden bölgesi La Paz'da, proletaryanın ve politik açıdan ileri olan kent küçük burjuvazisinin içersinde bulunması halinde, fünye ile patlayıcı maddeyi yani devrimin öncü birlikleriyle itici güçlerini birbirine bağlayacak somut bir bağa mutlaka gerek vardı. Bu bağın, *her iki yönde,* yani gerilla bölgesi ile kent merkezleri arasında çalışabilecek bir ulaşım mekanizması, bir insan gücü, bilgi, savaş gereçleri ve yiyecek sağlama, verilen talimatı belli

2. Gerillanın tarihçesine bkz.

yerlere iletme aracı olması gerekiyordu. Bu türden bir araç, hem teknik hem de siyasî bir araçtır. «Bağlantı kurmak», «bilgi iletmek», «takviye sağlamak» gibi teknik görevleri ile aracın siyasî niteliğini ve gerilla düzeni içersindeki önem derecesini birbirinden ayırt etmek zordur.

1967'de Bolivya'da bir yandan, askerî operasyonlar, bir yandan da onların yarattığı tepkiler patlak verdiği zaman, bu teknik araç henüz yerine yerleştirilmemişti. Aracın embriyonu bile görünürde yoktu. Bu da, kent küçük-burjuvazisinin oluşturduğu kent artçı birliklerinin (red urbana) kuruluş sorununu ve tarihçelerini ortaya çıkarır. Bu sorun da sırasıyla, siyasî nitelikte bir temel soruna bağlıdır: Acaba embriyon halinde bile olsa, kendisine destek olacak siyasî bir cephe, gerilla harekâtının gelişmesi bakımından hayatî bir önem taşımıyor muydu? Kullanılan yöntemler, bu türden bir siyasî aracın oluşmasına elverişli miydi? Kendine özgü bir kimliği olmayan ve milliyetlerine göre ayrı ayrı bölgelere yerleşmiş halkçı güçlerle birleşme olanağından yoksun bir arka cephe, kendisine verilen, manen destek olma gibi alçak gönüllü bir görevi bile yerine getirebilir miydi? Ve sonuç olarak, şu soru akla geliyor: Bolivya'nın sınıf yapısının özellikleri, tarihî mücadele gelenekleri ve yakın siyasî tarihi incelendiğinde, kent merkezlerinin ve maden işçilerinin rolünü, arka cephe yada manevi destek olarak sınırlandırmak mümkün müdür acaba?

Bu soruları yanıtlamaya çalışmadan önce, daha doğrusu, bu soruların yerli yerinde olup olmadıklarını araştırmadan önce, 1967 olaylarını gözden geçirelim: Daha önce belirttiğimiz iki özellik, yani gerilla harekâtının çekirdeğini oluşturan alanın

çevresindeki verimsiz bölge ve gerillalar ile devrimin sosyal güçleri arasında ulaşım bağlarının bulunmaması yüzünden, bütün gücüyle çalışan «küçük motor» (gerilla) ile rölantide, nerdeyse ölü noktasında çalışan «büyük motor» (ulusal yığınların hareketi) arasında *uyumsuzluk* vardı. Büyük motor, küçük motorun etkisiyle uyanıp tam hızla çalışmaya başladığında, bu uyumsuzluk belli bir ayarsızlığa dönüştü: Her iki motor birbirlerinin güçlerine katkıda bulunmadan, birbirlerine paralel olarak çalışmaya koyuldu. Küçük motor, kapalı devrede çalışarak, kendi öz kaynaklarından beslenme ve yaşamını sürdürme zorunda kaldı. Bu kaynaklar tükendiğinde, dışardan beslenme olanağı bulunmadığı için stop etti. Öte yandan, onun dışındaki potansiyel enerji kaynakları da, uygun biçimde «motorize» olamadıkları ve içlerindeki gizli güçleri somut bir siyasal eyleme dönüştüremedikleri için boşa giden bir özveriyle kaynaklarını tükettiler.

«Foquist»lerin mecazi anlamda kullandığı iki motor örneğini vermekle, 24 Haziran 1967'de Saint-Jean katliamı sırasında açıkça patlak veren bu gizli dramı anlatmayı belki başarabiliriz. Gerillaların siyasal merkezlerle bağlantılarının kesik olması hiç beklenmeyen facialara yol açtı: Proletaryanın çekirdeği kalay madeni işçilerinin gerillaya gösterdiği yakınlık, güç birliği isteği, ne yazık ki, gerilla örgütünce, işçilerin yararına değerlendirilemedi. Oysa, gerillanın bütün amacı, bu dayanışmadan işçileri yararlandırmaktı.

Gerçekte bir patlama olmuş ve bu patlama belki de, fünyenin infilâkı sayesinde olmuştu ama, fünye onu belirleyen etken değildi. Patlama, infilâk noktasına gelen sınıf kini birikiminin, çevrenin her türlü devrimci kışkırtmalara karşı hassas kıldığı bir bölgede olmuştu. Gerilla harekâtı, böyle bir çevrenin bulunmadığı bir yerde patlak vermiş, bu yüzden de, harekâtın etkisi, kendi nedenlerini aşmış, iş çığrından çıkmıştı. Gerilla saldırısı, *gerilla yönetimine bağlı bir protesto saldırısı niteliğinde değil de, ani*

bir hastalık, tek yanlı bir dayanışma fenomeni, soyut bir hareket olarak ortaya çıkmıştı.

Haziran ayında, o sırada gizli çalışmakta olan Bolivya Maden İşçileri Sendikası Federasyonu (FSTBM), maden bölgesinin merkezi olan Signo XX'da bir işçi kongresi (ampliado minero) düzenlemişti. Bu kongre, sanayi işçilerinin, ustaların (maestros) ve üniversite öğrencilerinin de katılmasıyla daha da genişlemişti. Catavi maden işçileri kesimi, bir süre önce, bir günlük ücretlerini ve madenlerde büyük ölçüde yokluğu hissedilen ilaçlardan kendi paylarına düşeni, Güney Doğu bölgesindeki gerillalara vermeyi kararlaştırmışlardı. Federasyonun halkla ilişkiler sekreteri Simon Reyes, genel bir davanın gerektirdiği bu hareketin koşullarını saptayacak olan bu kongreye başkanlık etmek ve onu düzenlemek için, gizlendiği Oruro'dan kalkıp Siglo XX'ya geldi. İşçileri bu kararı almaya yönelten nedenler eksik değildi: 1965'de, Barrientos-Ovando başkanlığındaki askeri cunta, Comibol'ün (Millîleştirilmiş Bolivya İşçileri Örgütü) ücretlerinden bir çırpıda %45 bir indirim yapmıştı. Bu, çağdaş uygarlık tarihinde herhalde benzeri olmayan bir örnek. Gerçi, alma gücünün kısıtlanması yada ücretlerin bloke edilmesi gibi örnekler yok değil ama, ücretlerin böyle bir günde hükümet kararıyla yarıya indirilmesi olağan bir şey değildi.

İşçiler maden ocağının içinde (adentro minas) yöneticileriyle birlikte toplandılar ve gizli olarak yapılan bu toplantıda, Catavi işçilerinin aldığı karar onaylandı. Kısa bir süre sonra, 24 Haziranda, sessizce vagonlara doldurulup bu bölgeye sevkedilen ordu birlikleri işçi bölgesini kuşattı ve şafak sökerken, komuta zincirinin «düşman arazisi» diye nitelendirdiği bu bölgeye karşı düzenli saldırıya geçtiler. Saldırının, Saint-Jean Yortusunun ertesi sabahına raslaması, ona daha da gaddar bir nitelik kazandırıyordu. Çünkü, yüksek yaylada kışın en soğuk gecesi diye bilinen Saint-Jean Yortusu gecesi, bu barışsever bayramı

her yerde ateşler yakarak, dansederek ve millî gelenekleri gereğince bol bol şarap içerek kutladıktan sonra, uykuya dalan işçiler, tamamen gafil avlanmışlardı. Bu saldırı, hükümet tarafından «önleyici tedbir» olarak nitelendirildi, çünkü sonradan kendini temize çıkartmak için cunta, işçilere iftira ederek, onların Poopo Gölü dolaylarındaki Challapata garnizonuna saldırmak niyetinde olduklarını ileri sürdü. Bu saçma bir suçlamaydı, çünkü silahlanmayı amaçlayan işçiler, böyle bir işe girişmiş olsalardı, önceden silahsızlandırılmış olan bir istihkâm taburuyla karşılaşacaklardı. Evlerinde, uykuda gafil avlanan işçiler kendilerini savunacak durumda değillerdi. Ama buna rağmen, alarm verildi ve sendika merkezi, birkaç dinamit lokumu ve 1914 Savaşından kalma birkaç eski Mauser tüfeğiyle yiğitçe savunuldu. Aslında, bütün bu direnme boşunaydı. Ölü sayısı, resmî rakamlara göre otuza yakındı. Gerçekte ise, yaklaşık olarak yetmiş maden işçisi, karıları ve çocuklarıyla birlikte evlerinde, Siglo XX bölgesinin sokaklarında, askerlerin kurşun yağmuru altında can verdi. Silahlı Kuvvetlerin bu şanlı saldırısı, şehit Bolivyalı işçilerle zaten dolup taşan Bolivya tarihine «San Juan» katliamı olarak geçti.

Bu katliam katmerli bir dramdır: Bir kere, başlıbaşına bir dram, bir de gerilla açısından bir dram. İşçilerin özverilerinin yalnızlığında, gerillaların özverilerinin yalnızlığı yankılanıyor, aynı madalyonun, biri tersini, diğeri ise yüzünü teşkil ediyordu. Aynı yenilginin iki kez vurgulanmasıydı bu. Cordillera Central'nin iki ucu olan Uncia ile Valle Grande arasında, kuş uçuşuyla, ancak 250 km. lik bir uzaklık var. Gelgelelim, maden işçileriyle gerillalar birbirlerine bakıyorlar ama birbirlerini göremiyorlardı. İki ayrı evrenin insanlarıymışçasına yabancıydılar birbirlerine. Aynı amaçları paylaştıkları için, birbirlerine ihtiyaçları vardı. Gerillaların da, işçilerin de karşılıklı amaçlarına ayrı ayrı yollardan erişmeleri olanaksızdı.

Açlıktan ölmemek yada düşman kurşunlarına hedef olmamak için işçilerin bir askerî savunma, korunma ve daha sonra da bir karşı saldırı aracına ihtiyaçları vardı. Bu araç, Cordillera'nın öte yanında çekirdek halinde mevcuttu ama şu anda onlar için birşey yapmaktan acizdi. Gerillalar da açlıktan ölmemek, düşman kurşunlarına hedef olmamak için (açlık zaten askerlerin kurşunları vücutlarına saplanmadan önce bile, gerillaların fizik direncini aşırı derece zayıflatmıştı) kendilerini benimseyen, besleyen, gerektiğinde kendilerine siper olan bir sosyal sınıfa ihtiyaçları vardı. Ama bu sosyal sınıf da onlar için birşey yapmaktan acizdi. Gerillalar bir bildiriyle (5. No. lı ELN bülteni) işçileri, dağlara çıkmaya ve savaşlarını daha iyi koşullar altında sürdürebilmek amacıyla kendi saflarına katılmaya çağırdılar, ama bu mesaj, ulaşım yoksunlukları yüzünden işçilere hiç bir zaman ulaşamadı. Teknik yada siyasî araçların yokluğu, bu çağrıyı güçsüz bir dilek haline getirdi.

Bir türlü gerçekleştirilemeyen bu karşılaşmanın dokunaklı bir yanı vardı: Bir tarafın yokluğu, öbür tarafın eksik ve yarım kalmasına sebep oluyordu. Gerilla, bir mızrağın demir ucu gibiydi. Ama ortada mızrak olmayınca bu demir parçası neye yarardı? Sapından ayrılmış keskin bir uçtan farksızdı. O ancak, sosyal bakımdan bilinçlenmiş ellerde kolektif bir amaç uğruna kullanılabilir, ancak o zaman, esas görevi olan saldırı silahı haline getirilebilirdi. İşçi sınıfının öncüsü ise, ucunda demir olmayan bir tahta sırıktan farksızdı. Askerî değeri olmayan, düşman saldırısı karşısında korunmaya bile yaramayan, keskin bir yanı, yada sivri bir ucu bulunmayan bir silah gibi. Birbirinden ayrı düşmüş bu iki elemanın birleşmesi, saygıdeğer bir sınıf silahının, gerçek bir zafer aracının ortaya çıkmasına yol açacaktı. Birleşmeleri, hiç değilse, iş birliği yapmaları bile bunu sağlayabilirpi.

Kendi çıkarları, hayatta kalma şansı söz konusu olduğu za-

manlarda, egemen sınıfın önsezileri hiç şaşmaz. Bu kez de öyle oldu. Kendisi için hayatî bir tehlikenin doğmakta olduğunu sezmekte gecikmedi. Barrientos-Ovando kliki, bu iki gücün birleşmesinin, kendisi için ne gibi tehlikeler yaratacağının bilincine varmış gibi hareket ettiği halde, devrimci eylemin kahramanları olan iki güç, ayrı kalmalarının doğuracağı korkunç zararları sanki küçümsüyormuş yada ihmal ediyormuş gibi davrandılar. Oysa, stratejik çıkarlarının uyuşması, o sıralarda giderek artan bir güç haline gelen gerilla örgütü ile işçi direnişinin kalesi haline gelen maden işçileri proletaryasının aynı anda ortaya çıkması öylesine çarpıcıydı ki, düşman bunu ortaklaşa hazırlanmış bir plan yada önceden yapılan siyasî temasların sonuçları olarak görmekte gecikmedi. Ama, ne yazık ki, yanılıyordu. Bu temaslar aslında hiç bir zaman yapılmadı. Maden işçileri ile aileleri, gerçekte var olmayan, «yıkıcı» bir komplo kuşkusu yüzünden kurşunlandı. Doğrudur, Bolivya'nın yeni-sömürgeci burjuvazisi, «kendi» proletaryasına boyun eğdirmek istediği ve bu riske girmekten korkmadığı zamanlarda, bahaneler bulmakta asla güçlük çekmemiştir.

Bu sessiz olay, gelecekteki dramın verilerini kuru bir şekilde özetliyor. 24 Haziran katliamı, 8 Ekim cinayetinin tohumunu içinde taşıyordu. Birinci katliamın uygulanmasını emreden generaller, bu kez ikinci katliamın uygulanması emrini verdiler. Birincisinde gerilla örgütü, maden işçilerinin katledilmesine nasıl engel olamadı ve generalleri bu işten vazgeçiremediyse, ikincisinde de maden işçileri, aynı şekilde, Che'nin katledilmesini engelliyemediler ve onları bu işten vazgeçiremediler. Her iki katli-

amda da generaller aynı bahaneden yararlandılar. Böylece, Siglo XX bölgesinin maden işçileriyle Valle Grande Bölgesinin gerillaları, yaşamları süresince kardeş olamadıkları için, ölümde kardeş oldular. Çünkü, aslında (doğuştan) müttefik olmakla birlikte, eylemde müttefik değillerdi: Bu tarihî ittifakı, olay anında, birleşik eyleme dönüştürmeyi başaramadılar. Bu olayı deşmek demek, zaten, gerilla yenilgisinin tahliline girişmek demektir.

1967 dramını, başka anılarla birlikte rafa kaldıranlar hafiflik etmiş olurlar. Bütün Bolivya tarihinin gizli tertipleri, entrikaları, bu dramın içinde düğümleniyor. Bu dram, Bolivya tarihinin bir çeşit simgesel özeti, aynı zamanda, çağdaş Latin Amerika tarihini yoğun biçimde yansıtan bir panodur.

Bolivya halkının sınıf mücadelesinin bu ilginç özeti, yakın geçmişteki olayların, o korkunç 1967 yılını simgeleyen ölüm marşının biraz farklı bir ezgisinden ibaret olduklarını gösteriyor. İşçi sınıfının sosyal bilinci ile öncü güçlerin siyasî bilinci, yani «aşağı»daki silahsızlandırılmış halk yığınlarının insiyatifi ile «yukarı»daki silahlı öncü güçlerin müdahalesi arasında, birincilerin kasıtsız eylemleri ile ikincilerin kasıtlı eylemleri arasında bir uyum sağlanmadığı sürece, bu böyle sürüp gidecek.

Bu özet, Latin Amerika halklarının sınıf mücadelesinde çözümlenememiş sorunların da özetini teşkil ediyor. İşçi sınıfı, örgütlenip, savunma sanatını, gerilla örgütünün saldırı sanatı ile birleştirmediği sürece, taktik ile strateji, sosyo-ekonomik haklar ile siyasi ve askeri haklara sahip çıkılmadığı sürece, bu özetin gündemindeki şiddet olaylarına yeni ve daha şiddetli olayların katılacağı kuşkusuzdur. Sabırlı ve soğukkanlı olmak gerekiyor. Bütün devrimcilerin geleneksel baş belâsı olan bu parçalı bilmecenin, hukuken birbirini tamamlayan, ama gerçekte (uygulamada) birbirlerinden farklı zamanlarda ve birbirinin dışında faaliyet gösteren bu iki parçası, karşılaştıkları ve aralarında uyum sağlayabildikleri gün, yeryüzünde devrimin görünümü deği-

şecek, çizgileri daha belirgin ve tanınabilir hale gelecektir. Bu sorunu çözümleyebilmek için gerekli koşullar, Bolivya'da, bugün her yerdekinden daha elverişli bir şekilde toplanmıştır. Che Guevara gerilla örgütünün yaptığı tarihî atılım, bu klasik sorunlara devrimci ve olumlu bir çözüm yolu getirme dönemini büyük ölçüde yakınlaştırmıştır.

Fünye-patlayıcı madde, yada küçük motör-büyük motor imgelerini bir yana bırakalım, şimdi. Che Guevara onları sadece kolayına gelen benzetmeler oldukları için kullanmıştı. Tahlil aracı olarak artık yetersiz sayılırlar, çünkü, bu imgeler altı yıl kullanıla kullanıla yıpranmış ve önemlerini yitirmişlerdir. Kaldı ki, bu türden benzetmeler, aslında yanlıştır, çünkü, toplumun bireyleri, sınıf güçleri, cansız yığınlardan ibaret değildir, diyalektik yapıları da monte edilmiş bir makinenin yapısına benzemez. Bazıları, «foquisme»in önerilerini de beraberinde getirdiği için, bu benzetmenin körü körüne, ön yargıyla yapıldığını ve bu yüzden «foquisme»in objektif tahlilinde kullanılamayacağını ileri süreceklerdir. Onlar, burada kanıtlanmak istenen şey, önceden biliniyor farzediliyor yani «foco»nun, belli tarihî koşullar altında açıkça bir fünye görevi yapabileceği savunulmak isteniyor, diyorlar. Kapitalizm de, ona bağımlı bir dinamit lokumu oluyor bu durumda. Her neyse, bu imgeler de, diğer bütün imgeler gibi, ancak *statik* objeleri *tanımlamaya* yarar.

Oysa, gerilla örgütü, 8 Ekimde atılımı durdurulmakla birlikte, herşeyden önce, *dinamik* bir niteliğe sahipti. Bu örgüt, belli bir amacı gerçekleştirme yolunda belli bir mirası devralmıştı. Belli bir geçmişten doğmuş ve belli bir geleceğe doğru, geçmişi-

ni aşma çabasındaydı. Gerilla faaliyetini anlayabilmek için, onun geçmişine dönmek, oluşumunu somut bir biçimde incelemek, sonra yeniden, o günlerdeki geleceğine dönmek, ve ona anlamını veren koşulları önüne sermek gerekir. Gerilla faaliyetinin başlangıç noktası neresiydi? Nasıl kurulmuştu bu düzen? Amacı neydi? Ancak böyle somut ve bütün açıklamalar gibi zorlu bir açıklama, bu hareketsiz cisme hayat verebilir yeniden ve bize, örneğin Che'nin birçok yazılarında belirttiği teorik kavramlara bazan ters düşen eylemlere hangi nedenlerle zorlandığını anlamamıza yardımcı olabilir. «Milliyetçi devrimci Bolivyalı» René Zavaleta ilginç bir yazısında şöyle diyor: «Bolivyalı Che, teorisyen Che'nin koyduğu kurallara her zaman sadık kalmamış, hatta bazan, Che'nin, kendi genel kuramlarını inkâr ettiği bile söylenebilir.»[3] Che'nin genel kuramları ile, olağan dışı ve şaşkınlık verici uygulamaları arasındaki bu aykırılık, aslında en fazla anlaşılmaya değer sorundur. Çünkü, yaşamın bütün zenginliği, gerçek tarihin akışı, bu gözü pek ve canlı atılımın nedenleri hep o aykırılığın temelinde yatmaktadır. Anlatılması gereken öykü asıl budur, işte.

Bir sürü bulanık yorumlar, izlenimler, şaşkın sözler, Bolivyalı Che'nin öyküsünü yoğun bir sessizlik halkasıyla kuşatmış, böylece, bütün Latin Amerikalı militanların, ister istemez, tarihî miraslarının bir parçasını oluşturan ve hepsince benimsenmesi gereken bu hayatî deney, son derece esrarlı bir havaya bürünmüştür. Çoğu zaman, kuş bakışı yapılan bir inceleme ile bu olaylara yükselen ve soğuk bir görüş açısından bakılmış, «hatalar» ve «hayaller», perspektif göz önünde tutulmadan ve iç ilişkileri hesaba katılmadan, soyut bir ortam içinde yan yana yerleştirilmiş, sonra üstün körü bir yargıyla «inanılmaz» ve «anla-

La frustacion de Nancahuazu, Ekim 1969.

şılmaz» olarak nitelendirilmiştir. Yüzlerce örnek arasından, şu akıllıca yazılmış faydalı örneği ele alalım:

«Latin Amerika Devriminin bu en büyük kahramanının yönettiği bir grubun bunca hatalar işlemiş olması, inanılmaz birşey. Hazırlık döneminde işlenmiş hatalar arasında, gerillaların talim ve terbiye bölgesi ile operasyon bölgesi arasındaki kargaşalıkları, istihbarat ve haritacılık konularındaki gevşek tutumlarını, levazım işlerindeki düzensizliklerini sayabiliriz. Bunların yanı sıra, temelde de bozukluklar var: Acı bile olsa, Che Guevara'nın merkezde (gerilla üssünde), kendisine destek olarak, teorik ve stratejik açıdan en tutarsız fikirlere sahip olan ve düşman değilse bile, muhalif gruplara bağlı bürokratlardan ve oportünistlerden oluşan bir siyasî cephe kurma çabasını ciddi bir hata olarak kabul etmek gerekir.»

Yazı şöyle devam ediyor: «Bu hatalar, Debray tarafından daha önceden hesaba katılmamıştır. Tıpkı, Bolivya köylülüğünün, gerillaların kahramanlığı karşısında gösterdiği şaşkınlık verici ilgisizliğin hesaba katılmadığı gibi.»[4]

Burada hemen bir parantez açıp, herşeyi yerli yerine oturtalım. Che'nin Bolivya projesinin hazırlanmasına ve geliştirilmesine adımızı karıştırmak suretiyle sık sık bize onur verilmiştir. Tıpkı *Révolution dans la Révolution* (Devrim içinde devrim) ile Nancahuazu deneyinin karşılaştırılması gibi. Biz böyle bir onuru haketmedik. Gerilla üssünü Bolivya'da kurma kararını vermezden önce Che'nin bize danışmadığı bir gerçek. Operasyon bölgesinin nihai seçiminden, daha doğrusu, gerilla üssünün, ülkenin içerlerine doğru taşınmasından bile haberimiz yoktu. Dolayısıyle, Bolivya köylülüğünün ilgisizliğini önceden göre-

4 «Consideration sur les théses de Régis Debray» (Régis Debray'nin tezleri üzerine düşünceler), Marcelo de Andrade, *les Temps modernes*, Mayıs 1969.

medik, çünkü, herşeyden önce, genel anlamda, Bolivya köylülüğü diye birşey yoktur, ancak, her bölgeye göre değişen halklar vardır. Önceden görebileceğimiz, hele önceden karar verebileceğimiz hiçbir şey yoktu.

Bunları belirttikten sonra, Che'nin yenilgisini hiç birimizin önceden göremediğini utanmadan itiraf edebiliriz. Gerçi, gerillanın siyasal düzeninde bazı eksikler ve boşluklar olduğunu sezmiştik ama, askerî harekâtın gelişmesiyle, bu boşlukların yavaş yavaş doldurulacağına güvenimiz vardı. Kaldı ki, bu yenilgi, öldürücü bir darbe gibi gelmedi bize. John William Cooke[5], bir gün, Vitorio Codovila[6]'yı haklı bulmaktansa, Che Guevara hakkında yanılmış olmayı tercih ettiğini söylemişti. Bu alçak gönüllülük, o gün için yersizdi. Çünkü haklar ve olaylar, raslantısal olarak, Che'den yanaydı, o günlerde. 1970'de tasarlanan Teoponte projesi, daha uygulanmadan yenilgiye mahkûmdu[7]. Bunu önceden kestirmek mümkündü: Biz de, böyle fikirler hiçbir zaman iyi karşılanmamakla birlikte, bu konudaki fikrimizi belirtmiştik. Buna karşın, 1967'de ele alınan Nancahuazu projesinin başarı şansı daha fazlaydı: Gerçekçi ve güven verici bir yanı vardı.

Che'nin acınacak «hataları», Komün'ün acınacak «hatalar»ını ve Marks'ın Alman arkadaşı Kugelman'ın, bu yenilginin ardından kapıldığı acınacak şaşkınlığını anımsatıyor. Geçmişte yapılan bu gibi tahminlere verilecek en iyi cevap, Marks'ın Kugelmann'a yazdığı mektupların 1907 tarihli Rus baskısında Lenin'in önsözüdür. (Bu satırlar, 1905'in acınacak «hatalar»ından iki yıl sonra kaleme alınmıştır.)

«O (Marks), mücadelenin başarı şansını önceden ***kesin olarak***

5 Küba'da uzun süre yaşamış, bugün artık hayatta olmayan devrimci Peroncu yönetici.

6 Bugün hayatta olmayan Arjantin Komünist Partisi sekreteri.

7 Bolivya'nın tarihçesine bkz.

hesaplama çabalarının şarlatanlıktan ve bağışlanmaz bir ukalâlıktan ibaret olduğunu anlıyor ve, işçi sınıfının kahramanca, özveriyle, ve insiyatifini kullanarak dünya tarihini *geliştirdiği* olgusuna, *herşeyden çok* değer veriyor. Marks, tarihi, onu *yaratanların* görüş açısından inceliyordu. Başarı şansını, önceden, yanılgısız olarak hesaplayacak güçte değildi, ama o; 'Bu, önceden kolaylıkla görülebilirdi... Bunu yapmamak gerekti...', diye ahlâk dersi vermeye kalkan küçük burjuva aydınlarının gözüyle bakmıyordu olaylara...»[8]

[8] İtalikler Lenin'e aittir.

III

ARTÇI BİRLİKLERDEN ÖNCÜ BİRLİKLERE

1952 yılında patlak veren Bolivya devrimi, Latin Amerika tarihinde, diğerlerinden soyutlanmış olmakla birlikte, önemli bir yer tutar. Giderek yozlaşması ve ülkenin doğal bakımdan dış dünyaya kapalı oluşu, devrimin ana çizgilerinin yavaş yavaş bulanıklaşmasına yol açtı, o kadar ki, Kıtanın kolektif bilincinde yer eden imgesi bile zamanla silindi. Kaldı ki, bu devrimin aşırı milliyetçi damgası, onun dünyanın devrimci sahnesine yansımasına da engel oldu. Ama patlak verdiği anda, yankıları Latin Amerika'yı – ister korkuyla, ister umutla – titretmekten geri kalmadı.

1953'de, öğrenimini henüz tamamlayan, serüvenci Arjantinli

genç doktor Ernesto Guevara Lynch, La Paz'da, Peroncu iktidarın Arjantinli yurttaşlarına göstermekten şiddetle kaçındığı bir sahneye tanık olma fırsatını buldu. Sınıf ve aile kökenlerine henüz bağlı olan genç Guevara, Peroncu iktidara karşı açıkça düşmanlık besliyordu. La Paz'da, silahlı halk yığınları, işçi sınıfı önderliğinde, üç günlük bir ayaklanma sonucunda, bütün bir orduyu yoketmişti. Guevara, bir yıl sonra Guatemala'da, Castillo Armas'ın istilâsı (saldırısı)nı püskürtmek amacıyla, sivil savunmaya katılıp, halk kuvvetlerini silahlandırma çabasına giriştiğinde, Bolivya'da gördüklerinden büyük ölçüde yararlandı. Ama aslında, Bolivya'dakine benzer bir yiğitlik örneğine yeniden tanık olabilmek için, Küba Devrimini beklemek gerekiyordu: Bolivya'daki ayaklanma sonucu, Devletin belkemiğini oluşturan Ordudan başlayarak, Devlet mekanizması tahrip edilmiş, ve halk milis kuvvetleri onun yerini almıştı. Ama bu kez, iş tersine dönmüştü. Birbirine paralel ama ters yönde gelişen bu tarihsel olaylar üzerinde uzun süre fikir yürütülebilir: Bolivya'da, proletarya siyasal bir oluşuma ve küçük-burjuva niteliği taşıyan bir ideolojiye doğru yol alıyordu, ama kaderin garip bir cilvesi olarak bu oluşma aslında kesintisiz devrimci bir gerilemeydi. Buna karşın, Küba'da yoksul köylülük, ve kent-küçük burjuvazisi siyasal bir oluşuma ve proleter kökenli bir ideolojiye doğru yol alıyordu. Bu da, kesintisiz bir devrimci ilerleme niteliğindeydi. Birinci olayın beklenmedik seyircisi ikinci olayın ise kahramanı olan komutan Che Guevara'nın, kendisine ilk kez, bir devrimin barut ve ter karışımı kokusunu duyuran ülkede son nefesini vermesi, doğrusu ilgi çekici bir raslantı.

On yılı aşkın bir süre içersinde, Bolivya'da proletarya bozguna uğratılmış, sindirilmiş ve sonra da bir şiddet hareketiyle iktidardan uzaklaştırılmıştır. Halkçı bir devrimin bizzat kendi kahramanlan tarafından, ki bunların arasında ön planda Paz Estenssoro'yu sayabiliriz, nasıl bir eldiven gibi tersine

çevrilerek, askerî bir karşı devrim haline getirildiğini, ve «9 Nisan 1952» ayaklanmasının, halk devrimini hazırlayıp, besleyip, kıvamına getirdikten sonra 4 Kasım 1964 darbesiyle kendi kendini inkâr ettiğini (yokettiğini) ve proletarya ayaklanmasının yıkıntıları üzerinde Barrientos gibi acınacak bir kuklayı nasıl diktiğini araştırmaya değer. Bolivya, bu duruma gelmezden önce, 1965'e kadar, komşu ülkeler içinde bir demokrasi kalesi gibi yükseliyordu. O zamanlar, solcu hareketin henüz soluk alabildiği tek Latin Amerika ülkesiydi, denilebilir. Kuzey Amerika'nın giderek baskısını artırmasına rağmen ve iktidarın siyasî polisinin (Control Politico) San Roman ve Amerikan Elçiliğinin emriyle işçilere karşı giderek şiddetini yoğunlaştırmasına rağmen, ayrıca «sol sektör»ün (MNR) mülklerine el konulmasına rağmen, 1960 başlarında, düzensiz olmakla birlikte, işçilerin milis kuvvetleri henüz silahsızlandırılmamıştı. Sendikalar, liderleri Juan Lechin'i cumhurbaşkanı yardımcılığına getirecek kadar güçlüydü. Meşru niteliği olan birçok marksist-leninist parti, henüz faaliyetlerini sürdürebiliyordu. Belli merkezleri vardı. Devlet mekanizmasının ve onu elinde tutan Parti'nin içersinde bile, milliyetçi devrimci hareketin ve iktidarın halk kökenli ve antiemperyalist ana çizgileri henüz bütün kafalardan silinmemişti. Böylece, burjuvazinin legal haklarına paralel olarak, birtakım illegal görevlerin yerine getirilmesine de göz yumuluyordu.

Bolivya, yer yer keşfedilmemiş, çöl niteliğinde uçsuz bucaksız toprakları olan beş ülke ile sınır komşusudur. Sivil bir hükümetin iş başında olduğu bir dönemde, polis kuvvetleri bir hayli dağınık ve gevşekti; ülkenin giriş ve çıkışlarına gözcülük etmek için gerekli maddî olanaklar ise yetersizdi. Bu geçici siyasal avantajlara, alaydan yetişme bir yönetici kadrosunun her yerde kendini hissettiren kokuşmuşluğu, bir de kaçakçılık konusunda süregelen katı geleneklerin sağladığı doğal avantajları ekleyebiliriz. Böylece, komşu ülkelerden gelen bazı yerli

devrimci gruplar, Bolivya'da o yıllarda, güvenilir bir sığınak değilse bile, en azından, bir arka cephenin temelini kurmaya elverişli koşulları bulmakta gecikmediler. General Giap'ın sonradan çoğu kez ele alıp geliştirdiği, Stalin'in şu sözlerini anımsamak yerinde olur: «Gerçek bir savaş verebilmek için sağlam bir arka cephenin oluşturulması şarttır.» Nitekim, gerçek bir savaş vermek isteyen, daha doğrusu, Arjantin, Peru, yada başka yerlerde gerçek gerilla üsleri kurmayı amaçlayan birçok örgütler, ani bir kararla, bir arka cephe oluşturmak maksadıyla Bolivya'ya başvurdular. Emperyalistlerin Kutsal İttifak'ının Kıtanın dört bir yanında baskısını artırdığı bir dönemde, Bolivya'dan başka bir yerde faaliyet gösterme olanağı yoktu. Karşı devrim tarafından şimdiden hakları elinden alınmış olan milliyetçi devrim, böylece haberi olmadan yada ister istemez, proletaryanın millî davası yolunda kendi payına düşeni ödemek zorunda kaldı.

1963 yılının temmuzunda, Che Guevara'nın en yakın dava arkadaşı ve en güvenilir adamlarından biri olan Papi – yüzbaşı Jose-Maria Martinez Tamayo – bir Kolombiya pasaportuyla Bolivya'ya geldi. Daha önce Guatemala'da kendisine verilen önemli bir görevi yerine getirmişti. Bu kez, Che ona, Arjantinli arkadaşı Masetti için Bolivya'nın güneyinde, Tarija'da bir harekât ve levazım üssü kurması için talimat vermişti. Gelecekte Ejercito Guerrillero del Pueblo (EGP) adını alan gerilla grubu da onun emrine verilecekti. Masetti, o güne kadar, Küba'nın *Prensa Latina* basın ajansının genel müdürlüğünü yapmıştı. Kendisine, iki anlama gelen «Segundo» takma adı verildi. Bu ad, bir önceki yüzyılda efsanevi bir arjantinli goşo'nun adı olduğu gibi, aynı zamanda, «ikinci» anlamına geliyordu. Harekete katılanlara, «Primero» yani «birinci» komutanın, bizzat Che Guevara'dan başka kimse olmadığını anlatmak amacıyla, ona bu ad verilmişti. Bolivya sınırının güneyinde, Salta'nın kuzeyinde

kurulan gerilla üssünün hazırlık dönemi başarılı geçmekle birlikte, EGP'nin çekirdeği daha faaliyete geçmezden önce, Arjantinli jandarma birliklerinin yaptığı bir baskın sonucu, 1964 sonunda yokedildi. Kendi tasarladığı ve çok önem verdiği bu projenin başarısızlığa uğradığını, 1965 Ocağında Paris'te geçici olarak bulunduğu bir sırada öğrenen Che, Afrika'ya geçmeye hazırlanıyordu. Bu çatışmada yalnız Masetti ölmekle kalmamıştı; vurulanlar arasında, asi ordunun kahramanlarından ve Che'nin manevi oğlu sayılan genç yüzbaşı Hermes Pena da vardı. Arjantinli gerillalar arasında kalmak isteyen Papi, bu isteğinin kabul edilmemesi üzerine, Havana'ya döndü. Bolivya'daki faaliyetlerinde kendisine yardımcı olan ve o zamanlar adları henüz bilinmeyen bazı genç komünistler, üç yıl sonra ünlü oldular. 1964 Kasımında La Paz'a, arkeoloji ve folklor meraklısı bir «Arjantinli kadın» geldi. La Paz sosyetesinin kaymak tabakası onu Laura Gutierrez adı altında tanıyordu. Bu kadın, Alman asıllı militan komünist Tamara Bunker (Tania)den başkası değildi. Aynı yılın Mart ayında, Havana'da Che Guevara kendisini Bolivya'ya gitmekle görevlendirmiş ve ona görevinin önemi ve uzun vadeli etkisi üzerine sürekli bilgi vermişti. Anlaşılacağı üzere, Che uzun bir süreden beri uzağı görüyor ve ilerisini hesaplıyordu.

1963'de Arjantin gerilla örgütünün faaliyete geçmesinden az önce, siyasal yaşamına henüz başlamış olan ELN Peru örgütü, genç ozan Javier Heraud'un katledildiği Puerto-Maldonado yenilgisinin izlerini sildi. Bir kolu, Bolivya sınırı yakınlarında, Peru ormanları içinde doğan ırmağın kıyısında faaliyet gösteren bu örgüt de Bolivya kökenliydi, ama Masetti'nin Arjantinli gerilla örgütünün tersine, Peru Ordusu tarafından keşfedildikten sonra bile, Bolivya'ya dönme olanağını buldu. Ama, Bolivyalı arkadaşlarının yardımı ve desteği olmasaydı, bu balta girmemiş ormanda geri çekilemez ve Bolivya'nın Beni bölgesine ayak basamazdı, kuşkusuz. Bu arkadaşların da o dönemde adları henüz

duyulmamıştı. Onlar da diğerleri gibi, ilerde, Nancahuazu'da Che Guevara'nın gerilla saflarına katılacaklardı.

Nitekim, Yuro çatışmasından sağ kalanlardan biri olan ve 15 Kasım 1967'de vurulan El Nato (Julio Luis Mendez), Puerto Maldonado'dan kaçıp kurtulabilenlere rehberlik etmiş ve onların hayatını kurtarmıştır. La Paz'ın kuzeyindeki Beni bölgesinde doğmuş olan bu adam, bölgeyi avucunun içi gibi biliyordu.

Bolivya'da yerleşmiş olan Küba'lı devrimcilerin ani bir kararla işbirliği yapmaları üzerine, birçok Arjantinli ve Perulu gerilla örgütleri kendilerine koruyucular ve önemli destekler bulmuşlardı. Bunlar, genellikle Bolivya Komünist Partisi üyelerinden sağlanmıştı. Bizzat Parti yöneticileri, bu işi kolaylaştırmak için, iyi yetişmiş ve Partinin güvenini kazanmış genç elemanlardan kurulu bir kadroyu görevlendirmişti. Bu tavır, Bolivya Komünist Partisi için, kendisi angaje olmaksızın, silahlı mücadeleye karşı olmadığını kanıtlamanın bir yoluydu. Böylece, Parti, kendi iç politika çizgisini değiştirmek zorunda kalmadan Küba Devriminin güvenini kazanmış oluyor, Komünist Gençliğin en iyi militanlarının devrimci enerjisini dışa doğru kanalize etmiş oluyor, ve hareketin yenilgiye uğraması halinde, kendisini güvence altına almış sayılıyordu. Ama böyle hareket etmekle, BKP'si kuşkusuz, bazı risklere girmiş oluyordu. Bir kere, uluslararası planda, Arjantin gibi kardeş ve komşu partiler karşısında kötü bir duruma düşmüş oluyordu. Arjantin, Masetti'nin gerilla harekâtı örneğinde olduğu gibi, «yabancı» müdahalesine şiddetle karşı çıkmıştı. 1964 yılı sonunda, Latin-Amerika ülkelerinin komünist partilerini Havana'da toplanmaya çağırması, biraz da bu protesto ve uyuşmazlık yüzündendir Bu toplantı kararı, Arjantinli yoldaşların suçlamalarını yanıtlamak ve onların kuşkularını ortadan kaldırmak amacıyla, bizzat BKP'si tarafından onaylandı. Ama Parti bu davranışlarıyla, Parti içi politikası bakımından, farkında olmadan daha da ciddî tehlikelere atılmış oluyordu. Gerçekten de,

Parti içerisinde, dışa dönük olarak gelişen ve Partinin sınırlarını ve politik çizgisini aşan faaliyetlere giderek daha büyük bir eğilim gösteren özel bir sektör oluşmaktaydı.

Parti yöneticileri başlangıçta, «serüvenci» eğilimlere ve kuşkulu faaliyetlere karşı ideolojik bakımdan direnmeye en uygun ve en iyi yetişmiş komünist gençlerden kurulu kadroları bizzat seçmişti.

1953'de, Partinin kuruluşundan üç yıl sonra oluşan Bolivya Komünist Gençliği örgütü, tüzüğü uyarınca, «organik ve bağımsız bir yapıya sahip, fakat Partinin politik çizgisine bağlı bir gençlik örgütü» olarak belirlenmiştir. Bu «topluluk» aslında hiçbir eğilimin yada fraksiyonun temsilcisi olmadığı gibi, Partiye «karşı» çıkma gibi bir bilincin çabasında da değildi. Örgüt, kendine özgü bir siyasal çizgiden yoksundu. Gerçi, örgüt temsilcileri, Sovyetler Birliğinin çeşitli uluslararası kongrelerinde, Şili'de, Uluslararası Öğrenciler Birliği Merkezinde, Prag'da, Bulgaristan'da, özellikle, Küba gençliği ile yanyana bulundukları ve onlarla oy birliğine vardıkları yerlerde, bazı bağımsızlık isteklerinde bulunmuşlardı ama, aslında militanlar, Parti yönetiminin direktiflerine gözü kapalı uymaktan başka birşey yapmıyordu.

Bu yüzden, Che Guevara sahneye çıktığı zaman, gelecekteki ELN Bolivya örgütünün temelini oluşturması gereken bu küçük öncü çekirdek, 1964 sonunda, Merkez Komitesinin küçük bir azınlığının, peşinden Partinin işçi hücrelerinin çoğunluğunu sürükleyerek, yeni bir «marksist-leninist» parti kurmak amacıyla ana partiden kopmasına sebep olan mücadelelerin ve tartışmaların dışında kaldı. Bu yeni örgüt başlangıçta, o sıralarda tartışma konusu olan uluslararası sorunlarla değil de, ulusal iç sorunlarla ilgileniyordu. Örneğin, «camarilla» diye adlandırdıkları Parti yöneticilerinin oportünizmine karşı savaşıyorlardı. Ancak Partiden kopma sırasında sahnede bulunmayan Boliviyalı temsilci Zamora'nın Prag'daki Uluslararası Öğrenciler Birliği Mer-

kezine gelmesinden sonradır ki, yeni Parti «Çin yanlısı» olduğunu kesinlikle belirtti. O kadar ki, bugün Boilvya'da kullanılan günlük dilde, bu iki komünist partiyi birbirinden ayırt etmek için «Pekinesses» (Pekinciler) ve «Moskovitas» (Moskovacılar) denir.

Komünist Gençlik örgütünün ideolojik yönden çekimser davranışı, yöneticilerle temelde uyum halinde olmaları ve tam bir fikir birliği içinde bulunmaları anlamına gelmiyordu. Bu genç militanlar, görevleri ve insani ilişkileri gereği, Parti yönetimine ters düşen bazı özellikler kazanmaya başlamışlardı bile. Bu özellikler arasında, daha enternasyonalist bir görüş açısını, saldırı harekâtı ve yeraltı faaliyetlerine uygun yetenekleri, Küba Devrimi ve onun temsilcileri ile kendi aralarında kurulan daha büyük yakınlığı sayabiliriz.

Bütün bu geçmişteki olguları zevkimiz için anlatmıyoruz. Che Guevara'nın Bolivya'da kurduğu siyasal bağların niteliğini kavrayabilmek için bunların bilinmesi mutlaka gereklidir de ondan. Nancahuazu'ya onun peşinden gidecek olan kişiler, işte bu dönemde kendi kendilerini yetiştirmeye başlamışlardır. Che Guevara, Peru ve Arjantin deneylerine dayanarak adamlarını seçecek, temaslarını kuracak ve başardıkları işlere göre onlara güvenecektir. ELN Bolivya örgütünün kurucuları olan Inti Peredo, Coco Peredo, Rodolfo Saldana, Jorge Vasquez Viana, Antonio Jimenez, El Nato, Loyola Guzman ve diğerleri, yani kent artçı-birliklerinin ve gerilla öncü-birliklerinin önderleri o günlerde Bolivya'da toplanmışlardı bile. Bu gerillaların adlarının birinci planda geçmesi doğaldır çünkü, bütün bu militanlar, daha 1966'larda bile, kendilerini devrime adamış, güvenilir kişiler olduklarını kanıtlamış bulunuyorlardı. Gerçi hepsi Komünist Partisinden yada Partinin gençlik kollarından geliyordu ama Che onları bu özelliklerinden ötürü değil de, daha önce denenmiş bir yeraltı örgütünün üyeleri olarak, Nancahuazu harekâtını baş-

latmak üzere seçmiştir. Nancahuazu harekâtı, kökü çok eskilere dayanan bir projenin uzantısıdır. Che Guevara, 1960 başlarında, bu projenin Bolivya temelini atmış, sonra yeni değiştirme birlikleriyle bu projeyi gerçekleştirme yoluna gitmiştir. 1966 Martında Bolivya'ya ilk gelen Kübalı yoldaşın Papi olması, bir raslantı değildir. Papi, Pombo (yüzbaşı Harry Villegas) dan, hatta Tuma (Sierra Maestra günlerinden beri Che'nin özel yardımcısı sayılan Carlos Coello) dan önce buraya varmıştır. Onun birkaç yıl önce bizzat sınavdan geçirdiği, yeteneklerini yakından bildiği ve yakından bağlı olduğu bu adamlarla işbirliği yapması da bir raslantı sayılmaz. Che'nin gerilla örgütünün enfrastrüktürünü kurma görevinin, devrimden bu yana birbirlerine yakından bağlı olan bu komünist militanların omuzlarına yüklenmesi doğaldır.

Olaylar, bu seçimin isabetini fazlasıyla doğrulamıştır. Che'nin onlara güvenmekte haklı olduğunun en büyük kanıtı, bu militanların, bütün dünyanın bildiği, gelecekteki olağanüstü davranışları olmuştur. Ama herşeyin bir bedeli vardır: Che Guevara, bu militanlar yüzünden, Bolivya Komünist Partisi yönetimine dolaylı yoldan bağlanmak, Partinin görüşlerine öncelik tanımak zorunda kalıyordu. Neden mi? Çünkü, Partilerine ters düşen görevleri yerine getirmek amacıyla kendi saflarına katılmış olan bu militanlara karşılık, Che Guevara da Partiye moral ve politik destek sağlamakla yükümlüydü. O güne değin, Parti yönetimine körü körüne bağlı, disiplinli militanların devrimci görevleri arttığı oranda ve gerilla örgütünün faal üyeleri haline geldikleri oranda, kendi partileriyle olan ilişkileri tehlikeye giriyordu. Che'nin önerdiği silahlı mücadelenin ilkelerine ve stratejisine olan bağlılıkları ile Parti disiplinine ve Parti yöneticilerine olan bağlılıkları arasında bir uyuşmazlık doğması halinde, o güne değin girişilen çabaları tehlikeye sokabilecek sapmalar, kopmalar ve moral bozuklukları ortaya çıkabilirdi. Bu militanları kesin olarak kazanabilmek için, Partiye karşı mücadele vererek onu kendi safla-

rına çekmesi gerekiyordu. Böylece, yoldaşlar haklı bir mücadelenin içinde bulunduklarına inanacaklar ve tereddütleri giderilmiş olacaktı. Kaldı ki, Che'nin, Inti'yi ve diğer yoldaşları, teorik bakımdan bağımlı oldukları Partiye karşı koruma ve militanlık görevlerini açıklığa kavuşturma gibi moral bir görevi vardı. Bu yüzden, kendi insiyatifi ve sorumluluğu altında olarak, Partinin genel sekreteri Monje ve diğer Parti üyeleriyle ilk siyasal temasları kurdu. Oysa, 1964'de Masetti gerilla örgütünün yenilgiye uğramasından bu yana, onlara karşı ne saygısı ne de güveni kalmıştı.

Moises Guevara grubu[9], Che için aynı problemleri yaratmıyordu, çünkü daha kendileriyle ilk teması kurar kurmaz, bu grubun militanları PC m-l (Komünist Parti) den kesin olarak ihraç edilmişler ve Oscar Zamora yönetimi tarafından mahkûm edilmişlerdi. Dolayısıyla, «Pekin yanlısı» Partiden kopmuş olan bu yoldaşlar, kimseye hesap verme durumunda olmadıkları için, «Sovyet yanlısı» Partiden gelen Inti ile yoldaşlarının tersine, bağımsız bir pozisyona geçmişlerdi. Bu hazırlık döneminde, Komünist Partinin başlıca muhatap olarak seçilmesinin, Che Guevara açısından, bir durum kararını, tek yanlı bir tercihi, yada politik bir yakınlığı belirlemediği açıkça anlaşılıyor. Che'nin kesin onayını almadan, onun isteklerine ve kararlarına uymadan tek bir girişimde bulunmayan Fidel Castro ve Küba'daki bütün devrimci yöneticiler için de durum aynı merkezdeydi. Che Guevara'nın bundan sonra, mevcut, bütün örgütlerle yavaş yavaş temas kurma niyetinde olduğu kesindir. Papi'nin özel dostluk ilişkileri sürdürdüğü Zamora'nın örgütü de bu karara dahildi. Monje Partisinin yanısıra yürüttüğü bu ilişkilerde Papi, Zamora'ya herhangi bir siyasal tasarıyı açıklamaktan kaçınıyordu. İkisi birbiriyle, 1964'de, Havana'da, Che'nin Zamora ile olan

[9] Gerillanın tarihçesine bkz.

görüşmeleri sırasında tanışmışlardı. Zamora o günlerde Bolivyalı bir öğrenci delegasyonunun üyesiydi. Onun dediğine bakılırsa, Tartagal harekâtı ve EGP harekâtının, Bolivya Komünist Partisinin hatası yüzünden vaktinden önce körüklenmiş olduğu konusunda Che ile görüş birliğine varmışlardı. Kendisi, yöneticileri devirmek amacıyla, Parti içinde ideolojik ve politik bir mücadele yürütmek, öncü birlikleri yeniden düzenlemek ve bir silahlı mücadele enfrastrüktürü kurmak için gerekli bütün manevi çabayı gösterdiğini ileri sürüyordu. Ancak bütün bu tasarılar, Zamora'nın, uluslararası alanda, Çin'in himayesi altında yeni bir partinin başkanlığını üzerine almak için, Che ile birlikte çizdikleri yoldan ayrılması yüzünden, suya düştü. Böylece olaylar, Che'nin öngördüğü biçimden değişik bir yönde gelişti.

Kendisi başlangıçta Monje yerine Zamora ile çalışmayı yeğ tutardı. Kaldı ki, Zamora'nın marksist-leninist Partisinden «fraksiyonalizm» yüzünden ihraç edilmiş olan Moises Guevara grubu ile faal işbirliğine girişmek Zamora ile olan ilişkileri kolaylaştırmıyordu, tabiî. 1966 sonunda Papi, sonradan bize itiraf ettiğine göre, Zamora'nın birçok randevulara gelmeme yoluyla, kendisiyle sistematik olarak, temas kurmaktan kaçındığı izlenimini edinmişti. Oscar Zamora ise, Papi'nin kendisinden resmî hiçbir yardım talebinde bulunmadığını ve adı geçen militanın Bolivya'da bulunmasının gerçek amacının ne olduğunu bilmediğini ileri sürdü. Zamora'ya göre, La Paz'da bulunan Kübalılar, 1964'de olduğu gibi, Arjantin'deki devrimci faaliyetleri desteklemekle yetiniyorlardı. Bu yüzden Papi'ye karşı hiçbir yükümlülük taşımadığını, onunla ancak dostça bir ilişkisi olduğunu belirtiyordu. Sonuç olarak, Zamora tutuklanarak sürgüne yollandı; Partisi ise, ELN'ye göre, Monje'nin yönettiği Komünist Partisi gibi, gerillanın kentteki mekanizmasını kuşku ile izlemeye devam etti. Ne olursa olsun, bu birinci dönemde, Monje'nin Komünist Partisini başlıca muhatap olarak seçmek, gerçi başka

güçlerle ve başka siyasal akımlarla ilişki kurulmasını engellemiyordu ama, yıllarca önce, temelden başlayarak girişilen uzun bir işbirliğinin ve karşılıklı olarak verilen birçok sözlerin kaçınılmaz olarak bozulmasını gerektiriyordu.

Bu, kuşkusuz, tehlikeli bir girişimdi. Bir kere herşeyden önce, başlangıçta Parti tarafından kurulmuş olmasına rağmen, sonradan Parti dışına taşan bu küçük dayanışma aracının prizmasının yanıltıcı açısından, partinin yönünü değerlendirmek olanaksızdı. O günlerde işçi hareketinde millî ve uluslararası koşulların belirlediği ideolojik ve politik bir değişkeni araya sokmaksızın, bizzat Partinin içinden yetişen seçkin bir militan grubunu, Partinin bütününden koparıp çıkarmak da olanaksızdı. Ayrıca, bu Parti üzerinde yoğunlaştırılan bütün dikkat ve onun siyasal çizgisini uygun bir biçimde değiştirmek amacına yönelik bütün çabalar, başka partilere, halkçı hareketin temsilcisi olan başka kuruluşlara yöneltilecek olan dikkat ve çabadan çalınmış oluyordu. Oysa, bu örgütlerle çeşitli kademelerde ve çeşitli zamanlarda sıkı bağlar kurmanın hayatî bir önemi vardı. (Bunlar arasında, PRIN'i, MNR'nin belirli kesimlerini, PCm-l'i, POR'i v.b. sayabiliriz.)[10]

[10] Bu ilişkilerin sürdürülebilmesi için, eski bir anlaşmazlığın tatlıya bağlanması gerekiyordu. Çünkü bu anlaşmazlığın devamı, zorunlu bir uzlaşmayı tehlikeye düşürebilirdi. Ocak 1966 da, PRIN, POR-Lora ve PCm l üyelerinden oluşan ve sırasıyla Lydia Guellet, Lora ve Ruiz Gonzales tarafından temsil edilen bir delegasyon çağrılmadan Havana'ya gelo ama Üç Kıta Konferansı çalışmalarına katılmasına izin verilmediğinden geri dönmek zorunda kaldı. Bu talihsiz (ve bizce üzücü karar – ama bizim kanımızın fazla bir önemi yok, tabii) Monje'nın yönettiği Komünist Partisi militanlarıyla daha önceden yapılan işbirliği yüzünden ödenecek bedelin ancak bir kısmını teşkil ediyordu. Oysa, bütün bu örgütler Bolivya Komünist Partisi kadar hatta ondan daha gerçekçi halk güçlerinin temsilcileriydi. Eğer gerilla halk içersinde yerleşmek ve büyümek amacını güdüyorsa, halk içinde ve özellikle bu üç parti gibi işçi sınıfı içersinde

BKP (Bolivya Komünist Partisi)nin yönetici kadrolarıyla titizlikle sürdürülen bu ilişkiler, sonuçları yüzünden, daha doğrusu, somut sonuçlar vermemesi yüzünden, zararlı olmuştur. Bu yetmiyormuş gibi, aynı anda, başka yerlerde yapılabilecek girişimleri de baltalamışlardır. Zaman sınırlıydı. Çünkü Che Guevara, Bolivya'daki artçı birliklerin henüz embriyon halinde olmasına rağmen, hemen, hiç vakit kaybetmeden, savaşa girişmek kararındaydı. Bu yüzden, geriye baktığımızda, Komünist Parti ile olan bu tartışmalar, Partiyi savaşta kazanmak gibi erişilmez bir amaca yönelik, telâfisi kabil olmayan bir zaman kaybı sayılır.

Ama, Bolivya Komünist Partisi yönetimiyle ilişki kurmak herşeye rağmen doğru bir davranıştı. Daha doğrusu, bunu yapmamak olanaksızdı. İşin acıklı yanı, başka yararlı güçlerle ilişki kurma olasılığı, bu görüşmeler sonucunda, askıda kaldı. Bolivya Komünist Partisi, kendisini bundan böyle, hakem durumunda görüyordu. Ayrıcalı bir muhatap durumunda olmanın verdiği öncelik payesinin bilinciyle, temasları uzun süre tekelinde tutabilmek için tartışmaları sürüncemede bırakıyordu. Monje'nin

o gün için var olan bugün de hâlâ mevcut olan, bütün bu örgütleri hesaba katmamazlık edemezdi. Oysa, Bolivya o dönemde, Che Guevara'nın, bu ülkenin sınırları dışında sürdürmeyi tasarladığı gerilla savaşı için, politikten çok «teknik» nitelikte bir arka cepheden ibaretti, henüz. Bu durum, o zaman alınan ve sonuçları önceden kestirilemeyen bu kararı doğruluyor. Bu olay, ilerde bazıları için tartışma konusu, bazıları için de Che'nin gerillası tarafından hiçe sayıldıklarını, hor görüldüklerini kanıtlayan bir bahane olmuştur. Bu örgütler ve özellikle bunların militan kadroları, gerilla için yararlı yedek güçler olduklarını kanıtladılar. Şöyle ki, zamanı gelince, aralarındaki düşünce ayrılıklarına rağmen, Lechin yönetimindeki PRIN ve Lora yönetimindeki POR örgütleri, gerek yazışma yoluyla, gerekse başka yollardan, gerillaya karşı duydukları sempatiyi ve dayanışma isteklerini belirtmişlerdir. Zamora'nın yönettiği PCm-I örgütü üyelerinin birçoğu da La Paz'da ELN temsilcileriyle ilişki kurmak, gerilla ile işbirliği yapmak, hatta gerillaya doğrudan katılmak için içten çaba göstermiştir.

saplantısı, askerî hazırlıkları tamamlamak şöyle dursun, siyasal durumunu açıklığa kavuşturmak bile değildi. Onun bütün tasası, öbür siyasal güçlerin, özellikle, rakip marksist-leninist Partinin, olup bitenlerden habersiz kalmasını sağlamaktı. Hatta, daha da ileri giderek, Che ile yapılacak işbirliğinin ön koşulu olarak, Zamora'nın yönettiği Komünist Partisi ile Moises Guevara grubunun bu anlaşmanın dışında kalmalarını ileri sürdü. Bolivya Komünist Partisi, dar bir görüş açısı ile belirgin olmayan milliyetçi bir ruhu birleştirerek, devrimci olmaktan çok, partizanca amaçlar uğruna, Küba Devrimi ile olan ilişkisinden sonuna dek yararlandı. Onun amacı, yürürlükte olan devrimci çalışmaları güçlendirmekten çok, rakip yada müttefik örgütlerin sayısını azaltmaktı. Bu soysuz çıkar ve prestij mücadelesi, Küba Devriminin, belirli amaçlara ulaşma maksadıyla sağladığı desteği, komşu partileri ezmeye yararlı bir bahane, siyasal bir silah haline dönüştürdü. Latin-Amerika'da çoğu kez, uluslararası ilişkiler bu türden ilişkilere dönüşür.

1966 ortalarına kadar Che Guevara, Bolivya'yı Peru için bir çıkış noktası olarak görüyor ve Bolivya'dan sonra, oraya yerleştirilmiş olan gerilla birliklerine katılmak amacıyla, Peru'ya gitmeyi tasarlıyordu. Görevinin başlangıcında Papi'ye verilen talimat, bu konuda kuşkuya yer bırakmıyor. İşte bunun içindir ki, La Paz'daki gizli örgütün dayanaklarını Perulu elemanlar oluşturuyordu. Bu elemanlar, Puerto Maldonado harekâtından beri ülkeye yerleştirilmişti. Ama, Cuzco'da Mesa Pelada bölgesinde, Luis de la Puente'nin uğradığı yenilgi, ayrıca, Lobaton ve Maximo Velando başkanlığındaki grupların Junin bölgesinde kaybolmaları olayı, MIR'in askerî bakımdan kaderini o gün için tayin etti. 1965 Aralığında vuku bulan Tinkoj kuşatması ile onu izleyen Hector Bejar'ın yakalanması olayı ise ELN Peru örgütünün kaderini olumsuz şekilde belirleyen bir etken oldu. 1966'nın ilk aylarında doğrulanan, 1965 yılına ait bu yenil-

giler, Che'nin ilk kararından caymasına sebep oldu. Peru örgütünün yavaş yavaş yeniden kurulması gerekiyordu. Juan Pablo Chang (El Chino), Bolivya'daki kardolarının yardımıyla, metodik bir biçimde işte bu görevi yerine getirmeye çalışıyordu.

Hesap kitap, ancak Bolivya'da savaşı başlattıktan sonra, Peru'da yeniden savaşa girişilebilirdi. Bu açıktı. Bizzat Che'nin vardığı bu kararın, Haziran ayında, Sanchez aracılığıyla, Papi ile Pombo tarafından La Paz'lı Perululara iletilmesi gerekiyordu. Peru tasarısının aslında sadece ertelenmesine rağmen, bu kötü haber, Perululer arasında hayal kırıklığına ve küskünlüğe yol açtı ama bu uzun sürmedi. Böylece, yeni doğmakta olan kıta gerillasının çeşitli kesimleri için o güne kadar arka cephe vazifesini gören Bolivya, bir çırpıda, operasyon (harekât) alanı, Che'nin gerilla harekâtı projesinin objektif merkezi ve onun askeri. siyasal örgütünün ekseni haline geldi.

Bu beklenmedik dönüşümden ürken Bolivya Komünist Partisi, o güne kadar arka planda manevi destek olan Bolivya cephesinin, harekât üssü olarak doğrudan ön plana çıkması karşısında büsbütün şaşkına döndü. Zarlar atılmıştı, bir kere. Artık dönüş yoktu.

IV

BOLİVYA'da SINIF ve KUVVET İLİŞKİLERİ

Muhtemel bir çelişkinin belirtisini anlatabilmek için burada bir parantez açmamız, kişisel bir nedenle konu dışına çıkmamız gerekiyor. Bu, bize objektif olayları biraz daha derinlemesine deşmek fırsatını verecek. Bu satırların yazarı, yıllardan beri «foquisme»le suçlanıyor ve sırtında bu damga olduğu halde, ardı arkası kesilmeyen broşürlerde adı geçiyor. Kamu damgasını sırtında bir reklam tahtası gibi taşıyan bu adama dost düşman aynı gözle bakıyor. Dolayısıyla, Nancahuazu'daki «foco»nun belli ideolojik sorumluluğu da onun omuzlarına yükleniyor. Bu, daha önce de belirttiğimiz gibi, hakedilmemiş bir şereftir. Bu türden mitler deşilemez, çünkü, bunlar hayal gücünün sınır-

ları içinde, doğrunun ve yalanın ötesinde kaldıkları için, onları doğrulama yada yalanlama olanağı yoktur. Bazı gözlemciler, daha önceki bir yazımızda Bolivya'yı, Latin-Amerika'daki kırsal gerillanın yargılanma alanının dışında bıraktığımızı, dolayısıyla, Bolivya'da kırsal bir gerilla üssünde ne işimiz olabileceğini anlayamadıklarını dürüstçe belirtmişlerdir. Bir çelişki miydi bu, yoksa tutarsızlık mı?

1960 yılı başlarında, bizim gibi, demokratik devrimin can çekişmesine tanık olan herhangi bir kişi de, Bolivya'nın, Latin Amerika'daki emperyalist egemenlik zincirinin «en zayıf halka»sını oluşturduğunu kaydetmekten başka birşey yapamazdı, zaten. 1964 sonunda, Latin-Amerika'daki «foquisme» denemesiyle ilgili olarak yaptığımız bir eleştiriden bazı satırları aşağıya aktarıyoruz: «Bolivya, öznel ve nesnel koşulların en iyi biçimde birleştiği ülkedir. Hatta, 1952'de tümüyle imha edilmiş olan ordunun yeniden kurulmuş olmasına rağmen, Güney Amerika'da[11], sosyalist devrimin arifesinde olan tek ülkedir, diyebiliriz. «Che Guevara, o zamanlar, bu yazıyla oldukça ilgilenmişti. (Bu, 4 Kasım 1964'de patlak veren halk ayaklanmasını bastıran ve bu ayaklanmayı bir askerî karşı devrime dönüştüren, adı geçen ordunun ortaya çıkmasından önceki bir tarihe rastlar.)

Che Guevara «*Gerilla Savaşı*» adlı el kitabında: «Az gelişmiş Amerika ülkelerinde, silahlı mücadelenin temel alanı kırsal bölgeler olmalıdır», der. Biz de bu ilkeyi, yanılma payını göz önünde tutarak, eleştirimizde çıkış noktası olarak kabul etmiştik. Ama, Bolivya'nın «özel durumu» bu ilkeyi yalanlıyor görünmüştü bize. Bu, taktik bakımdan kullanışlı, fakat stratejik bakımdan tehlikeli bir ilkeydi. Çünkü, Bolivya'yı zincirin «en zayıf halkası» yapan nedenler aynı zamanda, «foquisme» kavramının, mücadele-

[11] *Le Castrisme, la Longue Marche de l'Amerique latine.* Petite Collection, Maspero.

nin başlıca ekseni olarak kabul edilmemesini gerektiren nedenlerdi. Che'nin kitabından aktardığımız yukardaki satırlardan hemen sonra, yazımıza şu cümleleri eklemiştik: «Bolivya aynı zamanda, devrimin klasik bolşevik biçime dönüşebileceği tek ülkedir. 'Sovyetler'i temel alan ve kısa ve kesin bir silahlı mücadele sonucu, Devlet mekanizmasını parçalayan 1952'deki proleter ayaklanmayı buna tanık olarak gösterebiliriz. *Dolayısıyla, Amerika'nın kendine özgü tarihsel formasyonundan ötürü 'foco' ilkesi, Bolivya'da, yetersiz değilse bile, arka plana atılmaya mahkûm bir ilkedir.*»[12]

Böyle bir tezi savunduğumuz halde, bir süre sonra mahkemede kullanılan «katil, hırsız ve eşkıya» gibi övücü terimlerle veya daha mütevazı bir deyişle, Nancahuazu'daki kırsal «foco» ile az çok ilişkisi olan bir kişi sıfatıyla, aynı ülkede yargılanmamıza ve otuz yıla mahkûm edilmemize ne demeli? Bu ikisi nasıl bağdaştırılabilir acaba?

Şimdi, Bolivya'nın neden her türlü «foquiste» tasarı için elverişsiz olduğunu ama yine de, Che'nin gerilla projesini neden temelinden geçersiz kılmadığını anlamaya çalışalım. Bunu yapabilmek için Bolivya'nın tarihsel sosyal gerçeklerinin hiç olmazsa, yüzeysel bir özetini çıkarmak gerekir.

Bolivya'nın katıksız özelliği:

Bütün tersliklere rağmen, «Bolivar'ın gözdesi» olan Bolivya'nın, Che'nin tasarladığı planın ekseni olarak seçilmesi, aslında, ne sırasız ne de keyfî bir tercihti. Tam tersine, gayet makul bir karardı. Amerika kıtasının göbeğinde bulunan, diğer beş Latin Amerika ülkesine direkt çıkış kapısı olan, bütün «Cono Sur» a hâkim bu ülkenin sağladığı kesin coğrafî avantajlara, daha da belirleyici tarihsel nedenler ekleniyordu.

Geçen yüzyılın sonunda Engels'in, öbür Avrupa ülkelerine

[12] Aynı eserden.

ilişkin olarak Fransa üzerine yazdıkları, çağımızda öbür Latin Amerika ülkelerine ilişkin olarak, Bolivya üzerine de yazılabilir: «Sınıf mücadelelerinin, her seferinde öbür ülkelere kıyasla, çok daha kesin kararlara yöneltilebildiği ve en açık seçik biçimde sınırlandırılabildiği tek ülke» Bolivya'dır. Gerçekten, bütün Amerika kıtasında, siyasal egemenlik biçimlerine kesin bir örnek olarak, birkaç gün içersinde, bir aşırı uçtan öbürüne yani yeni oluşan proletarya diktatoryasından gelişmiş bir askerî faşizme geçmeye muktedir olan bu ülkeden daha uygun bir örnek düşünülebilir mi?

Ama Engels'in, Fransız toplum sınıflarının «katkısız özelliği» ve özellikle Fransız burjuva egemenliğinin «katkısız özelliği» olarak nitelediği bu karakter, Bolivya örneğinde, sömürenlerin değil, ancak sömürülenlerin karakteri olarak nitelenebilir. Aslında, Bolivya'da «devrimci proletaryanın iktidardaki burjuvaziye karşı verdiği mücadelenin, başka yerlerde raslanmayan kesin biçimler kazandığı» doğrudur. Ama, burjuvazi Bolivya'da klasik anlamda iktidarda değildir. Tam tersine, bağımlı ve az gelişmiş kapitalist bir ülke olan Bolivya'da, asıl katıksız özelliği olan sınıf, sosyal güçten yoksun ve siyasal bir sefalet içinde olan burjuvazi sınıfıdır. Proletarya mücadelesinin en aşırı biçimde ortaya çıkması, burjuvazinin «millî sınıf» olarak tarihsel görevini yerine getirme gücünden yoksun olması yüzündendir. Burjuvazinin güçsüzlüğü başka hiçbir ülkede bu dereceye ulaşmamıştır. Başka bir deyişle, Bolivya, eski bir burjuvazinin, bütün toplum gelişmesine damgasını vurduğu bir ülkenin klasik modeli değildir. Kapitalist dünya piyasası tarafından yönetilen az gelişmiş bir tarım ülkesinin klasik modelidir. Böyle bir ülkede, burjuvazinin askıda bıraktığı işleri tamamlama görevi, genç ve güçlü bir proletaryaya düşmektedir. Bu açıdan ele alındığında, bütün çağdaş Bolivya toplumu, tarihsel bir simgeyi oluşturuyor. Geçmişin günümüze aktarılmış bir parçası yada Avrupa'nın Amerika'ya aktarılmış

bir parçası, kendine özgü biçimleriyle, laboratuvar koşullarına uygun olarak, seyircinin gözleri önüne seriliyor. 1905 yılı Rusyası'nın bir minyatürünü, emperyalizmin çöküş dönemindeki kızılderili Amerika'sına naklettiğimizi farzedelim: Anatomisini incelemezden önce, salt dış görünüşünü ve morfolojisini dikkate alan bir tarihçinin soğuk bakışları altında Bolivya işte böyle bir görünüm arzedecektir. Bu nedenledir ki, marksist teorinin bütün kavramları, polemikleri hatta parolaları, Bolivya'da, ithal ürünleri olarak değil de, bu toprağın bizzat kendi ürünleri imişçesine gerçek bir hüsnü kabul gördü. Yıllardan beri, menşevikler, bolşevikler, sosyalist-devrimciler, ve anarşist-sendikacılar Titicaca Gölü kıyılarındaki Illimani dağının eteklerinde tartışmalarını sürdürüyorlar. Bu tartışmalar, öğrencilerin «kahvehane yada salon sohbetleri»nden farklı bir nitelik taşıyor. Çünkü bu tartışmalar, işçi sendikalarının merkezlerinde, maden ocaklarının önünde yada halk kongrelerinin toplantı yerlerinde yankılanıyor

Sürekli (aralıksız) devrimin temelleri:

Ülkenin yaşamı ve halk yığınlarının maddî koşullarının, marksist kökenli düşüncelerle yakın akrabalığı olmasaydı, demokratik İşçi hareketi bu terminolojiyi ve bu alternatifleri benimsemezdi. İnsan ancak kendi ihtiyaçlarına uygun düşen şeyleri iyi benimseyebilir. Örneğin, Bolivya Devrimi objektif görünümü bakımından, Troçki'nin 1905'den sonra tasarladığı sürekli devrim tezinin bir simgesi olmasaydı, sendikacılık hareketine taa başından beri teorik damgasını vuran işçi kökenli bir Troçkist akımın süregelmesi başka türlü nasıl yorumlanabilir? Gerçekten de, bu siyasal tezlerin temeli olan *birleşik fakat eşitsiz gelişim kuralı,* Bolivya'nın iktisadî-sosyal formasyonunun en belirgin özelliğidir. Kapitalizmin en gelişmiş güçlerinin sömürdüğü devrim öncesi Rusya

ve daha birçok az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Bolivya'da da, en ilkel üretim ilişkileri ile en gelişmiş üretim ilişkileri yaşamlarını içiçe sürdürürler. 1953'e kadar kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin egemen olduğu, asgarî geçimi sağlayan tarım ekonomisi sektörünün yanısıra, yirmi yıldan beri, modern ve son derece yoğun bir maden işletmeciliği sektörü gelişmişti. Bu işletmecilik, sonradan millileştirilen Patino, Hochschild ve Amarayo şirketlerinden oluşuyordu, ve doğrudan dünya piyasasına bağlıydı. Bolivya, aradaki bütün aşamaları atlayarak, sermaye birikiminin son basamağına bir sıçrayışta çıkmış ve kapitalist niteliğini bu yoldan, gecikmeli bile olsa, sarsılmaz bir biçimde kazanmıştır. Mantıken birbirinden ayrı ve ard arda gelişmesi gereken, çeşitli üretim biçimlerinin, içiçe gelişmesinin ve üstüste binmesinin ürünü olan bu tarihsel çelişki, 1952'den başlayarak biraz kuvvetten düşmüştür, çünkü, «Millî Devrim», tarım reformu aracılığıyla, az gelişmiş tarım sektörünü, millî bir piyasa ekonomisinin kadroları içersinde bütünleme çabasına girişmiştir. Ama bu çelişki, her şeye rağmen niteliğini değiştirmemiştir. Kalay madenlerinin millileştirilmesi, tekeller yerine Devlet kapitalizmini getirmek suretiyle, sınıfların hükümete büsbütün meydan okumasına yol açtı ve maden işçilerinin ekonomik davasına Devlet iktidarını ele geçirmek için girişilen politik bir mücadele görünümü verdi.

Bolivya gibi bir ülkede, demografi ve etnoloji bilimlerinin sağlayacağı veriler yetersizdir. Bu ülkenin toplumsal yapısının kendine özgü karmaşıklığı tarihî bir inceleme konusu olabilir, ancak. Avrupalı antropologlar Bolivya'nın nüfusunu ırklara göre ayırırlar. Buna göre, %30'unu yerli Aymaras'lar, %32'sini yerli Quechuas'lar, ve yaklaşık olarak %30'unu da «Cholos» denilen melezler oluşturur. Bireyin ekonomik ve kültürel statüsü, bu ayrımda büyük rol oynar. Kızılderili ve İspanyol karışımı olan Bolivya halkı, aslında bir bütün olmakla birlikte, toplum hiye-

rarşisinin çeşitli kademelerinde yer alır. Acaba, Bolivya, baskı altında tutulan on kadar yerli ulustan oluşan «çok uluslu şirket görünümünde bir devlet» mi yoksa, kurulmuş olmakla birlikte, henüz tam olarak bütünleşememiş millî bir Bolivya Devleti midir? «Çok uluslu şirket görünümünde devlet» terimi, Bolivya Komünist Partisi tarafından, 1971 Haziranında kabul edilmiş bir terimdir. Öbür tez ise, halkçı milliyetçi ideologlar tarafından ileri sürülen bir tezdir. Bu tartışmalı bir sorundur. Marksist teoride «millî sorun» olarak nitelenen bu sorunu yanıtlamak zordur, çünkü elimizdeki kavramlar yetersizdir. Her halü kârda, Bolivya'daki toplumsal çelişkinin başlıca nedeni, dil, bölge ve sınıf farkı yüzünden yabancılaşmış, nüfus bakımından çoğunlukta ama ülke ekonomisine ve politikasına ağırlığını koyamayan tarım işçileri ile nüfus bakımından azınlıkta ama ekonomik ve politik alanda üstün durumda olan proletarya sınıfının yanyana bulunmasıdır.

Şimdi toplumsal üretim sürecinde proletaryanın durumunu inceliyelim: Sınıflar arası ilişkilerde proletaryanın özgül ağırlığı, sayısal gücüyle orantılı değildir. Bütün ülkeler için geçerli olan bu evrensel kural, Bolivya'da değişik bir görünüm arzeder. Şöyle ki, 1965'de maden işçileri, iş gücünün 2.7'sini, buna karşın, tarım işçileri ve hayvancılıkla uğraşanlar iş gücünün %48.7'sini oluşturuyordu. Ancak, maden işçileri 1966'da ihracat değerinin %94'ünü, 1967'de %77'sini, 1968'de ise %83'ünü sağlıyordu. 1967'de, 144 milyonu bulan toplam ihracatın 90 milyonunu, tek başına kalaydan elde edilen gelir sağlıyordu. Volfram, gümüş, bakır, antimuan, kurşun ve çinko gibi madenler ise 37 milyonluk ihracat değerini oluşturuyordu. Buradan da, 5 milyon nüfuslu bir ülkeyi besleyenlerin sayıları 30.000'i bulan maden işçileri olduğu açıkça anlaşılabilir. Ülkenin üretim güçlerinin bu bileşik fakat eşitsiz gelişmesi, belirli sosyal güçlerin, başka belirli güçlerin aleyhinde, giderek yoğun ve eşitsiz

olarak gelişmesine yol açtı, yani proletaryanın, köylülüğün ve millî burjuvazinin aleyhine olarak gelişmesine sebep oldu.

Aslında, Bolivya'da millî burjuvazinin, burjuva ve milliyetçi nitelikleri başka ülkelere kıyasla daha zayıftır. Daha düne kadar arazi sahiplerinin gölgesinde bitkisel bir yaşam sürdürüyordu. Birleşik işçi hareketinin yayınladığı ilk bildiri olan ve Bolivya Maden İşçileri Federasyonunun ilk kongresinde kabul edilen «tesis de Pulacayo» da, 1946'dan itibaren, o günkü egemen sınıf için «feodal-burjuvazi» terimi kullanılmıştır. Burjuvazi bugün de aynı şekilde, idarî Devlet mekanizmasının bütçesinden geçimini sağlıyor ve Devlet bürokrasisinin özü olan silahlı kuvvetlerin gölgesinde yaşıyor Bu yüzden burjuva niteliği zayıftır. Milliyetçi niteliği de başka ülkelere kıyasla daha zayıftır çünkü, ekonomik geçimini, politik bekasını ve askerî üstünlüğünü koruyabilmek için Kuzey-Amerika emperyalizmine bağlıdır. Bolivya burjuvazisinin bu aşırı güçsüzlüğü, onu demokratik bir burjuva devrimini sonuna kadar götürmekten alakoymuş ve yabancı baskısı karşısında Bolivya ulusunun çıkarlarına sahip çıkmasına, kendi çıkarları ile ulusunun çıkarlarını özdeşleştirmesine engel olmuştur. Bu yüzden, «ulusal sınıf» rolü, pratikte, proletaryanın omuzlarına yüklenmiştir. Burjuvazininin tarihî görevleri olan, ulusal bağımsızlık, büyük tarım topraklarının tasfiyesi, iç pazarın birleştirilmesi, devlet merkeziyetçiliği, devletin laikleştirilmesi, halkın eğitim sorunları v.b. işlerin, bir burjuva egemenliğinin sınırlayıcı ve engelleyici kadroları içersinde çözümlenmesi olanaksızdır. Bu işlerin, 1952 Devriminin ertesinde, ancak proletaryanın kesin dürtüsüyle ve kısmen onun kontrolü altında ele alınmış olması, ve tamamlanmamış bile olsa, uygulanmasına geçilmiş olması, bunun en büyük kanıtıdır. Madenlerin millileştirilmesi, ne MNR'nin programında ne de ayaklanmadan sonra ve, sürgünden dönmezden önce, bu tasarıyı alenen reddeden Paz Estenssoro'nun programında

yer almıştı. Bu önemli zafer, «hiçbir taviz vermeksizin ve işçi kontrolü altında millileştirme» dövizine uygun olarak, ancak proletaryanın baskısıyla elde edilebilmiştir. COB (Bolivya İşçi Merkezi)'nin yetkili sekreteri Juan Lechin, işçilerin temsilcisi olarak hükümet nezdinde girişimde bulunmuş ve tasarı böylece gerçekleşmiştir.

Bütün bu işleri tamamına erdirebilmek için, proletaryanın küçük-burjuvazi ile ittifakını bozmadan, bu ittifakın kontrolünü ve yönetimini ele alması gerekirdi. Oysa, işler giderek tersine dönüşerek, 1952 Devriminin yozlaşmasına yol açtı. Sonuç olarak, COB (Bolivya İşçi Merkezi), küçük-burjuvazinin elinde olan Devlet mekanizmasına bağımlı bir hale geldi. Aslında, demokratik görevlerin yerine getirilmesi, kendiliğinden sosyal görevlerin yerine getirilmesine yol açar. Bundan böyle, üretici ekonomik güçler düzeyindeki bileşik gelişimin, son anda, politik bakımdan üretici sosyal güçler düzeyindeki, burjuva-demokratik görevler ile sosyalist görevlerin bileşik gelişimini nasıl belirlediği görülüyor. Troçki'nin 1905'den sonra ilân ettiği ve 1929'da geliştirdiği sürekli devrim tezlerine göre, proletarya diktatoryası, o yolun sonu olacak yerde, millî demokrasiye açılış yoludur. İşçi kesiminin büyük bir kısmının da bu fikirleri tuttuğu bir gerçektir.

Bu tezlerden özellikle bir tanesinin, çağdaş Bolivya Devrimine eldiven gibi tıpatıp uyduğu söylenebilir. Sorumluluk taşıyan pek az işçi bunu yadsıyabilir. Tezi şöyle özetliyebiliriz: «Burjuvazinin geç bir gelişim gösterdiği ülkelerde ve özellikle sömürge ve yarı-sömürge niteliği taşıyan ülkelerde, sürekli devrim teorisi şu anlamı taşır: Bu ülkelerin demokratik sorunlarının ve ulusal kurtuluş sorunlarının gerçek ve tam çözüm yolu, ezilen ulusun ve herşeyden önce, ezilen köylü yığınlarının başına geçen proletaryanın diktatoryasından başka birşey olamaz.»

Bu görüş açısından bakıldığı zaman, leninizmin «işçilerin ve köylülerin demokratik diktatoryası» parolasının «köylü yığınlarını

arkasından sürükleyen proletaryanın diktatoryası» şeklinde yorumlanabileceği ve tahrif edilebileceği anlaşılıyor. Görünürde bir sözcükle ilgili olan bu basit değişiklik aslında işin kilit noktasıdır. Kent küçük-burjuvazisini bu alayın sonuna katmak ise hiçbir şeyi değiştirmez. Rusya'da 1903 ile 1917 arasında (ve sonrasında), menşeviklerle bolşevikler arasındaki bu türden fikir çatışmaları ve değişik yorumlamalar yüzünden, işçi hareketinin ve sosyalist devrimin, *uygulama bakımından* askıda kaldığını biliyoruz.

Acaba Bolivya Devrimi de aynı akıbete mi uğramıştı? 1950'lerin Bolivya'sının, 1905'lerin Rusya'sı gibi, «her iki devrime gebe olduğu ve ikincisini yani sosyalist devrimi başlatmadan, birincisini yani millî demokratik devrimi doğurmaya gücü yetmediği» düşünülürse, şöyle bir sonuca varılır: 1905'ten sonraki Rusya'da olduğu gibi, burada da millî demokratik bir devrimi, sosyalist proleter bir devrime dönüştürme sorunu, yoksul köylülük ile proletaryaya oranla zayıf durumda olan kent küçük-burjuvazisinin, bu süreç içersinde işgal edecekleri yerlere bağlıdır.

Bolivya'nın yakın geçmişindeki bütün olaylar, köylülüğün, sayıca üstünlüğüne rağmen, politikada hiçbir zaman bağımsız bir rol oynamadığını, ayrıca, öbür sınıflara da faal bir katkıda bulunmadığını kanıtlıyor. Ama bu durum, kırsal bölgelerde huzur olduğunu göstermez. Örneğin, Valle de Cochabamba tam bir kargaşa içersindedir. Bu konuda elimizde istatistik veriler olsa, bütün kırsal bölgelerde her ay, düzünelerle kurşunlanan insanı saptamak mümkün olurdu. Aynı sınırı paylaşan Cliza ile Ocurena kasabaları arasındaki geleneksel kan davaları, kabile başkanları, bucaklar, birbirine rakip sendika kesimleri arasındaki silahlı çatışmalar, köylü milis kuvvetlerinin zaman zaman yaptığı «taşkınlıklar» yada yöresel yöneticilerin yetkilerini kötüye kullanmaları karşısında vahşi bir şekilde patlak veren «kızılderili öfkesi» sınıf ilişkilerindeki çatlakların ve toplum huzursuzluklarının kesin belirtileridir.

Bugün La Paz bölgesinde, bu türden, «Tupaj-Catari» diye adlandırılan, yerlilerin başlattığı ırkçı, adeta bölücü bir köylü hareketi vardır. Bu hareket, aymara ve quechua halklarının, kendi kültürlerinin temel alınarak, yine kendi temsilcileri aracılığıyla Devlet işlerinde söz sahibi olmalarını amaçlıyor. Geçmişte, Bolivya'da sömürgecilere ve cumhuriyetçi aristokrasiye karşı yerli ayaklanmaları olmuştur. Bunlar, Tupac Amaru, Tupajkatari ve Belzu[13] adlarıyla tarihe geçmiştir. La Paz'daki, söz konusu köylü hareketi, işte bu türden yerli ayaklanmalarının oluşturduğu şerefli bir geleneğin henüz tarihe karışmadığını doğruluyor. Ama, günümüzde yerleşik ve yaygın bir huzursuzluğun belirtileri olan bu şiddet hareketleri, devrimci olmak şöyle dursun, devrim öncesi bir nitelik taşımaktan bile uzaktır. Kentten gelen ilerici politik kadroların etkiliyebildiği kırsal bölgeler pek azdır denilebilir. Toplum mücadelesinin bu dağınık örneklerinin, bir iç savaş görünümü vermediği açıktır. Bu türden hareketler, zaman zaman şiddet kazanmakla birlikte, politika üstü, ya da politika ötesi bir nitelik taşırlar.

Vietnam halkının yabancı baskı ve saldırısına karşı gösterdiği ulusal direnç, kaynağını, Delta'dan başlayıp, Hinterland'daki dağlara kadar, yerine göre sık yada seyrek kümeler halinde uzanan, ve araziyi ağ gibi saran köylerdeki otonom (özerk) topluluklardan alır. Bu topluluklar, ezelden beri, ülkenin ekonomik, sosyal, dinsel, ve gerektiğinde, askerî üst yapısını oluşturur. Bolivya'da ise ulusal yaşamın ağırlık merkezi kırsal bölgelerde değildir. Yerlilerden oluşan geleneksel topluluklar artık dağılmış durumdadır. İspanyol, arkadan da Cumhuriyet iktidarı dönemlerinde, topraklar kamulaştırılmış, mülk sahiplerinin elinden mülkiyetleri alınmıştır. Özellikle, 1952'deki toprak Reformundan

13 General Manuel Isidoro Belzu, 1848, de Bolivya cumhurbaşkanı. Halk milliyetçiliği, ilk kez bu cumhruyet döneminde Bolivya'ya yerleşmiştir.

ve işlenebilir toprakların parsellenmesi yoluna gidilmesinden sonra, topluluklar artık bütünlüklerini yitirmiştir.

Ulusun öz kaynaklarının giderek azalmasının ürünü olan bu ekonomik ve sosyal etkenlere, olağan dışı bir faktör eklenmiştir ki, bu aynı zamanda gerilla savaşını da engelleyen bir faktör olmuştur: Atalarından kalan topraklardan sökülüp atılan köylülükler, Cochabamba dolaylarındaki yüksek ve kayalık yaylalara yada ılımlı vadilere yerleşerek, çevredeki tropikal ormanlık bölgeleri terketmiştir. Böylece, tarih ve doğa işbirliği yaparak Bolivya'da, toplumsal faaliyetlere elverişli olmayan bir coğrafya türü oluşturmuştur. René Zavaleta'nın dediği gibi: «ağaçların olduğu yerde insan yok, insanların olduğu yerde ise ağaç yok». Che Guevara'nın gerillaları olduğu kadar, Teoponte'nin genç militanları bu kötü raslantılar yüzünden, büyük zarar görmüşlerdir.

Görülüyor ki, endüstri proletaryasını (ki buna küçük zenaatçıları da katabiliriz) siyaset sahnesinin ön planına iten nedenler, organik sınıf gücünü oluşturan köylülüğün yetersizliği kadar, proletaryanın kendine özgü nitelikleri olmuştur. Bolivya proletaryasının öbür az gelişmiş Amerika ülkelerindeki soydaşlarıyla birlikte, sosyal devrimin teorik öncülüğünü paylaştığı bir gerçek. Yalnız bununla da kalmıyor, yoksul ve orta köylülüğün, kent soylu ve küçük-burjuva kökenli bir grup gerillanın yaşamını sağlayacak kadar bağımsız ve güçlü olduğu yerlerde de bu öncülük görevini yapıyor. Ancak, Kolombiya, Guatemala, Peru ve belki Venezuela gibi ülkelerden farklı olarak, Bolivya proletaryası, teorik önderlik görevinin yanısıra, devrimci faaliyetin direkt kahramanı olarak pratikteki rolünü de yerine getiriyor. Ve bu görevini, araya bir elçi, bir vekil, bir parti koymaksızın, ön saflarda yürütüyor. Hatta küstahlığı o dereceye vardırıyor ki, kautskist ve leninist teoriye uygun olarak, işçi sınıfının uzun vadeli tarihsel çıkarlarını dile getiren yetkili sözcüklerini bile kullanmaya gerek duymuyor. Başka her yerde, devrimci partinin, işçi sınıfının

hizmetine adadığı küçük-burjuva aydınlarına, marksist bilgilerle donatılmış politik kadrolarına temsilcilik yetkisi vermeyecek kadar ileri gidiyor.

Bolivya'da, proletarya ideolojisinin temsilcisi, yine bizzat proletaryadır. Tarihsel misyonunu, günlük yaşantısında, yine bizzat kendisini, sendika faaliyetleri şeklinde, en kestirme yoldan, gaddarca ve kabaca yerine getirir. Bu davranış, kendine özgü politik bir eylem olarak nitelenebilir. Kaldı ki, reformist sınıf olarak, sömürücüleriyle sadece, iş gücünü hengi koşullar altında satmaya razı olduğunu tartışmak için sendika faaliyetine başvurmaz. Durum elverişli olduğu takdirde, devrimci sınıf olarak, işgücünün alım ve satımının artık söz konusu olmamasını sağlayacak politik koşulları yaratmak için de sendika faaliyetlerine başvurur. Başka bir deyişle, özel sosyal durumu itibarıyla, mümkün ve muhtemel bütün sömürüleri kendi bünyesinde özetleyen bir sınıf olarak proletarya sınıfı, *yönetici güçtür*. Küçük esnafın, küçük memurun, orta halli memurun, assubayın, öğretmenin, lise ve üniversite öğrencisinin, gecekondu işsizlerinin oluşturduğu, bilinçli ama güçsüz küçük-burjuvazi sınıfının müttefiki olarak proletarya sınıfı *itici güçtür*. Ama kendi politik önemi ve kendine olan aşırı güveni yüzünden istismar edilmiş bir sınıf olan proletarya, politik bir konjonktürün içersinde hapsedilmiş durumdadır. Devletin küçük-burjuvazisi, yoksul köylülükle olan sosyo - ekonomik ittifakı, proletaryadan «çalmış» olduğu için, işçi sınıfı kendi gücünün üstünde bir rol oynamaya ve kendi boyutlarını aşan bir boşluğu doldurmaya doğru itilmiş, daha doğrusu, tek başına *temel güç* olmaya zorlanmıştır. Ve işte bu koşullar onu yenilgiye mahkum etmiştir. Ve yine bu koşullar yüzünden, Devrime yalnız fikirlerini değil, ölülerini de adamak zorunda kalmıştır. 1960'dan beri Bolivya'yı sosyalizme götüren yol, proletaryanın yalnız ve umutsuz şehitlerinin cesetleriyle kaplıdır.

«Sürekli Devrim»in tehlikeleri:

1960 yılı, yaklaşık olarak, işçi sınıfının bağlarını koparark, MNR'nin (iktidarı elinde tutan Juan Lechin başkanlığındaki «sol kanat» kesimi) ulusal ve toplumsal ihanet politikasına karşı çıkmak amacıyla, Aventin bölgesinde inzivaya çekildiği tarihi belirler. O günden beri, süre gelen terslikler, katliamlar, lokavtlar, ücret indirimleri, hep işçi sınıfının, kısa vadeli çıkarlarını savunmak için, yoksul köylülük, tarım işçileri ve kent küçük-burjuvazisi gibi ezilen ve sömürülen öbür sınıflardan bağımsız olarak giriştiği mücadeleyi olduğu kadar, iktidar mücadelesini de başarıya ulaştırmaktan aciz olduğunu kanıtlamaktadır. Burada, proletaryanın, kendine rağmen, katlanmak zorunda kaldığı bir inziva söz konusudur. İşçi sınıfı, bu inzivanın ilk kurbanı olmuştur. Bu olay, yani proletaryanın inzivaya çekilmesi hali, ideolojik bir etkenin ürünüdür. Bu etken, proletaryanın inzivasını kendince doğru ve haklı bir inzivaya dönüştürmüştür. Gerçekten, maden ve endüstri proletaryasının omuzlarına yüklenen objektif iktidar görevi, ilerici proletaryanın bilincinde, tek yanlı ve aldatıcı bir sınıf üstünlüğü inancına dönüşmüştür. Bu sınıf üstünlüğü inancı, maddî bir temele dayanmakla birlikte, kısmî bir gerçeği, daha doğrusu, bir yanılgıyı, bir hayali yansıtmaktadır. İşçilerin bu sistematik ve bir bakıma etkin çabaları, Bolivya toplum yapısının bütünlüğünü, birliğini değil de, azınlıkta olan ilerici sınıf ile çoğunlukta olan gerici sınıf arasında yüzeyde mevcut bir çatlağı gösteriyor. Bu iki sınıf, parçalı bir toplum yapısında basit bir şekilde yanyana konmuş görünümünü vermektedir. İşçi faaliyetleri bu durumda, bileşik ama eşitsiz bir gelişmenin, içine düştüğü bir tuzak gibi görünüyor. Bu eşitsiz gelişme, işçi hareketinin, sendelemesine ve gerek kendi konusunda, gerekse öbür sınıflarla olan ilişkileri konusunda, onu yanılgıya düşürebilecek niteliktedir. Bu ideoloji, sayıca üstün ama dağınık, he-

terojen ve organik bütünlükten yoksun olması nedeniyle kenarda kalmaya mahkum bir köylülüğe kıyasla yoğun ve homojen bir endüstri proletaryasının toplum içindeki göreli tecrit durumunu belirliyor. Bu açıdan bakacak olursak, sınıfın sosyal bireyini, yine sınıfın kendi gözünde rasyonalize etme ve yüceltme yoluyla, proletaryanın, ideolojik görevinin bütün zorunluklarını mükemmel bir biçimde yerine getirdiği doğrudur. Ama aynı ideolojinin aldatıcı girdaplarına düşen proletaryanın üstünlük durumu, bu yüzden, bir üstünlük kompleksine dönüşüyor ve bu hata işçi sınıfını, «şahane bir inziva»ya çekilmeye zorluyor. Hatta, müttefiklerinin karşısında buyurucu bir tavır almasına ve onlara sık sık küçük burjuva kökeninden geldiklerini hatırlatarak ve aşağılayarak, bu sınıfları hizaya getirmesine yol açıyor.

Sınıf kökeni ile sınıf pozisyonu arasına bir eşit işareti koyan işçi hareketinin sarsılmaz mantığı, ne yazık ki, kendi davasının propagandasını yapanlara bile karşı çıkacak, işçi sınıfını kendi içine kapatacak, onu gerçek sınıf farklarına meydan okuyacak ve politik bir ittifaka girişmekten alakoyacak kadar ileri gitmiştir. İşçi sınıfı bundan böyle, piramidin altında «önemsiz» bir yer işgal eden köylülük için bir muhatap yada bir rehber olmaktan çıkacak, sosyal platformun öbür ucunda, piramidin üstünde «önemsiz» bir yer işgal eden bir sınıf haline gelecektir. Artık ikisi arasında dialog kurmak mümkün değildir. Ulusal hakları evrenselleştirebilecek ve bütünleştirebilecek güçte olan işçi sınıfının politik ideolojisi, ıssız bir çöide kendi sesinin yankılarını dinlemekten hoşlanan yalnız bir sınıfın monoloğu haline dönüşecektir. Böylece, reformist değil, devrimci anlamda, *tersine* doğru gelişen bir işçi aristokrasisi doğmuştur. Bu oluşum, emperyalist sömürünün, sömürücülerin safında değil de, sömürülenlerin safında geliştirdiği özel bir üründür. Bu çelişkiye şaşmamak gerek. Sürekli devrim savunucularının, bileşik ve eşitsiz gelişmenin bir başka sonucu olarak nitelendirecekleri bu

değişiklik, aslında, komik ama makul bir oluşumdur, ve az gelişmiş ülkelerde ilerici bir proletarya, çok gelişmiş ülkelerde ise, geri kalmış bir proletarya formülünü doğrulamaktadır. Gerçi bu formül, fazla sistematik olduğundan, tam doğru sayılamaz, ama Kuzey Amerika-Bolivya ilişkileri örneğiyle yetinilecek olursa, pek de anlamsız sayılmaz. Bu olağan dışı durum, Che Guevara'nın gözünden kaçmamıştı ve eğer aldanmıyorsak, sosyalizme geçiş döneminde, böyle bir durumun ne gibi olumsuz etkileri olabileceğini düşündükçe, gelecek için kuşku duymuyor değildi.

Varsayımlara girişmeden ve aktüaliteye bağlı kalmak şartıyla insan, karmaşık bir tarihsel yapının ürünü olan bu diyalektik çelişkinin, çekici ama aynı zamanda aldatıcı yönlerini kavrayabiliyor: Bolivya, yürürlükteki istatistiklere göre, «az gelişmiş» ülkeler listesinin en altında, Haiti ve Paraguay'ın yanında yer almaktadır. 1968'de kişi başına düşen millî gelir 158 dolardır. Halkın okuma yazma oranı 65'dir. Buna karşın, Amerika kıtasının siyasal bakımdan en bilinçli işçi sınıfının merkezidir. Bolivya'daki işçi sınıfı, olgunluğu ve ideolojisinin zenginliği bakımından, Fransa ve İtalya'nın işçi sınıflarıyla kıyaslanabilir. Ama, ulusal gerçekler üzerine kurulmuş olan bu işçi hareketi ekonomi ve demografi bilimlerinin belirlediği bu ulusal gerçeklere, bir anlamda, sırt çevirmiş durumdadır.

Kendi kökenini ve toplumunun bütünlüğünü unutmuş görünen işçi sınıfı, bu unutkanlığını iki ayrı akımla açığa vurmaktadır: a) Anarşik sendikacılık akımı: İşçi sınıfının büyük çoğunluğu, kaba kuvvete dayanan bu geleneksel akımın savunucusudur. b) Troçkist akım: Birçok rakip gruplara ayrılmış olan ama, teorileri iyi formüle etme yeteneği ve propaganda yayınları sayesinde, etkisini sürdürebilen bir akımdır. Bu iki akım aslında biribrine ters düşüyor. Birincisi işçilerin ani ve fevri çıkışlarını kült haline getirmiştir. İkincisi ise, örgüt «tüzüğünü», politik

örgütün ekseni'ni ve militanların ışığı'nı oluşturan bir fetiş haline getirmiştir. Bu iki akım, bütün aykırılıklarına rağmen, bir noktada birleşiyorlar. Her ikisi de, leninist doktrinin «ulusal sorun yani köylü sorunu» diye adlandırdığı sorunu unutmuş görünüyorlar. Bu, belki bilinçsiz bir unutma, belki fazla kendilerine dönük olmalarından ileri gelen bir unutma. Belki de karşılarındaki sınıfı iyi değerlendiremedikleri içindir. Bu olgunun nedenlerini tahlile girişmeden önce, şunu belirtmekle yetinelim: Ezilen, dışa bağımlı, ulusal yapısı heterojen ve nüfus çoğunluğu tarım işçilerinden oluşan böyle bir ülkenin, bu «unutkanlığı» yüceiterek, bir politik eylem çizgisine dönüştürmesi pek mutlu sonuçlar vermez. Bu içine dönüklüğün yada bu yanlış değerlendirmenin, inatçı bir ideologun bulgusu yada kaprisi olmadığını gördük. Bunlar, tartışma götürmeyen maddî bir temele dayandığı içindir ki, sökülüp atılamazlar. 1967 yılından öteye atlayarak, gerilla faaliyetini aydınlatmaya ve daha sonraki olayların ışığı altında bu faaliyetin taşıdığı anlamı belirtmeye çalıştığımızda, 1917'de kurulan Petrograd Sovyeti ve «çifte iktidar» uygulamasına benzer proleter bir uygulamanın, ilk kez La Paz'da denenmesinin raslantısal olmadığını görürüz. Latin Amerika'da ilk kez böyle bir uygulamaya gidilerek, 1971'de kurulan halk Meclisi ile 1952'de kuralan MNR (İşçi Hükümeti koalisyonu) nin birleştirilmesine çalışılmıştır. Sovyetlerin benzeri olan bu örnek, gökten zenbille inmiş değildir, tam tersine, Bolivya'nın siyasai tarihi ve toplumsal yapısı gibi belli bir kaynaktan çıkmıştır. *Ama, yüzyılın başlangıcındaki Rus modelinin,* Bolivya'ya uygun düşen bu kopyasının böylesine kısa ömürlü olması da ***raslantısal değildir.*** «Çifte iktidar» formülü iki kez denenmiş, ama yoksul köylülüğün bu birliğin dışında bırakılması yada silahlı köylülerle yani askerlerle ilgilenilmemesi yüzünden, bu deneme başarısızlıga uğramış ve kaidesini oluşturan proletarya ile bu uydurma Sovyet'e «millî» hükümet kisvesi altında zayıf ve güçsüz bir destek sağla-

yan ilerici küçük-burjuvaziyi de peşinden hezimete sürüklemiştir[14].

Lenin, 1917'de, tıpkı 1905'de olduğu gibi, yoksul, ve orta köylülük yığınlarından yalıtılmış bir kent proletaryasının, güçsüzlüğe mahkum olduğunu anlamış bulunuyordu. Bolşevik Partisinin bütün politikasını savaşta olduğu gibi barışta da, işçi-köylü birliğine doğru yöneltmişti. Kendisi, ölünceye kadar, bu birliğin «gözbebeğimiz» gibi korunulmasını savunmuş, ama zamanı gelince de, NEP'i ilân etmek suretiyle, stratejik bir geri-'emeye boyun eğmişti. Lenin, Marks'ın bu konudaki politik

14 7 Ekim 1970'de general Torres'in iktidara gelişi ve 1 Mayıs 1972'de halk Meclisinin kuruluşuyla belirlenen bu kritik dönemin iyice anlaşılabilmesi için, René Zavaleta'nın Aralık 1971'de *Punto Final* ve Nisan 1971'de *Temps Modernes*'de yayınlanan «Porque cayo Bolivia en manos del fascismo» adlı makalesinden ve Lora'nın Nisan 1972'de ona cevap olarak yazdığı «Bolivia: De la Asemblea Popular al Golpe fascista» adlı yazılarından yararlanmak gerekir. Bizi ilgilendiren açıdan bakılacak olursa, bu dönemdeki durum şöyle özetlenebilir: Bolivya proletaryası, halkçı nitelikte bir askeri rejimin hegemonyasını kabul edemeyecek ve eylemini böylesine dar bir çerçeve içersinde sürdüremeyecek kadar olgunluğa ve politik bilince sahipti. Bu yüzden, halkçı nitelikte bir iktidar organı kurulmuştu. Bu organın temel yasasına göre, toplantılarda ve komisyonlarda, işçi oylarının çoğunluğu esas tutulmuştu. Ama Bolivya proletaryası, Hükümetin resmî mekanizması karşısında, kendi temsil organına gerçek bir bağımsızlık sağlayacak güçlere ve kaynaklara sahip değildi. Yani, küçük-burjuva hükümetinin düşmesi halinde, kendisini de peşinden sürüklemesini önleyecek güçte değildi. Bu yüzden Ornilov'un iktidara geçmesi çok kolay olmuştur. Tek bir kılıç darbesiyle, gerek küçük-burjuvazinin, gerekse halkçı hareketin önderi olan proletaryanın başını kesmek, kendisi için işten bile olmamıştır. Çünkü bu ikisi aslında tek vücuttu. Gerçek Sovyetler ile onun kopyası olan Bolivyalı sovyetler arasında birçok farklılıklar vardı. Bunlardan özellikle bir tanesi çok önemliydi. Rus sovyetleri, işçileri, köylüleri ve askerleri bünyesinde birleştirdiği halde, halkçı Mecliste işçiler diğer iki kategorinin yerini almıştı. Köylülerin sembolik bir biçimde temsil edilmesine karşılık, askerlerin hiçbir temsilcisi yoktu.

düşüncelerini anmaktan hoşlanırdı. Bu düşüncelerin, gerçekçi olmakla birlikte, köylülüğü şiddetle hakir gördüğü herkesçe bilinen Marks gibi bir adamın kaleminden çıkmış olması şaşırtıcıdır. Ona göre, köylülük, «uygarlığın bağrında, barbarlığın temsilcisidir.» Yine aynı Marks, buna karşın, köylülüğün ağır bastığı 19. yüzyıl Fransası üzerine. «*Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire*»i adlı yapıtında, şu satırları yazmıştı: «Proletaryanın, koroyu (köylüyü) birleştirmesi zorunludur. Çünkü onsuz, proletaryanın solo'su, bir ölüm marşına dönüşecektir.» Bugünkü Bolivya köylülüğünün, tarım Reformuyla topraklarının bölüştürülmesinden sonraki politik tepkilerini, bundan daha güzel ve daha doğru biçimde yansıtan bir yapıt düşünülemez. 16 Ağustos 1865'de Marks, Engels'e şöyle yazıyordu: «Almanya'da herşey, proletarya devriminin köylü savaşıyla desteklenmesine bağlıdır. O zaman, bu iş aksamadan yürür.»

Bu türden düşünceler ve projeler, istisnai durumlar dışında, Bolivya işçi hareketinde uzun süre geçerli olmamıştır. Toplantılarda, ve programlarda, bir «işçi-köylü hükümeti» lehinde ileri sürülen öneriler, yada sendikalarca ve işçi partilerince belirtilen istekler, yayınlanan bildiriler ne olursa olsun, dün olduğu kadar bugün de, köylülük içersinde girişilen politik çabalar, aslında işçi sınıfı temsilcileri tarafından hiçbir zaman ciddiye alınmamıştır. İşçi hareketi, siyasal yada askeri türden hareket planlarında ve propagandalarında, giderek daha büyük bölgesel farklılık göstermesine rağmen, köylülüğü hesaba katmamış ve ondan yararlanmayı düşünmemiştir. Böylece kısır bir döngü başgösteriyor: Proletaryanın sınıf bilincinin artması, köylülüğün siyasal bilincinin körlenmesine, işçi sendikacılığının çok gelişmişliği, karşı kutuptaki köylü sendikacılığının az gelişmişliğine yol açıyor; küçük-burjuva aydınlarının, işçi sınıfı karşısındaki azametli tavırları, işçi sınıfının da küçük-burjuva aydınları karşısında azametli bir tavır takınmalarıyla sonuçlanıyor.

Biz burada, karmaşık bir toplumun tarihçesini özetliyoruz. Üstelik, bu olaylar dün başlamış değil. Bunların kökleri taa eskilere dayanıyor. Bu aslında, haksız bir davranış. Bolivya işçi hareketi, homojen ve durağan bir bütün değildir. Ayrıca, troçkizm'den esinlenerek, ulusal sorunu yani köylülük sorununu çözümleme durumlarını, klasik komünizm durumlarıyla karıştırmamak gerekir. III. Enternasyonalin Güney Amerika sekreterliği tarafından 1929 Haziranında düzenlenen ilk komünist Latin-Amerika Konferansı, 1930'da *la Revista Comunista* adlı bir dergi yayınladı. Bu derginin ilk sayısında, Başkan Siles'in iktidardan düşmesinden sonra, Bolivya ile ilgili olarak, şu bildiri yayınlandı: «İşçiler davaları uğruna ve askerî Cunta'ya karşı mücadeleye başlamalıdırlar; yerli halk, topraklarını geri almak için silahlanmalı ve mücadele etmelidir. Bu mücadele hükümete karşı yöneltilmedikçe başarıya ulaşamaz. Halk yığınlarını temsil eden savaş meclisleri kurulmalı, bu meclisler, Devrimi zafere doğru götüren süre içersinde iktidar organlarına dönüşmelidir. *Bolivya devriminin gelişmesini tehdit eden büyük bir tehlike vardır. Bu da, kırsal bölgelerdeki yerli hareketleri ile işçi mücadelesi arasında bir uyum sağlanamamasıdır.* İçinde bulunduğumuz dönemde, başta gelen görev, maden işçileri ile yerli halk arasında ilişki kurulmasıdır. Ancak böyle bir ilişki, sömürülen geniş halk yığınlarının coşkulu ve güçlü hareketinin güvencesi olabilir.»[15]

Bu bildiri, III. Enternasyonal temsilcilerinin dogmatik tavırları hakkındaki iddiaları çürütüyor; tam tersine, onların şaşırtıcı bir öngörüye sahip olduklarını gösteriyor. Buna karşın, Bolivya işçi hareketinin temel kuralı ve ilk önemli teorik zaferi sayılan ve devrimci işçi Partisinin kurucularından Guillermo (IV. Enternasyonal) Lora'nın özetlediği Pulacayo tezi, «maden işçi-

[15] Bkz., *La Revolucion derrotada,* Liborio Justo.

leriyle köylülerin devrimci işbirliği»ne tek bir paragraf ayırmıştır. Bu paragraf da ulusal siyasal programının ve Bolivya Devrimi ilkelerinin genel tahlilinin en sonunda yer alıyor. 1930'da yayınlanan bildiri, «yerli halk yığınları ile bağları pekiştirmeyi, tarım Reformunu gerçekleştirmeyi ve geniş çapta işçi mücadeleleri başlatmayı», gelecekteki bir Bolivya komünist Partisinin «acil» görevlerinin en başına koyuyordu. Buna karşın, Pulacayo tezi, öncelik taşıyan işlerin sırasında radikal bir değişiklik yaparak, köylülükle kurulacak ilişkiyi son anda programına eklemekle yetiniyor.

Proletaryanın çifte yalnızlığı: Siyasal konjonktür ve örgütsel yapı.

İşçi hareketine, kendi kendini tecrit gibi bir intihar politikasının kasıtlı sorumluluğunu yüklemek, aslında, budalalık olur. Burada, proletarya yöneticilerinin iradeleri dışında kalan ve 1952'deki Devrimin başlattığı çelişkili bir tarih süreci söz konusudur. Bu süreç içersinde, çeşitli sosyal sınıfların toplum içinde, birbirlerine ilişkin durumları yer değiştirmiş ve tersine dönmüştür. 1952'de, La Paz endüstri işçileri ve Milluni maden işçilerinin temsil ettiği proletaryanın, Devrimin nihai ve kritik anında başkente girmesi, MNR küçük-burjuvazisini iktidara getiren darbe oldu. Devrimin ilk yıllarında, düzenli ordunun yokluğu nedeniyle, silahlı işçiler hükümet iktidarını tek başlarına koruma görevini yüklenmişlerdi. Nisan ayaklanmasında köylülük hiçbir rol oynamamıştır. Bununla birlikte, Devrimin en büyük başarısı olan tarım Reformu nedeniyle, Devrimden başlıca yararlanan sınıf köylülük olmuştur. Köylüler, bir ayaklanma yada kendi güçleriyle yürüttükleri bir mücadele sonucu olarak değil de, bir devlet kararı sonucu olarak, eşit haklarla toprak sahibi olmuşlardır. Devlet böylece köylülüğün gözünde, topraklarını bölüştüren,

sendikalarını düzenleyen, silahlarını dağıtan, yöneticilerine ve temsilcilerine muazzam tazminat ve ödenek veren, mucizeler yaratan tapınılacak bir baba niteliğini kazanmıştı. Ama köylünün Devlet iktidarına karşı beslediği kutsal evlât sevgisi, köklü bir yanılgıyı pekiştirmekten başka bir işe yaramadı: Köylülük, kendisine cömertçe toprak dağıtan Paz Estenssoro'yu iktidara getirenin küçük-burjuva olduğuna inanıyor, asıl velinimetinin, MNR'yi iktidara getiren proletarya olduğunu unutuyordu. Proletarya olmasaydı, Paz Estenssoro nun ancak birkaç günlük ömrü olabileceğini düşünemiyordu. Böylece, devleti elinde tutanlarla tarım Reformundan yararlananlar arasında tek yanlı, ve dar kapsamlı bir bağımlılık ilişkisi kurulmuş oldu. Oysa, Bakanlık kararı ile uygulanmasına geçilen tarım Reformunun gerçek kışkırtıcısı proletarya olmuştu. Bedelini ödeyen de yine kendisi oldu. Gerçekten de, köylülüğü kendi saflarına katan gerici küçük-burjuva, onu proletaryaya karşı maşa gibi kullanmaya başladı. Böylece proletarya, azınlıkta, tecrit edilmiş, kuşatılmış ve müttefikten yoksun kaldı. Orta köylülüğün büyük bir kesimi ise, devrimci burjuvazinin yedek ordusunu oluşturacak yerde, karşıdevrimci burjuvazinin yedek ordusu haline geldi, ve 1964'den itibaren, Devletin başına geçen ve gerici iktidarın yerini alan, onun halefi olan Silahlı Kuvvetlerin de yedek ordusu olmaya devam etti. Bu arada imzalanan ünlü «pacto militar-campesino» (asker-köylü anlaşması), köylülük ile onun sözde velinimeti olan gerici iktidar arasında var olan gizli ittifakın (gayrı resmî ittifakın) Barrientos ve onun ardından gelen klikler tarafından uzatılmış ve resmiyete dökülmüş biçimiydi. İş bununla da kalmadı. Nankörlüğün doruğuna çıkılarak, proletarya, devlet propagandası aracılığıyla köylülüğe, komünizm adına köylünün elinden toprağını zor yoluyla alacak, malını mülkünü gaspedecek bir umacı olarak gösterildi. O sırada iş başında olan askerî iktidar tarafından temsil edilen Devlet bürokrasisi ise, «kızıllar»ın bu korkunç ta-

sarılarının karşısına devrimin gerçek koruyucusu olarak dikiliyordu!

Bu türden bir düzenbazlık Meksika'da başka sonuçlar vermiş ve bu ülkeye devrimden sonra sağlam boyutlar kazandırmıştır. Ancak şunu unutmamalıyız ki, Meksika Devrimi gerçekten bir köylü savaşı niteliği taşıyordu. Onun için, bu açıdan bakıldığında, köylülük burada, hâkimi-mutlak devrimci Parti aracılığıyla, aslında kendisine ve şerefli geçmişine karşı saygı gösteriyor demektir. Ama 1952 Bolivya Devrimi proleter bir ayaklanma niteliğindeydi. Köylülük, devrime katılmaması nedeniyle parsayı toplamış, proletarya ise, köylü çıkarlarının savunucusu olarak ortaya atıldığı zaman, iktidardaki sivil yada asker burjuvazi tarafından tarihî rolünden şerefsizce tecrit edilmiştir. 1967'-de durum şöyleydi: Büyük çoğunluğu pasif ve bilinçsiz bir köylülük (ancak, Valle de Cochabamba'nın bazı yörelerinde tecrit edilmiş olarak yaşayan güçsüz bazı demokratik köylü toplulukları bunun dışındadır), politik ve sosyal kurumlarıyla, Devlet mekanizmasına el koymuş olan Ordu'nun gölgesinde sessizce yaşayan, geri çekilmiş bir küçük-burjuvazi, bir de 1965 katliamları sırasında çok yara almış silahsız, başsız, aç, yalnız, savunma halinde, ve öncü güçlerini pasif bir direnme gücüne dönüştürmüş bir proletarya. Bu durum, egemen askerî burjuvazi ile onun buyruğu altındaki köylülük arasındaki ittifakın bir an önce bozulmasını gerektiriyordu. Gerilla harekâtı, bu politik zorunluğun bir cevabı olabilirdi, olmalıydı. Saint Jean katliamının ertesi günü, dağlarda maden işçilerine hitaben kaleme alınan 5 No.lı ELN bildirisi şöyle diyor: «Anti-popülist bir demagoji yüzünden bozulan işçi-köylü ittifakını burada yeniden kuracağız.» O günlerdeki siyasal konjonktürün en kritik noktası bu sözlerle belirtilmiş oluyordu.[16]

16 Gerilla, işçi sınıfını çevreleyen çemberi kırmayı başarmış, ama bu amacına çelişkili bir biçimde ve hiç tahmin etmediği bir yoldan ulaşmıştır:

Bolivya proletaryasını, siyasal iktidarı ele geçirmek amacıyla o güne kadar potansiyel güç rezervlerini en geniş ölçüde ve en yoğun biçimde harcamaktan alakoyan bir başka engel vardı. Bu, demin anlattığımız sosyal ve siyasal türden, dıştan gelen, geçici bir engel değildi. Tersine, içten gelen, yapısal ve sürekli niteliği olan bir engeldi. Belli bir düzeyde erdem olan bir nitelik, bir üstün düzeye geçildiğinde kusur haline gelebilir, Bolivya proletaryasında, bugün içinde bulunduğu ekonomik sefalet konusundaki bilinç ile gelecekteki siyasal görevi konusundaki bilinci birleştirme eğilimi, öbür proletaryalara oranla daha çoktur. Birincisine karşı olan isyanı ile ikincisini gerçekleştirme tutkusu onda aynı düzeyde birleşir, aynı araç yani *sendika* aracılığıyla, aynı zamanda gerçekleşir. Sendika, işçinin gözünde, sosyal yaşantısının, tarihsel bilincinin simgesi olan bir ortak siyasal örgüttür. İlerici politika alanındaki üstün etkisi otuz yıldan beri yalanlanamayacak olan sendika hareketi, işçi sınıfının, «ulusal sınıf» karakterinden kurtulmak için içgüdüsel olarak başvurduğu bir hareket olarak nitelenebilir. Burada söz konusu olan, devrimci sendikacılık hareketidir. Bunun, Avrupa işçi aristokrasisinin sarı sendikalarıyla (trade-unionisme) hiçbir ilişkisi yoktur.

Köylü sınıfını etkileyerek bu amacını gerçekleştirmeyi düşünürken, Guevara'nın mit haline gelen gerilla mücadelesi, kent kökenli demokratik küçük-burjuva sınıfını kökünden sarsmıştır. Gerillalar böylece, tasarılarını tamamiyle ters bir doğrultudan gerçekleştirme olanağını bulmuşlardır. Zavaleta, bunu bir makalesinde mükemmel bir biçimde açıklıyor: Nancahuazu olayı, ulusal vicdanın silkinip uyanmasını, sivil ve asker demokratik küçük-burjuva sınıfının yüreğinde yatan devrimci özlemlerin, en sağlıklı ve en az yozlaşmış düşüncelerin su yüzüne çıkmasını sağladı. Ayrıca, işçi sınıfını yalnızlığından kurtarıp, ona yeni bir sosyal müttefik buldu. Dar sendika çevresinin dışında hareket edebileceği bir siyasal alan, bir üniversite kürsüsü, haklarını savunabileceği gazete sütunları, ulusal kamu oyu huzurunda onu destekleyecek gönüllü aracılar sağlamakla, işçi sınıfının kendine olan güvenini, dolaylı bir yoldan artırmış oldu.

Sendikacılık tarihini süsleyen ünlü bildirilerin hepsi siyasal türdendir. Bunlar arasında «tesis de Pulacayo» (1946), «tesis de Colquiri» (1963) ile COB'nin 1970'deki son Kongresinde kabul edilen politik tezi sayabiliriz. Proletaryanın silahlanması, iktidarın ele geçirilmesi ve sosyalizmin kurulması gibi, başka yerlerde pek geçerli olmayan sendika istekleri, Bolivya'da geleneksel bir nitelik taşır. Ama burada, örgütün biçimi, isteklerin kapsamından daha büyük rol oynar. İşçi hareketini, özellikle politikada ustalaşmış yöneticilerinin yokluğunda her an tehdit eden ekonomik ve reformist tehlikeler karşısında ve halk hareketinin başarısız dönemlerinde ancak sendika konfederasyonunun evrimleri belirler. Bolivya'nın toplumsal mücadelelerinin kendilerine özgü bir dinamizmi vardır. Bu dinamizm ayrı bir yerde gelişir, bazan hareketin paralelinde gider, bazan ona teğet geçer. Bu ikisi, ancak ayaklanmanın en yüksek aşamasında birleşir.

Sendika örgütü, üyeleri ne denli devrimci olursa olsun, proletaryanın devrimci enerjisinin, zamanı gelince, sosyal düzeni ve politik baskı araçlarının kalın zırhını delecek çapta bir güç ve yoğunluk kazanmasına izin vermez. Sınıflar arası sosyal mücadeleler ile partiler arası politik mücadelelerin paralelliği, birincilere olduğu kadar ikincilere de zarar verir. Birincilerin silahını elinden alır, çarpışma gücünü etkisiz kılar, ikincileri ise, sosyal temelden ve geniş kapsamlı bir dinleyici kitlesinden yoksun bırakır. Bir yanda, belirli başlı bir doğrultusu yada stratejik yönü olmayan fevri ve düzensiz hareketler; öte yanda, onları uygulama çarelerinden yoksun oldukları halde, ütopik stratejilerini ve planlarını boşu boşuna açıklayan bir sürü mini parti. Bu aykırılıklar en başta işçilerin çıkarlarına zarar veriyor, işçilerin askerî bir mekanizmaya acilen gereksinme duydukları nice zamanlar olmuştur. Ama, sınıf çoğunluğunu temsil edecek politik bir öncü güçten yoksun oldukları için, böyle bir mekanizmaya sahip olamamışlardır. Politik bir öncü gücün olmadığı yerde, yeterince tutarlı her alan-

da etkili, merkezileşmiş, ve iyi yetişmiş bir askerî öncü gücün varlığı da düşünülemez. Daha önceki deneyler, sendikacı milis kuvvetlerinin askerî faaliyetlerinin gizli cereyan edemeyeceğini göstermiştir. Ayrıca, uzmanlaşmış ve üstün silahlarla donatılmış Silahlı kuvvetlerin saldırılarına karşı uzun süre dayanamayacakları da bir gerçektir. Özet olarak, Bolivya'nın politik ve sosyal mücadelelerinin çağdaş tarihinden şöyle bir sonuca varabiliriz: İşçi hareketinin, ve işçi yığınlarının somut ifadesi olan sendika örgütü hesaba katılmadığı takdirde, Bolivya'da hiçbir devrimci değişiklik mümkün görünmüyor. Salt işçi hareketini ve onun elinin altındaki mücadele yöntemlerini dikkate aldığımızda, burada da devrimci bir değişikliğin mümkün olmadığını görürüz. Bu iki olumsuz gerçek, bir durumun belirlenmesine yol açıyor: İki olumsuz sınır işaretiyle sınırlandırılmış belirli bir harekât alanı. Böyle bir harekât alanı ancak Bolivya'da iktidarı ele geçirmek amacında olan bir politik öncü gücün işine yarayabilir. Böyle bir girişim ise, gerilla harekâtını asla engellemez. Yeter ki, onu başlatacak olan öncü güç, ister doğrudan, ister dost politik elemanların yardımlarıyla dolaylı olarak, işçi hareketi içersinde somut bir destek sağlayabilsin.

Askerî güçlerin eş değerliği:

Temel gücü olmayan yönetici güç = artçı birlikleri olmayan öncü birlikler = savunmasız taarruz = ricatsiz baskın.

Bolivya'daki kuvvet ilişkileri konusuna girebilmek için böyle bir dönüş yapmamız ve önce sınıf ilişkilerini incelememiz gerekiyordu. Kuvvet ilişkileri, sınıf ilişkilerinin askerî dille anlatımından ibarettir. Şiddete başvurma, Bolivya tarihini her fırsatta öylesine belirlemiştir ki, savaş uzmanı Clausevitz'in ünlü sözlerini burada tersine çevirmekle bunu doğrulamış oluruz: Bolivya'da politika,

iç savaşın başka yollardan sürdürülmesinden başka birşey değildir. Her fırsatta hasımlarına kendi istemini zor yoluyla yada onun değişik bir uygulaması olan politik hile yoluyla kabul ettirmeye kalkışmayan tek bir sınıf, parti yada kast düşünülemez

Oysa, çok geniş bir araziye yayılmış, iç bağlardan yoksun bir çoğunluğun, toplum alanında olumsuz bir sınıf olarak ortaya çıktığını, ve ayaklanma çabalarını, huzursuzluklarını politik bir düzeye aktarmayı başaramadığını, buna karşın, özel sermayenin yada devlet sermayesinin baskısı altında ezilenlerin siyasal eylem olanaklarının, yoğun bir proletarya kesiminin elinde toplandığına tanık olduk. Nüfusunun üçte ikisinin kırsal bölgelerde toplandığı bir ülkede, politik çatışmaların şiddet niteliğinin, başlangıç dönemlerinde, tümüyle merkezden gelmesi ve kent kökenli olması bu yüzdendir. Devrimci eylem kentlerden başlar ve başlar başlamaz doruğuna erişir. Bu eylemler, sivil bir iktidarı askerî bir iktidara yada askeri iktidarı bir başka askeri iktidara, bir sınıfı bir başka sınıfa dönüştürme biçiminde ortaya çıkabilir. Ama, şurası muhakkak ki, Bolivya tarihinin her dönüm noktası, saatte 180 km. hızla düşüncesizce ve gaddarca alınan bir viraja benzetilebilir. Sonuçlar daima kesindir. 9 Nisan 1952, 4 Kasım 1964, 7 Ekim 1970, 23 Ağustos 1971 tarihleri, başarılı olsun veya olmasın, sınıf mücadeleleri tarihinde «devrim günü» niteliği taşımaktadır. Bunlar, Fransız Devrimi yada Rus Devrimi ile karabet taslarlar. Belli bir mevsimde yada belli bir yılda Vietnam'da, Çin'de patlak veren devrimler, Bolivyalılar için devrimden çok «muharebe» niteliğindedir.

Bolivya'daki bu toplumsal spazmlar birkaç saat içersinde patlak verir ve ya tam bir hezimet yada tam bir zaferle sonuçlanır. Yenilgiye uğradıkları takdirde, bu halk ayaklanmaları yeraltı faaliyetlerine dönüşmeye, sürgün edilmeye yada kaybolmaya mahkumdur. Bu türden toplumsal hareketlerde, askeri «darbe» ile «halk ayaklanması» gibi kısa ömürlü iki rakip kuvvet bir

araya gelir: Bu direkt karşılaşma, sınıf ilişkilerini kabuklarından sıyırır ve toplumun iki gerçek belirleyici gücünü oluşturan silahlı Kuvvetler ile işçi sınıfını kıran kırana bir mücadele içinde karşı karşıya getirir. Dağınık halde ve eylemden uzak yada eylem ateşinde erimiş olan öbür güçler, barış döneminde oy hakkına sahip olabilirler ama, sosyal yapıyı, bir çırpıda röntgen ışınlarından geçiren ve toplumun nihai gerçeğini hemen oracıkta göz önüne seren böyle belirgin ve kesin anlarda, söz sahibi değillerdir artık. Bu iki rakip güçten her biri, ötekini hızla yenmeye çalışır, çünkü Palacio Quemado (La Paz'daki cumhurbaşkanlığı sarayı) kapılarına ilk önce varan, cumhurbaşkanlığı koltuğuna kurulacak ve süresini doldurunca ya da daha doğrusu, «yeni darbe»-ye kadar orada kalacak demektir. Bu sürat yarışında Ordu, hiç kuşkusuz, daha iyi donatılmış durumdadır. Ne var ki, 9 Nisan 1952'de, La Paz'ın «küçük halk»ı, ona en yakın olan maden işçileri kesiminin desteğiyle, silahlı halkın bu beklenmedik saldırısı karşısında şaşıran MNR'nin askeri müttefiklerini, finişe varmadan geçmeyi başarmış, ve Devrim böylece patlak vermiştir.

Buna karşın, 4 Kasım 1964'de, askeri klik daha önce davranmış ve cumhurbaşkanlığı sarayının kapılarını bu silahlı «küçük halk»ın yüzüne karşı kapatmıştır. MNR'nin sol kesiminin başkanı Juan Lechin, partizanlarının omuzları üzerinde, zafer havası içinde taşınarak Palacio Quemado'ya götürülürken, saray Ordu tarafından işgal edilmişti bile. Plaza Murillo'da halkın üzerine ölüm yağdıran makinalı tüfekler, kalabalığı zo.la dağıttı. Özet olarak şunu söyleyebiliriz: Eğer egemen kesimler arasında iktidara geçmenin klasik yolu askeri hükümet darbesi ise, bu «darbenin halk ayaklanmasına dönüştürülmesi de yadsınamayacak tarihsel bir deneydir. Halkçı güçler buna dayanarak, onu bir kitle parolası haline getirmek ve askeri-sivil bir anlaşmayı sağlama çabasına girişirler. Kışkırtılan hükümet darbesi, kendi sınıf parolalarının arkasındaki halk yığınlarının seferber-

liğinden bağımsız olarak, yukarıdan başlatılan bir soğuk savaş biçiminde gerçekleştirildiği zamanlarda, böyle bir parolanın darbeci ve oportünist eğilimlerin etkisinde kalabileceği rahatlıkla düşünülebilir. Ama ertelenmiş bir halk ayaklanmasının uzun süreli bir devrimci iç savaşa dönüştüğü, tarih boyunca şimdiye kadar görülmemiştir. Acaba neden?

Bolivya'daki sınıf ilişkilerini inceleme sonucunda, işçi sınıfının, kendisinden başka yönetecek kimsesi olmadığından, temel güç yerini tutması gereken bir yönetici sınıf haline geldiğini gördük. Bu bakımdan, baskı altındaki sınıfların Devlet iktidarına karşı saldırıları, ilk saflarda dövüşen, ve artçı birliklerden, hatta merkez birliklerinden bile yoksun bir öncü birliğin askerî bir kalenin duvarlarını yıkmak için giriştiği saldırılara benzer. İlk taarruz dalgası, düşmanı şaşırtma yoluyla yada atılım gücü sayesinde düşman mevzilerini aşmayı başardığı takdirde, kale düşer veya teslim olur. O zaman herşey yolunda gider. Ama, silah, bağlantı, yada sürat yetersizliği yüzünden, ilk taarruz birlikleri, bütün coşkularına ve özverilerine rağmen, geri püskürtüldüğü takdirde, arkadan gelen birliklerin düzeni bozulur, belli bir ricat planı da olmadığından nereye gideceklerini şaşırırlar. O zaman da herşey kötü gider. Artçı birlikleri koruyacak, değiştirme birlikleri sağlayacak, ve ilk saflarda dövüşen proleter güçleri besleyecek, düzenleyecek herhangi bir sosyal güçten yoksun oldukları için ve ne taarruz için gerekli takviye gücü, ne de düzenli bir geri çekilme için gerekli ricat yeri sağlanamadığından, ikinci bir taarruz olanağı ortadan kalkar. Bu yüzden, ilk taarruzdan sonra, saldırıların arkası kesilir. İlk saldırılarda ne kazanılmışsa onunla yetinme zorunluğu ortaya çıkar. Çözülme yıkım demektir. Dava, bir kez yenilgi ile sonuçlandı mı, yargıtaya başvurma yada yeniden dava açma olanağı yoktur. Arka cephe desteğinden yoksun olmaları, isyancıları, savaşı sürdürmek için gerekli lojistik kaynaklardan ve Stalin ile, Giap'ın, her savaşta

ön cephe için mutlaka zorunlu gördükleri, politik ve moral dürtüden yoksun bırakır. Bu yüzden, ayaklanma bir türlü faal bir savaşa dönüşemez, ancak bir yıpratma savaşı niteliği kazanır. Bu yıpranma tek yönlü olur, tabiî. Bundan ancak, garnizonları çevreleyen sokaklardaki ve Genel Kurmay konutu (Miraflores) dolaylarındaki isyancılar zarar görür. Askerî mekanizma hiçbir hasara uğramaz. Özet olarak, Lin Piao'nun çok değer verdiği, kırsal bölgelerden başlayarak, yavaş yavaş kentleri kuşatma stratejisi, çoğunluğun kırsal bölgelerde yaşadığı Bolivya gibi bir ülkede, objektif ve zorunlu nedenler yüzünden, hiçbir zaman gerçekleştirilememiştir. Tupaj Katari[17]nin ölümünden beri, kentleri kuşatma sanatı, Bolivya'da tarihe karışmıştır.

Sınıf ilişkilerinin oluşturduğu düzen, demek oluyor ki, karşı karşıya gelen güçlerin askerî düzenini de belirlemiş oluyor. Bu düzenin zayıf noktası, anlık ve geçici yenilgileri hoşgörü ile karşılayamamasıdır. Ancak ani ve kesin başarılara tahammülü vardır. Düşmanın tahrip edici bir darbesine katlanamaz, çünkü kısmî bir yenilgi, tam bir bozgun demektir.[18] Anlık, basit bir taktik hata, bütün cephelerde ve sosyal yapının her düzeyinde başgösteren uzun süreli stratejik bir bozguna dönüşür. Planda en ufak bir aksaklık, ani bir ayaklanma sırasında en ufak bir

17 XIX. yüzyıl sonunda patlak veren bir kızıl derili ayaklanmasının önderi. Kendisi, ayaklanma sonucunda La Paz'ı kuşatmıştır.

18 Bir örnek: 23 Ağustos 1971'de La Paz'da beklenmedik bir terslik olmuş, genel kurmayın kapıları önüne kamufle edilmiş üç tane ağır makinalı tüfek yerleştirilmişti. İşgalciler kendilerine Torrès hükümetinin sadık üyeleri süsünü vererek nöbetçileri kandırmışlar ve Torrès'in silahlı sivilleri tarafından yürütülen baskından birkaç dakika önce duruma hâkim olmuşlardır. Laikakota tepesinde, ordudan çalınan bazukalarla cephaneyi bulan sivil halk, bunların nasıl kullanılacağını bilmiyordu. Komutan Ruben Sanchez'in yönetimi altında, general Torrès hükümetine sadık kalan yegâne taburu oluşturan askerler ise, cephane stoklarını tüketmeş bulunuyorlardı. İşte bu alçakça harekât planı, Brezilya'ya Şili ile sınırdaş olma

hesap hatası, kritik boyutlar kazanabilir ve yenilginin yada zaferin eksenini oluşturabilir. Uzun süreden beri, bu tür sürprizlere ve onun sonuçlarına kaderci bir tevekkülle katlanan Bolivya halkının aklı seliminin, tarihin mantığına nasıl ters düştüğünü görüyoruz. Clausewitz'in dediği gibi, «Hiçbir Devlet (buna hiçbir sınıf ve hiçbir parti sözcüklerini de ekleyebiliriz) varlığının, ne denli kesin olursa olsun, bir tek savaşa bağlı olduğu yargısına varmama'ıdır.» Oysa, bu çelişki Bolivya'da çok olağandır. Bu ülkede, halkın silahlanması bir ütopya değil, tam tersine, sürekli bir eğilim niteliğindedir. Ama bu eğilimin sonuçları, Clausewitz'in «Halkın silahlanması» adlı yapıtının XXVI. Bölümünün her satırına, her sözcüğüne ters düşmekten geri kalmaz. Oysa, Clausewitz'in yapıtı yazarın, çağın tarihsel deneylerinden çıkardığı

olanağını sağlamış ve sınırdan sürekli silah, adam ve çeşitli malzeme sızdırmak suretiyle, Şili faşizminin arka cephesini kurma fırsatını yaratmıştır. Bunu yaparken, Bolivya'da da tarihte eşi bulunmayan bir faşist rejimin kurulacağını hesaba katmamışlardı bile. Latin Amerika'da, böylesine ustaca ve ucuzca yapılmış bir «politik fütuhat»a bugüne kadar rastlanmamıştır.

Bu yöresel olayın kıta çapındaki önemi ve yankıları, olay kahramanlarının gözünden kaçsa bile, senaryoyu sahneleyen Kuzey Amerikalı rejisörün kesinlikle gözünden kaçmamıştı. 1971 yılının bu Ağustos günü, Kıta çapında bir konjonktür değişikliğini, anti-emperyalist kampın elindeki insiyatifin, düşman kampına geçmesini, bir dönemin sonunu ve henüz içinden çıkamadığımız bir dönemin başını belirliyordu. Aktüel zaferlerin ve yenilgilerin tarihsel önemi, daima, o anlık galiplerin ve mağlupların gözünden kaçmıştır. Bu bilinçsizlik, Tanrının bir lütfudur, kuşkusuz: Tarihi yaratanlar, davranışlarının ve eylemlerinin doğuracağı sonuçların bilincine önceden varmış olsalardı, solukları kesilir, bacaklarında derman kalmazdı. Lenin, Marks'ın tasarısını hazırladığı tarih bilimi aracılığıyla, politikanın bilimini kurmuş ve onun uygulamasına geçmiştir. Kendisi, bu bilimin politik aktüalitesinin «tarihsel» yanlarını, fazla zahmet çekmeksizin, deşifre etmiş ve onun tarihsel anlamını kelimesi kelimesine, günü gününe belirtmiştir. Ama Lenin, kuralı doğrulayan istisnadır.

temel gözlemlere dayanmaktadır. Bolivya halk savaşı, gerçekten yazarın, geçen yüzyılın başında ileri sürdüğü ve bugün bile Lenin, Mao ve Che gibi okurlarına göre hâlâ geçerliğini yitirmemiş olan koşullara hiç de uymamaktadır. Clausewitz, yukarda adı geçen bölümde, «Bir halk savaşını etkin kılacak koşulları şöyle sıralıyabiliriz», diyor:

«1. Savaş, ülkenin içerlerine doğru çekilmelidir.

2. Bir tek felâket, savaşın kaderini belirleyecek nitelikte olmamalıdır.

3. Savaşın operasyon alanı, arazinin oldukça büyük bir kesimini kapsamalıdır.

4. Alınan tedbirler, milletin ulusal karakterine uygun düşmelidir.

5. Arazinin ister dağlık, ister ormanlık, ister bataklık olsun, dışarıyla bağlantısı kesik olmalı, yada arazi dışardan içeriye nüfuz edilemeyecek bir nitelik taşımalıdır.»

Olaylar, Bolivya'da ancak 4 No. lı koşulun yerine getirildiğini gösteriyor. Ne yazık ki, bugüne kadar alınan ulusal tedbirler, diğer bütün koşullara ters düşen yönde bir takım sistematik kararlar almak ve sosyal uygulama alanında, Clausewitz'in önceden düşünemediği bir takım hilelere başvurmaktan ibaret kalmıştır. Pratik alanın teoriye oranla daha zengin olduğu yadsınamaz. Ne var ki, Bolivya iç savaşlarında operasyon alanının darlığı, uzun süreli ulusal direnme çabalarının kilit noktası olan derinlemesine bir savunmanın uygulanmasını engellediğinden, çoğu kez öldürücü sonuçlar vermiştir. Kent ayaklanmalarının karakteristik özellikleri olan atılım ve coşku, düşman kuvvetlerinin inatçılığı ve soğukkanlılığı karşısında yeterli silahlar değildir. Başarı sağlamak için başka yol ve yöntemler gereklidir. Buradan da anlaşılıyor ki, Bolivya'da silâhlı devrimin kalbi olan işçi köylü ittifakı, ancak kesin kararlı kent kesimlerinin, gerekli köylü kesimleriyle birleşiminden oluşması halinde, uzun süreli bir direnme-

nin başarısını sağlayabilir. Ve ancak böyle bir direnme, başkentteki silahlı ayaklanmaya besin, takviye gücü ve moral destek sağlama yoluyla, bu hareketin geniş bir alana yayılmasını ve çevreyle kaynaşmasına gerçekleştirir.

Temel sınıflar arasındaki çatışmanın doğurduğu ve alışkanlığın meşrulaştırdığı, geleneksel halk ayaklanması ile çağdaş dünyada başarılı gerilla savaşlarının yetkin ve tipik biçimi olan derinliğine sürdürülen uzun süreli ulusal direnme savaşı arasında nasıl köprü kurulabilir acaba? Yüksek ve ıssız yaylanın elverişsiz toprakları, büyük kentlerin dolaylarında yaşayan yerlilerin pasifliği ve umursamazlığı ile isyancıların ulaşım ve donatım yetersizliği düşünülecek olursa, halk ayaklanması ile gerilla savaşı arasında büyük bir uçurum, yöntem ayrılığı, doldurulması gereken muazzam bir boşluk var gibi görünüyor. Gelgelelim, bu sorun soyut olmaktan uzaktır. Hemen çözülmesi gereken acil bir sorun niteliği taşımaktadır.

Diez meses de emergencia en Bolivia, adlı yapıtında, Torrès hükümetinin İç işleri Bakanı, Jorge Gallardo, 1971 Ağustosu sonlarında, General Torrès'e, silahlı halk güçlerinin, devrime bağlı askeri güçlerden arta kalanlarla birlikte, savaşı daha iyi koşullarda sürdürebilmek amacıyla La Paz'dan çekilip Alto Beni'ye (La Paz'ın güneyinde tropikal bir bölge) çekilmelerini önerdiğini anlatıyor. Bu, aslında saçma değil, tam tersine akla yakın bir öneriydi. Üstelik, coğrafi ve toplumsal koşullar da bunu doğruluyordu. Ama yine de uygulanamadı çünkü, General Torrès, birliklerin yolda bir hava bombardımanına uğrayabileceklerini ileri sürmüştü. Aslında, kendisi böyle bir projeye karşı isteksizdi. Buna benzer bir hareket, Cochabamba kentinden, komşu Chapare bölgesine de yapılabilirdi. ELN gerilla örgütünün birçok yöneticileri bu yönde bir uygulama yapmak istemişlerse de bu proje de uygulanamamıştır.

Bu türden planların hiçbir zaman uygulanamamasının ne-

deninin aslında esarlı bir yanı yok. Daha dört yıl öncesi, Che Guevara, Mario Monje'ye, kentten kaçarak, kırsal bölgede birgün içersinde bir gerilla üssü kurulamayacağını söylediği sırada. bunun nedenlerini belirtmişti. Kent ayaklanması ile kırsal gerilla arasında köprü kurulması sorunu, Monje'nin bellibaşlı itirazlarından birisiydi, zaten. Komünist Parti yöneticilerinden birçoklan, daha önceden, bu tasarıya karşı çıkmışlar ve La Paz'da, Che Guevara'nın geliş öncesi hazırlıklarına girişen Ricardo ile Pombo'ya bu itirazlarını iletmişlerdi. Bunu, politik bir bahane olarak kullandıkları besbelliydi. Tasarı, aslında ciddiye alınmaya değer bir nitelik taşıyordu, oysa, Bolivya Komünist Partisi yöneticileri, kurnazca bir önyargı ile hareket ederek, sorunun kapsamı ile uygulama yöntemini birbirine karıştırmışlardır. Kent hareketi ile kırsal hareket arasındaki gerekli bağlantı, gerilla harekâtı hazırlıklarına başlayabilmek için mutlaka bir kent ayaklanmasının başlamasını bekleme zorunluğuna dayanır, demek değildir. Hatta, kentte politik bir krizin patlak vermesi gerilla operasyonunun başlangıç faaliyetinin askıya alınmasını bile gerektirmez. Bir ayaklanma sipariş üzerine planlanamaz ve uygulanamaz. Ama gerilla harekâtı mutlaka önceden planlanmalı ve hazırlanmalıdır. Bir gerilla harekâtı, bozgundan çıkmış, darmadağın, destekten yoksun bir halk topluluğunu birleştirip toparlayacak bir kurtarıcı güç olamaz. 1966 Noelinde Monje, Bolivya'da bir gerilla harekâtının ancak bir ayaklanma sonrası yapılabileceğini belirttiği zaman Che Guevara'nın ona cevabı, bu olmuştu. Gerillanın örgütlenmesi ve harekete geçmesi, kentte patlak veren, kontrolu olanaksız, belirsiz nitelikte bir ayaklanmaya bağımlı kılınamazdı. *Önce* ayaklanma, *sonra* gerilla harekâtı diye bir ilke öneren Parti yönetimi, aslında, Che Guevara tarafından yönetilen bir gerilla harekâtının belirsiz bir tarihe ertelenmesine çalışıyor, ve oyalama politikası izlemekten başka birşey yapmıyordu.

V

CHE GUEVARA'NIN STRATEJİSİ

Bolivya'nın o günkü gerçekleriyle ilgili olarak biraz önce yaptığımız değerlendirmeler ne olursa olsun, Che Guevara'nın planlarını aksatacak nitelikte değildi. Olsa olsa, bir gerilla harekâtı için gerekli taktik olasılıkları tehlikeye atabilir, üs kurmayı güçleştirebilirdi. Ama taktikten çok stratejiye önem veren Che Guevara'yı, Bolivya'nın o günlerdeki koşulları yıldıramazdı çünkü *ilk hedef* zaten Bolivya değildi, onun için. Söz konusu koşullar ancak Bolivya ulusal topraklarının kapalı çerçevesinde kalındığı ve Bolivya'da «iktidarı ele geçirmek» amacıyla hareket edildiği sürece bağlayıcı olabilir. Bu ülkede gördüğümüz gibi, «iktidara gelme»nin en kısa yolu, kırsal bölgeden geçmiyor.

Ayrıca, yarı-yarıya terkedilmiş, ıssız bir kırsal bölge, böyle bir hareketin başlangıç noktası olamaz. Çünkü, köylülük, özellikle tarım Reformundan sonra, Bolivya Devriminin itici gücünü oluşturamamıştır.

Peki bu durumda ne yapılabilirdi? Nancahuazu harekâtının odak noktası La Paz olmamak şartıyla, böyle bir proje nasıl değerlendirilebilirdi? Coğrafi bakımdan siyasal iktidar merkezlerinden mümkün mertebe uzak bir operasyon alanı seçmekle Che Guevara kendisine belirli bir tarihsel alanı seçmiş oluyordu. Böylece, Bolivya'daki politik mücadeleler ve onların alışılagelmiş sonucu olan askeri komployа bağlı kent ayaklanması ile kendi arasına belli bir mesafe koyarak, projesini sınırlandırdı. Che'ye göre, Nancahuazu harekâtı yöresel bir nitelik taşıyordu. Aslında, bu sorun, acı çeken bütün Latin Amerika Kıtasının sorunuydu. Yani bu kıtayı oluşturan ülkeler, onun ancak eyaletleri sayılırdı.

Bu kıta stratejisi, alışılmamış boyutları açısından, çağımıza göre yepyeni bir strateji idi. Söz konusu strateji, kapsamı ve yöntemi bakımından da radikal bir değişiklik getiriyordu. Bir yandan, ulusal sınırların ötesine geçerek görüş alanını Kıta doğrultusunda genişletirken, öte yandan da, geleneksel «sol»un kökleşmiş eylem yöntemlerini ters yüz ediyor, işlerin öncelik sırasını değiştirmeyi tasarlıyordu. Bu, şimdiye kadar Latin Amerika'da alışılmamış bir yöntemdi. Başka bir deyişle, Che Guevara'nın ilk hedefi iktidarı ele geçirmek değildi. Onun amacı, herşeyden önce, bağımsız ve hareket halinde bir askeri güç olan kendi gerilla mekanizması sayesinde kurulacak bir halk iktidarının gerçekleşmesiydi. Che'ye göre, halk iktidarının kurulması öncelik taşıyordu. İktidarı ele geçirme, zamanla gerçekleşecek, ikinci derecede bir sorundu. Etkenlerin ve tarihsel anların sırasında yapılan bu değişiklik, yöresel geleneklerden belirli bir kopmaydı. O günkü koşulların güvenilmezliği, ve yöresel politik törelerin Che'ye o an için sağladığı yetersiz kaynaklar düşünü-

lecek olursa, bu kopma belki de *fazla* devrimci, fazla tutkulu, fazla şiddetli bir kopmaydı. Latin Amerika'da o güne kadar uygulanan geleneksel yöntem şuydu: Önce Devlet iktidarı ve mevcut bürokratik ve askerî mekanizma ele geçirilir, *sonra* yukardan başlayarak ve burjuva iktidarını bir manivela gibi kullanarak, «ilerici» yada «halkçı» bir hükümet kurulur, bu hükümet de bir halk iktidarının temellerini atmaya çalışırdı.

Bolivya'da bu kronolojik düzen bazan öylesine hızla gelişir ki, kestirmeden gidilerek, birdenbire çifte bir hükümet kurulmasına yol açar. 1952'de kurulan COB-MNR yada 1971'de kurulan Halk Meclisi-Torrès Hükümeti gibi iki başlı hükümetleri buna örnek gösterebiliriz. Ama bu gibi hükümetlerde, halk iktidarının belirli bir sosyal kapsamı olsa bile, kendine özgü bir siyasal varlığı yoktur çünkü, bu halk iktidarının organları, burjuva Devlet iktidarı organlarından bağımsız olarak, *daha doğrusu son anda ve onlardan önce,* özerk temeller üzerine kurulmamıştır. Che Guevara'nın, darbeci gelenekierden ve Bolivya'da ve başka yerlerde ağır basan çağdaş popülist eğilimlerden kesinlikle kopmayı göze alması salt Marks'ın temel öğretisine sadık kalma amacı yüzünden olmuştur. Marks'a göre, proleter devrim «hazır» bir durumda olan bir Devlet mekanizmasına sadece el koymakla yetinemez, burjuva Devletinin askerî ve bürokratik mekanizmasını parçalamak ve proletarya diktatoryasını kurmak zorundadır.»

Bu şaşırtıcı bulgular ile devrimci Marksizmin en katıksız geleneksel teorisi, yıllardan beri oportünist eğilimler yüzünden tahrif edilmiş yada ertelenmiştir. Che Guevara işte bu eğilimlerin karşısına çıkmayı tasarlıyordu. Bolivya'daki devrime katılması, asla, Bolivya cumhurbaşkanlığına adaylığını koyması anlamına gelmiyordu. Gerillaların da bakanlık koltuklarında gözü yoktu. Bu bakımdan, halkçı hükümet yöneticilerinin, zengin arpalıklarından kovulma korkusuna kapılmaları yüzünden zaman za-

man gösterdikleri çekingenlik ve hassasiyet ya da askerî hükümetin içine düştüğü panik aslında, yersiz bir telaşın ve yanlış bir yorumlamanın ifadesi olmuştur. Che Guevara, ne birincilerin ne de ikincilerin rakibi durumundaydı. Bu, katıksız bir moralist oluşundan değil, politik ve askerî bir stratejinin gerektirdiği nedenlerden ileri geliyordu.

Nancahuazu harekâtının hedefi, ne kısa ne de uzun süre içersinde La Paz'ı ele geçirmek değildi. Tam tersine, Che'ye göre, koşulları zorlamanın doğuracağı zamansız bir zaferin, tarihî projesini başarısızlığa uğratacağından korkuyordu. Bu proje ancak uzun vadede ürün verebilirdi. Bolivya'da kurulacak ve dolaylı yada dolaysız olarak yönetimini yüklenmesini gerektirecek halkçı bir rejim, Che'yi korkutuyordu. Çünkü böyle bir rejim, onun için ayak bağı olacaktı. O zamanki uluslararası koşullar göz önünde tutulursa, (Velasco Alvarado'nun Peru'sunun Allende'nin Şili'sinin olmadığı günlerde) Bolivyanın kuşatılması ve ekonomik ablukaya alınması işten bile değildi. Denize karşı bir cephesi olmayan, madenleri için gerekli yüksek fırınlardan, petrolünü satabileceği emin bir pazardan ve ekmeği için yeterli buğdaydan yoksun böyle bir ülkede, sosyalize edilmiş bir ekonominin kendi öz kaynaklarıyla başbaşa bırakılması ölüm demekti Che'nin gözünde. Onun için, bu dönemde devlet sorumlulukları Che Guevara'yı hiç ilgilendirmiyordu. Çünkü bu sorumluluklar, tasarladığı temel planın olgunlaşmasını engelliyecek ve gerçek amaca ulaştırabilecek tek yol olan Uzun Yürüyüş'ü yolundan saptırarak aldatıcı bir çıkmaza sürükleyecekti. Bu temel plan, Latin Amerika kökenli bir siyasal-askerî öncü gücün yavaş yavaş oluşturulması, daha doğrusu, birbirini izleyen müfrezeler halinde Kıtanın komşu ülkelerine doğru yayılmakla görevli ulusal öncü birliklerden oluşan bir yelpazenin kurulmasıydı. Böyle bir girişim zaman ve sabır gerektiriyordu. Ayrıca, bu girişimi gerçekleştirecek olanların özveri göstermeleri ve politik tut-

kulardan arınmaları zorunluydu. Kentlere yaklaşmak yada kent merkezlerine girmek tedbirsizlik ve taktik hata olurdu çünkü bu öncü birlik, biçimi ve kapsamı itibarıyla, bir gerilla birliği, yani hareket halinde bir stratejik güç niteliği taşıyordu ve bu güç ancak kırsal bölgede çeşitli evrimlerden geçerek büyüyebilir, ve pekişebilirdi. Şu halde, bu ilk dönemde Bolivya ancak, örgüt çekirdeğinin dikildiği yer olabilirdi, olmak zorundaydı. Bu çekirdek, büyüyerek bir gün bölünecek, giderek çoğalacak ve üreyecekti.

Che Guevara'nın gerçek planları hiçbir zaman kaleme alınmadığı gibi, bildiğimiz kadarıyla, resmi bir açıklama da yapılmamıştır. Nancahuazu'da bulunduğumuz sırada, Che, düşüncelerini gerillalara kesin ve sistematik bir biçimde formüle etmemiştir. Bu planların sadece var olduğu ve gizli tutulduğu herkesçe biliniyordu. Kimileri tahmin ediyor, kimileri sezinliyor, küçük bir azınlık ise niteliğini kesin olarak biliyordu. Gerilla örgütünün ilk girişimleri, Bolivya Komünist Partisi ile yapılan görüşmeler, Monje'nin, Gerillanın politik yöneticiliğini üzerine alma teklifinin reddedilmesi, hatta gerillanın, Bolivya'nın güney doğusunu kesin yerleşme bölgesi olarak seçmesi, hep bu verilerin ışığı altında açıklanabilir. Ama bu ışık, sonuna kadar loşluğunu muhafaza etmiştir.

Acaba neden? Görevin gizliliği ve teknik nedenler yüzünden hiç kuşkusuz. 1960 yılları ortalarına doğru, birçok yüreklerde gizli gizli heyecan uyandıran bu muazzam tarihi projenin kesin sınırlarını Fidel Castro ve Che Guevara'dan başka kim çizmiş olabilirdi? Bugün de Fidel Castro ile en yakın yardımcılarından başka kim onların sınırını yeniden çizebilir?

Ama insan yine de, Che Guevara'nın eylem anında, gelecek konusunda bu denli ketum davranmasının arkasında başka nedenler bulunabileceği kanısına kapılmaktan kendini alamıyor. Belki de, mevcut koşulların güvenilmezliği ve o anda elinde bulunan olanakların yetersizliği karşısında böylesine geniş planlar kurmanın ölçüsüz yada nispetsiz olacağını düşünerek bir çeşit utanç duygusuna kapılmıştı. Ayrıca, bu gibi tutkuların bütün çıplaklığıyla açıklanması bu davaya baş koyanları coşturacak yerde, onların cesaretlerini kırabilirdi. Hal ile gelecek, gerçek ile hayal arasında aşılacak engeller, geçilmesi gereken dönemler öylesine çok, öylesine çeşitli ve öylesine zorlu idi ki Yine de, doğa içinde tecrit edilmiş, alçakgönüllülüklerini ve coşkularını hiç yitirmeksizin, yaklaşık 300 milyon nüfuslu bir Kıtanın kesin bağımsızlık (kurtuluş) savaşını, gerillanın kesin amacı olarak benimsemelerini gülünç diye nitelemek pek tedbirli bir davranış sayılamaz. Latin Amerika'nın çelişkilerle dolu tarihini incelemiş olanlar, Pizarro ve Cortez başkanlığında bir avuç insanın Amerika'yı nasıl fethettiklerini ve yine, Bolivar ve San Martin komutasında diğer bir avuç insanın Kıta'nın yarısını nasıl bağımsızlığa kavuşturduklarını hatırlayacaklardır. Bunları bilenler, böyle bir tutkunun alay konusu olamayacağını pekâlâ bilirler. İşte, 1967'de ölçüsüz bir görünüm arzeden bu görkemli tutku, henüz somut ve belirgin bir proje yada ayrıntıları kesin bir program niteliği taşımamakla birlikte, hayale dayanan bir ütopya olmaktan uzaktı. Olsa olsa, ikisi arası bir «proje» niteliğindeydi. Ama bu başlangıç döneminde bile, Kıta'nın politik haritası çıplak gözle incelendiğinde, çizgileri o günlerde bile seçilebiliyordu. Şimdi biz de bu taslağın çerçevesini çizmeye çalışalım

Vaktiyle «Antların, Amerika'nın Sierra Maestra'sına dönüşeceği» günü hayal eden Che Guevara, bilinçli yada bilinçsiz olarak, Bolivya'daki olayların da Küba'nın geçmişteki olayları gibi gelişeceğini umut ediyordu. Tasarladığı proje, Kıta'da bir tırmanma politikasını içeren bir projeydi. Daha önce, Sierra Maestra'daki ana gerilla birliği geliştikçe, ayrı ayrı birliklerin doğmasına sebep olmuş, giderek büyüyen bu birlikler de geniş bir araziye yayılarak, yeni yeni cepheler oluşturmuşlardı. Asi Ordunun geçmişteki bu aşamaları, askerî uygulama bakımından, Che Guevara için iyi bir örnek teşkil ediyordu. Bu türden organik bir gelişmenin, yani stratejide merkezileşme ile taktikte merkezden uzaklaşmanın yararlarını birçok defalar belirtmiştik: Başka bir deyişle, iradede birlik, uygulamada ise çeşitli yöntemlerin kullanılması, parçaların, kendilerine vücut veren bütüne bağımlı olma hali, ve sonuç olarak, bütünü oluşturan çeşitli bileşenlerin hareketlerinde özerk olması durumu. «En küçükten en büyüğe doğru gelişen ve sanki kendiliğinden oluşuyormuş hissini veren bu sürecin yararlarını» 1966'da kaleme aldığımız *Devrim İçinde Devrim* adlı kitabımızda belirtmiştik: «Böyle bir uygulama, tartışma götürmez bir merkezî yönetim sistemini içerdiği için ve subaylarla birliklere eylem özgürlüğü sağladığı için yararlıdır. Merkezî yönetim güçlü olduğu oranda, bu yönetimin başlangıçta saptadığı strateji kesinlik ve sağlamlık kazanacak, dolayısıyla çeşitli cephelerin ve birliklerin taktik esnekliği de o ölçüde artacaktır. Eldeki olanakların ve adamların tek bir üste yoğunlaştırılması, tek bir askerî doktrinin yaygınlaşmasını sağlar ve böylece bütün militanlar savaşın ateşinde yoğurulur. Yine bu yoldan, subaylar belli bir moral, politik ve askerî eğitimden geçmiş olur, zamanı gelince de, gerilla yönetimi, bu subaylara, hareketlerini denetlemeye gerek duymaksızın, bir bölgenin ya da bir cephenin stratejik yönetimini rahatça devredebilirler. Çünkü bütün bu elemanlar aynı eğitimden geçmiş olduklarından, ortak

bir ruh halini, ortak bir taktik ve ortak bir askerî tırmanma politikasını benimsemişlerdir.» Nitekim, Fidel Castro'nun birliği kendisine düşen azami çabayı gösterdikten sonra, 1957 başlarında ondan ayrılan bir birlik, Raul Castro komutasında Oriente ilinin kuzeyinde ikinci Cepheyi açmak üzere harekete geçti. Daha sonra, 57 Martında Santiago dolaylarında Almeida komutasındaki birlik, 58 Ağustosunda da Che Guevara ve Camillo'nun yönettiği birlikler kurularak Las Villas'a doğru yayıldılar. Aynı şekilde, Nanbahuazu'da istiap hacmini dolduran birlikten ayrılan küçük bir birlik, Cochabamba'nın kuzeyindeki Chapare'deki İkinci Cepheyi, bir başka birlik de La Paz'ın kuzeyindeki Alto Beni'deki Üçüncü Cepheyi oluşturmak üzere harekete geçtiler. Bu üç cephe Bolivya'daki gerilla üssünün merkezini teşkil ediyordu. Bu üsten hareket eden çeşitli birlikler, komşu ülkelere doğru yayıldı. Peru doğrultusunda ilerliyen birliğin çekirdeğini Perulu militanlar oluşturuyordu. Bu birlik, Peru'nun güney doğusunda Ayacucho'da üslenmiş bulunan bir gerilla birliğiyle birleşti. Çoğunluğu Arjantinlilerden oluşan bir başka birlik ise Arjantin'e doğru yol aldı. Bu, sırası gelince, Che Guevara'nın yönetimi altına girecek olan önemli bir gerilla birliğiydi. Çünkü, Küba'dan sonra, Che'nin tercih ettiği ülke Arjantin'di. Bu, onun bütün yaşamı süresince için için özlemini çektiği bir hayaldi. Belki de bütün girişimlerinin gerçek amacıydı.

Ondan sonra, başka ülkelere sıra gelecekti. Bolivya'daki üs o zaman, askerî eğitim ve Latin Amerika'daki çeşitli devrimci ulusal örgütlerin siyasal irtibat merkezi görevini yüklenecekti. Her ülkenin en ilerici elemanları, kendi üslerinden alınıp, bir süre, Che Guevara komutanlığındaki Bolivya üssünde eğitim gördükten sonra, özel şekilde yetiştirilmiş siyasal-askerî kadrolar olarak kendi ulusal üslerine geri gönderileceklerdi. Gerillalar böylece doğal bir biçimde çoğalacak, üreyecek ve Kıtanın birçok yerlerine yayılacaktı. Bizce o günkü gerçekler ile gerçekleşme

yolunda olan dinamik proje arasında aracı görevi yapabilecek olan Che'nin idealindeki projenin panoraması şöyle tanımlanabilir: Latin Amerika ulusunun çeşitli kesimlerini içeren homojen (türdeş) ve esnek uluslararası bir ağ düşünelim: Bu ağ, ortak bir yapıya sahip ulusal, siyasal ve askerî örgütler tarafından oluşturulmuştur. Bu ortak yapı, ELN (Ulusal Kurtuluş Ordusu) rumuzu altında toplanan gerilla ordusudur. Bu ordunun tek bir savaş doktrini vardır. O da Che Guevara'nın doktrinidir. Tek bir kurmay heyeti vardır. Global bir siyasal görüşe sahip olan bu kurmay heyeti siyasal bir tutarlık içersinde Che Guevara'nın çevresinde toplanmıştır. İşte, Kıtayı saracak olan ağın belkemiğini Che Guevara'nın komutasındaki bu gerilla örgütü oluşturacaktı.

Che Guevara'ya başlatma görevi düşen bu görkemli proje çok uzun bir süre içinde gerçekleşebilirdi, ancak. Bu planın belki de zamansız olduğu yargısına varılabilir. Ama dayandığı tarihsel ve politik temeller yeterli olduğundan, gerçekçi olmadığı söylenemez. Geçmişteki Birinci Bağımsızlık döneminden aldığı itici güç ona hareket olanağı sağlıyordu. Tarihsel bir gerçeğe dayandığı da yadsınamazdı. General Bolivar da Angostura'da bu yoldan eyleme geçmişti. Birinci Bağımsızlık savaşına katılan ordular da çoğunluğu Latin-Amerikalı olan uluslararası birliklerden oluşmuştu. Bu ordular, tek bir ağacın gövdesinden dal budak salmıştı.

Che Guevara, daha çok, kurulma yolunda olan bir yapıya dayanıyordu. Bu yapı aslında salt Bolivya'daki merkezden kurulmuyordu. Yapıyı oluşturan parçaların inşasına aynı anda birkaç

yerde birden girişilmişti. Che'nin kuvvetleri çoğu kez, daha önceden o çevrede kurulmuş olan gerilla güçleri ile somut olmasa bile, politik bir bağlantı sağlamak, onları güçlendirmek ve, aralarında uyum sağlamakla yetinecekti: Hayal edilen tasarı ile gerçeğe dayanan politik görüş arasındaki önemli fark işte buradaydı. İşçiler, yapı malzemesi, araç ve gereçler zaten mevcuttu. Birbirinden kopuk olan bu parçaları çimento ile birleştirmek, onları bir araya getirmek, temeli atılmış olan bu girişime ortak bir hedef sağlamak, onu tek bir doğrultuya yöneltmek ve tutarlılık içersinde yürümesini temin etmek gerekiyordu. Bu anlamda, Che Guevara, yeni kurulacak bir yapının mimarı olmaktan çok, birçok parçaları yer yer boy göstermeye başlamış olan inşa halindeki bir yapının şantiye şefiydi.

Guatemala'daki örgütün başı Turcios 1966 Ekimi başlarında ölmüştü ama 1966 sonlarında, FAR örgütünün Izabal ve Zacapa yörelerinde hâlâ silahlı üçyüz adamı bulunuyordu. Arana Osorio başkanlığındaki askerî yönetim, o sıralarda Guatemala gerillasını ortadan kaldırma kararını almamıştı, henüz.

Venezuela'nın Yaracuy ve Falcon dağlık bölgelerinde o günlerde bozguna uğramış olan güçleri toparlamak için faaliyete geçilmişti[19]. 1966'da yapılan çıkarma ile güçlenen önemli bir gerilla birliği gelecek için umut verici bir görünüm arzediyordu.

Kolombiya'nın Santander bölgesinde Fabio Vasquez başkanlığındaki gerilla üssünden başka, yarı yarıya işe yarar durumda gerilla kuvvetleri vardı.

Peru'daki ELN örgütü yeniden düzenlenme yolundaydı. Bu amaçla, José Cabrera Flores (El Negro) ve Lucio Galvan (Eustaquio) gibi Peru ELN örgütünün bazı militanları şimdiden

19 Yakında çıkacak *La Critique des armes (Silahlı eylemin eleştirisi)*, 2 cilt.

Nancahuazu'da bulunuyordu. Juan Pablo Chang (El Chino) Peru içlerindeki bazı güçlerle bağlantı kurmak ve orada yeni bir cephe düzenlemekle görevlendirilmişti. Bu cephe ile irtibat sonradan sağlanacaktı.

Arjantin'de Che Guevara, EGP örgütünden arta kalanlara ve örgütün eski alt yapısına olduğu kadar, o günlerde patlamaya hazır devrimci solun embriyon halindeki güçlerine güveniyordu. Che'nin gerilla projesi bu ülkede dolaylı ya da dolaysız olarak FAR (Devrimci Silahlı Güçler) in ve PCR (devrimci komünist Partisi)nin doğuşuna sebebiyet vermiştir. Bu sonuç, o sıralarda Arjantin Komünist Partisinin Gençlik Kolu'ndaki bir bölünme yüzünden ortaya çıkmıştır.

Brezilya'da devrimci faaliyeti geliştirenler ise, Güney Brezilyalı popüler bir liderin çevresinde toplanan ve daha çok eski erler, çavuşlar, ve gemicilerden oluşan «milliyetçi devrimciler» adındaki güçlerdi.

Minas Gerais ve Espiritu Santo sınır boylarındaki devrimci hareket, Caparao dağlarında kırsal bir gerilla üssü kurma çabasındaydı. Bu üs ne yazık ki, gerilla eğitimi döneminde baskına uğrayacak ve 1967'nin Nisan ayında, Che Guevara'nın faaliyetin temelini hazırlamakla meşgul olduğu bir sırada, Brezilya Birinci Ordusunun bir taburu tarafından dağıtılacaktı. Öngörülen düzenleme faaliyeti bu yüzden gerçekleştirilemedi. Bolivya Komünist Partisi içindeki fikir ayrılıkları o sıralarda henüz su yüzüne çıkmamış ve bir düzene sokulamamıştı. Gerçi, 1966 sonunda Marighela ortaya çıkmış ve fikir eğilimlerini belirtmiş bulunuyordu ama, ALN Brezilya örgütü henüz doğmamıştı ve bu yüzden, 1968'de Brezilya'daki şehir gerillasını kurmak üzere harekete geçen güçlerle henüz irtibat sağlayamamıştı. Buna rağmen Marighela'nın giriştiği hazırlıkları son dakikada haber alan Che Guevara, bunlar henüz tasarı halinde olmakla birlikte, durumu Sao Paulo'daki Bolivya Komünist Partisinin bölge komitesine

iletmekten geri kalmadı. Ben o sıralarda, Ciro Bustos'la birlikte Muyopampa'da bir süre tutuklu kaldıktan sonra gerilla üssüne dönmüş bulunuyordum. Che Guevara'nın beni Marighela konusunda ve daha başka konularda bilgi edinmekle görevlendirmesi bu döneme raslar. Che'nin, Bolivya'ya gelmeden önce, Montevideo'ya geçişi ise, devrimci folklorla uğraşan sayısız gazetecinin çözümleyemedikleri mitlerden birini oluşturur. Guevara'nın o sıralarda, Uruguay'la ancak dolaylı olarak ilişkisi vardı. Bu ilişkisi Tupamaroslar yoluyla sağlanmış değildir. 1966 sonunda Tupamaroslar, kendi içine kapanmış, alt yapıdan hemen hemen yoksun, önemli uluslararası ilişkileri olmayan ufacık bir gruptu. Üstelik, 1966 yılının 22 Aralığında, örgüt ilk kez zamansız ve beklenmedik bir biçimde polis baskınına uğramış, ve bu baskın, Carlos Flores ve Mario Robaina'nın ölümüyle sonuçlanmıştı. Bu olay, söz konusu örgütün, çelişkilerle dolu yaşantısının en kötü anlarından birini teşkil eder. Ben şahsen, Che'nin bir kez bile Tupamaroslardan, ya da Uruguay'da herhangi bir şehir gerillasından söz ettiğini duymadım. Uruguay, planına dahil olmakla birlikte, bu ülkeyle uzaktan ve kendi millî ortamlarından ayrılmış olan Uruguaylıların aracılığıyla ilişki kurmuştu. Ancak, Doğulu Devrimci Hareket rumuzu altında toplanan genç bir örgütün daha sonraları gerilla saflarına katılması tasarlanıyordu. Bu hareketin en ünlü lideri milliyetçi saflardan gelmişti. Hareket, kentlerdeki bütün silahlı mücadele olanaklarını bir yana itiyor, ve gerilla örgütünde ağır basan kıstasları, gerilla savaşanın niteliğini oluşturan kırsal ve kıtasal özellikleri benimsiyordu. Bu yüzden, Doğulu Devrimci Hareket üyeleri, bu ilk dönemde, kendi yurtlarının sınırları dışında kurulmakta olan kıtasal bir ordunun saflarına katılabilmek amacıyla, kendi yurtlarını terketmeyi zorunlu buluyorlardı. Tupamaroslar ise, bu görüşleri paylaşmıyorlar ve bütün tehlikelere rağmen, Uruguay'ı terketmeye razı olmuyorlardı. Silahlı mücadelenin, herşeye rağmen, yurt-

larında yapılabileceğine ve gelecekte başarılı olabileceğine inanıyorlardı[20].

Bu durumda, Che Guevara'nın girişimi, geçmişle geleceğin arasındaki eşikte bir yer işgal ediyordu. Tarih ötelerinden gelen bir dalganın zirvesinde beliren bu hareket, geçmişteki deneylerin doruğunu oluşturuyor, aynı zamanda, 1960 yılı başlarında geliştirilmiş ve kesinlik kazanmış bir silahlı mücadele kavramının uygulanmasına geçiş dönemini belirliyordu. Fidel Castro ve Che Guevara'nın ortak kışkırtmaları ve etkilemeleri sonucu, Latin

20 Burada, zamanla belirli bir ün kazanan önemli bir olaya değinmeden geçemeyeceğiz. Tupamaros örgütünün birçok yöneticileri, Uruguay Komünist Partisi yönetiminin, o sıralarda güç bir durumda olan küçük Tupamaros örgütüne, ülke sınırları dışında, kıta çapında bir gerillaya katılmaları önerisinde bulunduğunu bildirmişlerdir. Aynı anda Küba Devrimci Hareketi de Uruguay Komünist Partisinden, o sıralarda zor durumda bulunan Uruguaylı devrimcilerden bazılarını, Che Guevara'nın gerillasına katılmak üzere Bolivya'ya yollaması teklifini aldı. Bunda şaşılacak birşey yok: Uruguay Komünist Partisi, birçok Latin Amerika ülkesinde ve özellikle, Uruguay'daki silahlı mücadelenin geçerliliğini ve uzun süreli bir nitelik taşıdığını kabul ediyor, ve bunun kaçınılmaz olduğunu açıkça itiraf ediyordu. Parti, gerilla savaşına taktik değil, stratejik bir açıdan bakıyordu. Herkesin bildiği bu tezlerin ışığı altında, hareket eden Parti'nin genel sekreteri Rodney Arismendi, 1967 de toplanan OLAS Konferansında olumlu ve önemli bir rol oynama olanağını buldu. Tupamaroslar ile Che Guevara'nın gerillası arasında kendi insiyatifi ile gönüllü bir aracı rolünü oynayan Uruguay Komünist Partisi'nin, bu davranışıyla, gerçek uluslararası bir dayanışma örneği mi verdiği, yoksa tam tersine ülkeyi, yeni doğmaya hazırlanan Tupamaros adındaki bu devrimci örgütten kurtarmayı hedef alan ustaca bir manevra mı çevirdiği, bugün hâlâ tartışma konusudur. Her halükârda, Nancahuazu harekatının hazırlık döneminde, Uruguay'ın belirli bir rol oynadığı kuşkusuzdur. Ama bu durum biraz da raslantısal olmuştur.Şöyle ki, 1966 Ağustosunda, o günlerde Bolivya Komünist Partisi'nin sekreterlik mensubu olan Kolle, Uruguay Komünist Parti'si kongresinde, Uruguay Parti'si Yöneticilerini, Bolivya'nın «güney kesimi»ni hedef alan ve Kübalıların ön planda yer aldığı bir gerilla projesinden haberdar etmiştir.

Amerika ülkelerinin birçok yerlerinde bu hareketin uygulanmasına geçilmişti bile. Bu hareket, önceden mevcut ve Kıtanın her tarafına serpiştirilmiş birçok gerilla örgütünün odak noktasını oluşturuyor, aynı zamanda, bugüne kadar yapılan mücadelelerin bir sentezini ve bu mücadeleleri bütünleştirme çabasını simgeliyordu. Bundan başka, mücadeleleri askerî örgütlenme bakımından daha üstün bir düzeye yükseltme ve siyasal açıdan yaygınlaştırma hedefini güdüyordu.

Daha da ileri gidelim. Bütün olaylar, Fidel Castro ile Che Guevara'nın öngördükleri üstün düzeye ulaşamadıkları ve kendi aralarında düzenlenemedikleri takdirde, bu hareketlerin kaçınılmaz olarak, çaptan düşeceğini ve kendi ulusal, yöresel partizan ve de sekter sınırları içinde boğulup kalacağını içgüdüleriyle önceden kavradıklarını gösteriyor, diyebiliriz.

Bu sentez, ancak bu sınırların aşılması yoluyla gerçekleştirilebilirdi. Aksi halde, bu tecrit edilmiş tek tek mücadeleler hezimete uğramaya mahkûmdu. O dönemdeki gerilla mücadeleleri ya eninde sonunda bütün Kıtayı kapsayan tutarlı bir siyasal proje çerçevesi içinde *dondurulacaktı.* ya da giderek zayıflayacak, yok olacak ve iç kanama sonucu, herbiri kendi bölgesinde tükenecekti. Küba Devriminin, gerçekleştirilmesi beklenen bu sentezin başını çektiği apaçıktır. Latin Amerika gerilla savaşının seyri ve anlamı, bizzat Küba Devriminin daha sonraki seyir ve anlamından ayırt edilemezdi.

O güne kadar Latin Amerika'da gerilla alanında birikmiş olan savaş denemeleri ve savaş gereçleri, Che'nin gelecekle ilgili projesinin maddi ve siyasal bakımdan yaygınlaşmasına elverecek

nitelikteydi. Ama gel gelelim, oluşum halinde olan bütün bu girişimler de sırasıyla, bu projenin uygulanmasına bağlıydı. Onların selameti, güvenliği ve nihai sonucu hep bu projeye gelip dayanıyordu. İşte, Che Guevara daha fazla gecikmeden, her ne pahasına olursa olsun, bu sonuca ulaşmaya kararlıydı.

Latin Amerika'daki kırsal gerilla, belli bir süre içersinde, oynadığı bu kumarda restini çekmeye hazırlanıyordu, denilebilir. Bu devrimci savaş türü, ya iç değişkenlikleri çevreleyen bir ufuk çizgisi olarak tarihsel bir dönemin *bütününü* kapsar hale gelecek, ya da bin parçaya bölünecek, ölümcül yaralar alacak, ve sonuç olarak yerini başka bir kavrama, başka yöntemlere, daha doğrusu, yeni bir döneme bırakacaktı.

Tarihsel «olaylar», zincirleme spiraller halinde, ardarda gelen eğrilerle birbirine eklenirler. Spirallerden oluşan bu eğrilerden herbiri, belirli bir «dönem»i tanımlar. Ayrıca, bütün bu eğriler belli bir anda, belli bir noktada kesişirler ki bu da, bir dönemden başka bir döneme «geçiş»i gösterir. Nancahuazu harekâtı, Latin Amerika'nın devrim tarihinin belli bir döneminin doruk noktasını simgeler. Ancak, bu ne türden bir doruk noktasıydı acaba? Bir çöküş döneminin yükselişini mi yoksa bir yükselme döneminin düşüşünü mü simgeliyordu? On yıldır, dağınık biçimde sürüp giden gerilla mücadelelerinin bir zaferi mi yoksa hezimeti miydi bu? Bu doruk, mücadelelerin en yüksek aşamasını mı yoksa kahramanca can çekişmesini mi tanımlıyordu acaba? Bu, bir dönemin sonu muydu yoksa başka bir dönemin başlangıcı mıydı? Çünkü yörüngelerin de doruk noktaları vardır, o noktaya erişildiği zaman mermi düşer.

Özet olarak, birçok sorunların, tek bir soruna bağlı olduğu görülüyordu. Şöyle ki: Nancahuazu olayına ilişkin olarak, geçmişteki gerilla hareketlerinin, devrim tarihindeki yeri ne olacaktı? Bizim siyasal tarihimizin akışı içersinde Che Guevara'nın girişimi nasıl bir yer tutacaktı? Bir de, Kıtasal Devrimin alacağı

bu ya da şu somut biçim karşısında Küba Devriminin işgal edeceği yer ne olacaktı? Bu ilişki de sırasıyla, uluslararası sosyalist kampa ilişkin olarak Küba Devriminin yerini belirleyecekti. Çünkü bunların hepsi zincirleme olarak birbirine bağlıdır.

1967 kışının o kararsız ve puslu günlerinde Che Guevara'nın somutlaştırıldığı proje, çağdaş Güney Amerika tarihinde benzeri olmayan, «kritik» diye nitelendirilebilecek bir projedir. Çağdaş Latin Amerika'da, hiçbir zaman bu kadar büyük bir çoğunluğun kaderi bu kadar küçük bir azınlığa bağlı olmamıştı, bugüne kadar. Kıtanın bütün devrimcileri – silaha sarılanlar, meşru yoldan gidenler, Küba'da iktidarda olup devlet sorumluluklarıyla yükümlü bulunanlar, ve başka her yerde Devlet iktidarını ele geçirmek için mücadele edenler – bugünkü Latin Amerika tarihinde kendilerine nasıl bir yer verileceğini belirleyen yargıyı öğrenmek üzere, farkında olmadan, bu ıssız ormana gizlice kendilerini çağrılmış buldular. Acaba ulusal ve uluslararası sahnede hangi siyasal hedeflere doğru itileceklerdi? O anda, hiçbirşeyden kuşkulanmıyorlardı, tabii. Bu karar onların gıyabında verilmişti. Ama sonradan giriştikleri işlerin bilincine varmışlar mıydı acaba?

Salt Küba Yönetim Kurulu, üslendikleri işin bilincindeydi, tabii. Bu girişimin önemini bütün kapsamıyla ve nihai sonucunun doğuracağı tepkileri er veya geç kavramamış olması olanaksızdı. Çünkü Yönetim Kurulu, bu global tarihî projenin birinci derecede failiydi. Zaten bu proje, onun da projesiydi. Politik açıdan ondan sorumlu olduğu gibi, moral açıdan da ona angaje olmuş durumdaydı. Burada güdülen politika aslında, olasılıklardan yararlanma sanatıydı. Güçler dengesindeki objektif bir değişiklik, soyut ve olasılıklara dayanan bir politikayı somut bir politikaya dönüştürebilir. Her ne olursa olsun, Küba Devriminin, olasılıklardan yararlanmak, olanakları elinden geldiğince kullanmak için var gücüyle çaba harcadığını kimse yadsıyamaz. Güçlerini sonuna dek, hatta ondan da öteye zorladığı bir gerçektir. Bu Devrimin

tamamlayıcı parçası olan Che Guevara, Devrimin geçmişi ve geleceği için, bu geri dönülmez, mutlak ve kesin taahhüte girmiş ve hayatını onun uğruna tehlikeye atmıştı. Eğer Fidel Castro'nun imkânları elvermiş olsaydı, bu projeyi seve seve, bizzat tamamlamaktan kaçınmayacağı da kuşkusuzdur.

VI

HAREKÂT ALANININ SEÇİLMESİ

Bütün bir kıtaya dal budak salması beklenen yeni filizlenen bu ayaklanma, 1967 başlarında henüz toprağa dikilmiş bir tohum, ya da yeni aşılanmış bir fide gibiydi. Aşının tutup tutmayacağı ise belli değildi. Kıtaya dal budak salacak olan bu ağacın geleceği, kaderi, o küçücük aşının kaderine bağlıydı. Oysa, herhangi bir bitkinin, yılın herhangi bir mevsiminde, yine herhangi bir toprağa dikilmesi olanaksızdır. Bir bitkinin büyüyebilmesi için önce kök salması, beslenmesine elverişli bir toprak bulması gerekir. Gerilla üssünün beslenmesi için de aynı koşulların varlığı gerekliydi. Bu koşulları sağlamak başta gelen bir görevdi.

O günlerdeki gerilla düzeninin zayıf görünümüne bakarak, projenin yaşama şansı hakkında doğru bir yargıya varılamaz. Bu durum, cenin halinde olan bir devin durumuyla kıyaslanabilir. Sağlam bir öncü güç kurmanın ilk koşulunun dayanıklı bir arka cephe olduğu vazgeçilmez bir ilkedir. İşe başlamadan önce bunu kabul etmek gerekiyordu. Dünyanın en yüksek meşesinin bile, toprak altındaki somut köklerinden başka bir dayanağı yoktur. Bolivya'yı daha sonra engin bir arka cephe haline getirmek için Bolivya içlerinde herşeyden önce, acil olarak, ufak bir gerilla üssü kurmaya elverişli bir bölge bulmak zorunluğu vardı. Herşey bu ön tedbirlere bağlıydı. Bu ön tedbirlerin alınabilmesi de gerillanın bu üssü büyük bir gizlilik içersinde kurabilme ve bu arada karşılaşacağı tehlikeleri aşabilme yeteneğine dayanıyordu. Bu anlamda, Che Guevara'nın bütün stratejisinin eksenini, uygun bir harekât alanı seçme sorunu teşkil ediyordu. Gerilla birliği ancak böyle bir ortamda büyüyebilir ve tehlikeden uzak olarak normal yaşamını sürdürebilirdi. Yöneticilerin yapacağı hatalar, son anda atılan yanlış bir adım, hedefi iyi nişanlıyamama, yer seçiminde karşılaşılacak engeller, harekât anını doğru hesaplayamama gibi olguların, militan kadrolarında nahoş yankılar uyandıracağı kuşkusuzdu. Bu yüzden, hazırlık döneminin bu «ayrıntıları»nı büyülteçle incelemek yararlı olur. Çünkü onları ancak on kez büyütme yoluyla, uzun süreli bir plan içersinde onlar hakkında doğru bir imge, bir fikir edinebilir, bu tırmanma dönemi süresinde gerçek değerlerini kavrayabiliriz. Çıplak gözle gerçek bir izlenim edinmek güçtür.

Ne yazık ki, gerilla eğitiminin bahçıvanlık bilimiyle hiçbir ilgisi yoktur. Bolivya gibi çelişkiler bakımından böylesine zengin bir ülkede, gerillaları bizzat yetiştiren Che, hazırlık döneminde türlü kargaşalar ve tehlikelerle karşılaşmıştır. Gerillalar bu nedenle, bir bahçıvanın fidelerine karşı gösterdiği özenden yoksun kalmışlardır. Silahlı mücadelenin başlangıç döneminde yer ve za-

man koşullarının uygunsuzluğu gerillanın geleceği bakımından zararlı olmuşsa eğer, bu, koşulların büyük ölçüde Gerilla Yönetiminin ve Che Guevara'nın istemi ve denetimi dışında kalması yüzünden olmuştur.

Burada en nazik sorun, hiç kuşkusuz, harekât alanının seçimiydi. Başarısızlığın kesin nedeni olmasa bile, gerillanın daha ilk andan itibaren, göğüslemek zorunda kaldığı güçlükler, bizce hep bu sorunun yarattığı olumsuz koşulların etkisiyle olmuştur. Bir kere gerilla, faaliyete geçme anını kendi kendine saptayamaz. Gerilla faaliyeti bazan vaktinden önce patlak vermek zorunda kalır, ya da düşmanın ondan önce insiyatifi ele alması yüzünden, daha yerleşme hazırlığını tamamlayamadan, kendini açığa vurmak mecburiyetinde kalır. Ayrıca, kaçınılmaz terslikler, hesapta olmayan önceden kestirilemeyen olaylar, gerilla faaliyetini her zaman için baltalayabilen aleyhte etkenlerdir. Vaktinden önce deşifre olan bazı gerillalar ölümden kaçıp kurtulmayı başarmışlardır, kuşkusuz. Doğu Küba'da «Granma» keşif koluna mensup yirmi dört adamın, Niquero'ya çıkarma yapmaları örneğinde olduğu gibi. Ama, bu raslantıdan sonra, küçük gerilla grubunun yaşam ikmalini yapmakla görevlendirilmiş olan ilk savaş kolu, uzun süreli bir direnme harekâtı için uygunsuz bir alanda baskına uğramış ve kuşatılmıştı. Bu tamiri imkânsız bir durumdu. Çünkü, savaş kolu, kendisi için elverişli bölgelerden uzak düşmüştü. Oralara ancak birkaç günlük bir yürüyüş sonunda varılabilirdi. Savaşa girişen devrimci bir örgüt, düşmanın hareketlerini denetleyemez, onun hakkında gerekli bilgiyi alamazsa, insiyatifi elinden alınmış olur, koşullar söz konusu örgüt aleyhine döner.

Nancahuazu, topografik özelliği olan bir gerilla bölgesiydi. Çok yüksekten uçan bir uçaktan bakıldığı ya da 1/1000 000 ölçütlü bir haritadan incelendiği zaman, yer yer derin uçurumlarla kesilen engebeli bir arazi, uçsuz bucaksız yemyeşil bir orman göze çarpar. Bu bölgenin Arjantin

sınırına olan yakınlığı da ayrıca çekici bir özellik teşkil ediyordu. Diğer bölgeler bu özellikten yoksundu. Şu halde soyut anlamda ve kuş bakışı olarak burası harekât alanı olarak elverişli bir bölgeydi. Ancak tarihe yön veren, doğal özellikler ve coğrafi veriler değildir. Ona yön veren, bu toprakların üzerinde belirli sosyal ve ekonomik koşullar altında yaşayan halk yığınlarıdır. Bu koşullar da sırası gelince, halk yığınlarının doğa ile olan ilişkilerini belirler. Bu ilişkiler, nüfus dağılımı, kültür özellikleri, üretim ilişkileri, sınıf farkları, haberleşme olanakları, toplum politikasının tutarlılık derecesi ve Ordu, Kilise, sivil idare, iktidar partileri gibi geleneksel otoritelere karşı olan hiyerarşik bağımlılık gibi ilişkilerdir. Nihai tahlilde, bir bölgenin, sınıf mücadelesinin en mükemmel biçimi olan silahlı mücadeleye elverişli koşulları haiz olup olmadığını belirleyecek olan topoğrafya değildir, elbette. Onu belirleyecek olan, o toplumda yeterince muhalif sosyal çelişkilerin var olup olmadığıdır.

Kısacası, ne bölgenin somut, sosyal ve ekonomik koşullarının; ne de doğal özelliklerinin yetirence incelenmesine fırsat oldu. Ormanda pek az av hayvanı vardı. Avlanma olanakları hemen hemen hiç yok gibiydi. Bu da gerillaların proteinsiz kalmasına yol açıyordu. Ayrıca, kurutulmuş et stoku yapma olasılıkları da yoktu. Komşu köylerin avcıları ya da köylülerin kendileri av hayvanlarını tüketmişler miydi acaba? Gerçek olan birşey varsa o da, hergün nöbetleşe avlanmakla görevlendirilen gerillalar, hemen hemen eli boş dönüyorlardı. Şubat ayında birkaç ufak maymun, Martta da bir ayı yakalandı, ancak. Gerilla grubunun en usta avcısı El Nato'nun yakaladığı birkaç ceylandan başka av hayvanına raslanmadı. Görünüm pek parlak değildi. (Bütün bunlar bir düzüne cılız kuşun etiyle ve yolda rasladıkları palmiyelerin özünü büyük bir özenle kemirmeye çalışan gerillalarda bazı albümin ve vitamin eksiklikleri başgöstermesi üzerine, Kuzeyde bir keşif seyahatine çıkan Che Guevara'nın dö-

nüşünden önceye raslar[21]). Tropikal bölgelerin ünlü tapirlerinden eser yoktu. Bu yüzden gerillalar, daha önceki aylarda biriktirmiş oldukları yiyecek stoklarını hızla tüketmek ve gizlendikleri yerlerden çıkıp köylülerden yiyecek satın almak zorunda kalıyorlardı. «Gondolas» diye adlandırılan bu girişimler, her seferinde gerillaların güvenliğini tehlikeye sokuyordu. Bu seferler tekrarlandıkça, savaşçıların gücü de tükeniyordu çünkü, gerillalar, Nancahuazu'nun engebeli ve tuzaklarla dolu yolları boyunca yiyecekleri sırtlarında taşıyıp getirmek zorundaydılar. Sık bir bitki dokusuyla kaplı bu bölgede doğal yollar ve patikalar pek azdı. Bu yüzden ilerlemek çok güç ve yavaş oluyordu. Sürkeli olarak, bıçakla ormanlarda kendilerine yol açıyorlardı. Meyva ağacı, hemen hemen hiç yok gibiydi, bu bölgede. İklim deseniz, kışın soğuk ve yağmurluydu. Nehirler kabardığı zamanlar geçilmesi çok güç oluyordu. Bolivyalı gerillaların çoğu yüzme bilmiyordu. Nitekim, Rio Grande nehrini geçerken, bu yüzden iki kayıp verdiler. Benjamin ve Victor adlı iki militan nehirde boğuldu.

Nancahuazu'ya kıyasla, Küba'nın Sierra Maestra bölgesi bir nebatat bahçesi sayılır. Boyutları daha küçük ve daha yoğundur. İçinde bütün bir gün dönüp dolaştıktan sonra bir eve raslamamak olanaksızdır. Bu bölge de av hayvanı bakımından verimsizdir, ama buna karşın, tehlikeli ve zararlı hayvanlara da raslanmaz. Mango ağaçları ve portakal bahçeleri boldur. Engebeler aşılmayacak engeller yoktur. Yük hayvanları bakımından da zengindir. Denize yakınlığı dolayısıyla sağlıklı bir iklimi vardır. Aslında bu doğal koşulların başlıbaşına bir önemi yoktur. Amerika Kıtasının sıradağlarla kaplı bütün bölgelerinde biraz farklı bile olsa aynı koşullar vardır. Bu koşullar ancak belli türden kırsal meskenlerde yaşamak ve çevreyle sosyal ilişkiler kur-

21 Gerillanın tarihçesine bkz.

mak söz konusu olunca, kesin bir önem kazanırlar. Bolivya'nın birçok bölgeleri gibi, Nancahuazu bölgesi de bitki bakımından zengin, nüfus bakımından fakirdir. En taşkın doğal çelişkiler ile en kısır sosyal çelişkiler bir araya gelmiştir. Che'nin on yıl önce savaştığı Sierra Maestra bölgesi doğal koşulları bakımından ne denli zenginse, Nancahuazu da o oranda fakirdir. Sierra Maestra, sosyal ve ekonomik açıdan faal bir toplumun yerleşme bölgesidir. Nancahuazu ise, Rio Grande nehrine kadar uzanan hemen hemen ıssız bir bölgedir. Kırsal kesimde yaşayan halk sosyal ve ekonomik bakımdan pasiftir. Hem öylesine pasiftir ki, ormanın birçok yerleri bu yüzden bakir kalmış ve keşfedilmemişti. Nitekim, bu bölgeyi gösteren haritalarda birçok boşluklar, yer yer beyazlıklar göze çarpıyordu, ya da aslında mevcut olmayan bir takım meskûn yerler gösterilmişti. Bu durum, gerillaların harekât planlarını büsbütün güçleştiriyor, birliklerin yer değiştirmesinde, ya da belirli yerlerde toplanmasında kargaşalıklara yol açıyordu. Bu yüzden zamanın önemli bir kısmı araziyi keşfetmeye çalışmakla geçiyordu. Alto Beni ya da Chapare bölgelerinde de aynı durumla karşılaşılacaktı, kuşkusuz.

Bir «halk yığını çizgisi» geliştirmek için, tabii, yığınların maddî yaşam koşullarını, sınıf çelişkilerini, üreticilerle kentli tüccarlar arasındaki ilişkileri, yöresel politik töreleri, örf ve âdetleri v.b. hakkında yaklaşık bir bilgi sahibi olmak gerek. Bu anketi, yüzeysel, kitabi, ya da soyut yöntemlerle dışardan yürütmeyip de, uzun süre önceden yığınlarla kaynaşma ve onların yaşam koşullarını doğrudan paylaşma yoluyla bu bilgileri edinmek çok daha yararlı olurdu, kuşkusuz. Böyle bir çabanın gerçekleşmesi için o yörede yetişmiş yerli gerillaların ya da o yöreye atadan kalma bağlarla bağlı olan gerillaların varlığı gereklidir, çünkü ancak onlar bu ortamın temel, anadan doğma bilgilerini başkalarına aktarabilir ki, bu bilgilere sahip olmayan bir kişiye böylesine ücra ve geri kalmış bir bölgede «extrano» (yabancı),

ve kuşkulu bir kişi gözüyle bakılır. Ne yazık ki, gerillalar bu olanaklardan yoksundu. İçlerinde yalnız bir tanesi, Paraguay'a yakın olan yöredeki hacienda (İspanyol evleri)larda yaşayan kızılderililerin dili olan guarani'yi biraz biliyordu. Birçok Bolivyalı yoldaşlar yerli dilleri quechua ve aymarayı öğrenmeye çalışıyorlardı ama başka yerlerde vazgeçilmez olan bu diller, bu bölgede hiçbir işe yaramıyordu. Gerillaların, ister içgüdüleriyle ister sonradan kazanılan bazı yeteneklere sahip olmaları gerekiyordu. Başka bir deyimle, «sosyolog» olmak zorundaydılar. Çünkü ancak bir sosyolog, halk yığınlarının bu en fazla gadre uğramış kesiminin gizli isteklerini, acil ve somut ihtiyaçlarını saptayabilir. Bunların arasında, bütün Bolivya nüfusunu ilgilendiren ve ülkede ağır basan gelir vergisi muafiyeti, petrolden elde edilen millî gelir, yol yapımı, belediye bütçeleri, muhtar seçimleri gibi «bölgesel» davaları sayabiliriz. Bu sorunları kapsayan asgari bir programı halka açıklamaktan aciz bir gerilla örgütü, ancak körlemesine ilerliyebilir, çevresine nüfuz edemez, ve hepsinden kötüsü, askeri harekât olanaklarına sahip olamaz.

Che Guevara, bu hayati sorunun bilincindeydi. Nisan sonunda, kuzeye doğru tırmanma, Samaipata kasabasını ele geçirme, Cochabamba-Santa Cruz yolunu aşma ve «crucena» bölgesinde yerleşme tasarılarını kapsayan gelecekteki harekât planını bana açıkladığı zaman, Santa Cruz eyaletindeki köylülüğün sosyal ve ekonomik koşullarının, en kısa zamanda, kabataslak bile olsa bir incelemesini yapmamı istedi. Che Guevara, Santa Cruz bölgesinin giderek yaygınlaşan tarım-endüstrisi (pamuk ve şeker) ekonomisinin, kaçınılmaz olarak bir tarım proletaryasını ve kararsız ve güç durumda bir küçük-mülk sahipleri yığınını oluşturacağını biliyordu. Yerleşmeyi tasarladığı yörenin daha kuzeyinde kalan bu bölgede, gerillaların, şu anda karşı karşıya bulunduğu yaşam ve beslenme koşullarından çok daha uygun koşullar bulacaklarından emindi.

Belki de, gerillaların halk yığınlarına yanaşmak, onlarla kaynaşmak için gerekli olanaklardan yoksun olduklarını yeniden belirtmek lüzumsuz. Çünkü, somut açıdan halk «yığınları»nın mevcut olmadığı bir gerçektir. Halkın iskân durumu çok dağınıktı. Arazi üzerine yer yer serpiştirilmiş topluluklar vardı. Bazı yerlerde ise tamamiyle boş ve ıssız topraklar göze çarpıyordu. Şubat ayında, orman içersinde iki haftalık yürüyüşleri sırasında Che'nin gerilla birliği, topu topu bir aileye ve bir köylüye raslamıştı. Söz konusu köylü ise sıradan biri değildi: Honorato Rojas adındaki bu adam, Ordu birliklerini Vado del Yeso'ya götüren ve bütün arka cepheyi askerlere deşifre eden, onlara satan bir haindi. Bu adam sonradan ELN örgütü tarafından idam edilmiştir. Tarım işletmelerinin dağınık konumları ile sömürücülerin siyasal açıdan gericiliği, bölgede halk aleyhine etkenlerdi. Fizik açıdan dağınıklık ile sosyal açıdan ilgisizlik birbirine bağlıydı. Ülkenin bu tropikal bölgesinde, «köylülük sorunu»nun bir «tarım sorunu» olmadığını unutmamamız gerek. Yüksek yaylalarda (altiplano) yerli halkın oluşturduğu topluluklara hâkim olan toprak tutkusu, burada kendini hiç hissettirmez. Yüksek yaylaların ve Cochabamba Vadisinin merkezî kesimlerinde tarım sorunu geleneksel bir yol izler. Büyük topraklar (latifundia) gaspedildiğinden beri, işlenebilir topraklar azınlıkta, onları işleyecek köylüler ise çoğunluktadır. Bu bölgede ise, tam tersinedir: İşlenebilir, ekilebilir topraklar çoğunlukta, onları işleyecek olan tarım işçileri ise azınlıktadır 1952'deki toprak Reformu, toprak dağıtımı yoluyla, küçük toprak sahibi köylünün sosyal statüsünü genelleştirmiş ve yükseltmiştir. Böylece, yerli kökenli köylülüğün devrimci potansiyelini bir ölçüde azaltmış, hızını kesmiş oldu. Bu bölgede ise, devrimci potansiyel iki kat azalmıştı. Bunun nedenini, toprakların aşırı bolluğunda ve kapitalist üretim ilişkilerinin henüz embriyon halinde olmasında aramak gerekir. Burada ürütem ilişkileri, Santa Cruz bölgesinde ol-

duğu gibi, kasabalara henüz yeni bir düzen getirmemiş, yeni bir sosyal iç farklılaşma ve sınıf düşmanlıkları dönemi açmamış bulunuyordu.

Demek oluyor ki, «köylülük sorunu» bu bölgede, bir toprak sorunu, hatta bir bağımlılık sorunu değil, yöresel ticaret alanında kümelenmiş taleplerden ibaretti. Bu talepler, ürünlerin satış fiatları, taşıt masrafları, aracıların sömürüleri, kredi yetersizliği, araç ve gereç noksanı ile ilgiliydi. Gerillaların, köylülüğün yaşam koşullarını düzeltme yolunda somut önerilerinin bulunmayışını, bölge sakinlerinin acil sosyal ihtiyaçlarına somut cevaplar veremeyişlerini, ellerinde asgarî istekleri karşılayan politik bir program olmamasından çok, çevre koşullarına bağlamak gerekir. Gerilla birliği, yolunun üzerinde rasladığı tek tük köylerde elinden geldiğince bu yolda çaba göstermiştir. Örneğin, Inti'nin bir topluluk önünde verdiği kısa demecin tepkisiz kalışı, bu çabaların, çevreye hâkim koşullar karşısında yetersiz kaldığını doğrulamıştır. Daha önceden ve daha büyük titizlikle yapılacak bir anket, bu yöresel koşulların tehlikeli kısırlığını ve, verimsizliğini açıkça ortaya koyacaktı.

Yine de, garip bir olaydan söz etmeden geçmiyelim. Kısacası, gerilla tipinde bir halk savaşı için elverişsiz görünen bu bölge, herşeye rağmen, Bolivya'nın çağdaş halk mücadeleleri tarihinin bir döneminde, bir gerilla savaşının ilk kıpırtılarına sahne olmuştur. 1949'daki iç savaşı sonunda, MNR örgütünün militanları, zor yoluyla almaya çalıştıkları ve bazan bir süre ellerinde tuttukları bütün kentlerde yenilgiye uğradıktan sonra, dağılmadan ve Arjantin'e kaçmadan önce, işte bu bölgede son bir sığınak bulabilmişlerdi. Militanlar, burada, millî Devrim uğruna köylü gruplarını bir araya getirmeyi bile başarmışlar, ve Camiri ile Lagunillas dolaylarından gelenlerin eşliğinde, oligarşinin ordusunu Incahuazi boğazında pusuya düşürmüşlerdir. Bu kanlı mücadelede ordu birlikleri epeyce kurban vermişlerdir. O gün-

lerde gizli olan MNR örgütü üyeleri, Santa Cruz ve Sucre'den kamyonla kaçmışlardı. Yenilgiye uğrayan bir halk ayaklanmasından arta kalan ve ordu birliklerine karşı kurulan bu tuzağın mucitleri olan bu kaçaklar, kaçış anında, işte burada, artçı birliklerin uyguladığı, gerilla tipi bir mücadele vermişlerdi.

Söz konusu olay, salt bir raslantıdan ibaret. Ama yine de, bölge sakinlerinin olay hakkındaki izlenimlerini, anılarını öğrenmek yararlı olur, belki ondan alınacak dersler bulunabilirdi. Ne yazık ki, gerillalar arasında kimsenin bu olaydan haberi yoktu, sanıyoruz. 9 Nisan ayaklanmasına öncülük eden 1949 iç savaşından söz edildiğini duyan da pek azdı, kuşkusuz. Oysa, bu ayaklanma, o günlerde oligarşik yönetimin temellerini sarsmaktan geri kalmamıştı. Bunun nedeni, gerillalardan bazılarının yabancı oluşları ve dolayısıyla Bolivya millî tarihinin ayrıntıları hakkında bilgi sahibi olmayışlarıydı. Bolivyalı olan militanlara gelince, onlar da bu olayları bilmek için fazla gençti.

Gerillalar neden Bolivya'nın bu Güney-Doğu bölgesinde bulunuyordu? Elimizdeki bilgiler, bu önemli soruyu kesin olarak cevaplandırabilmek için yetersizdir. Başlangıçta, Che Guevara'nın şahsen tercih ettiği bölge hiçbir zaman burası olmamıştır. Gerilla harekâtının Bolivya doğrultusunda gelişmesi gerektiği kanısına varır varmaz, bütün dikkatini La Paz'ın kuzey-doğusundaki Alto Beni bölgesi üzerinde toplamıştı. Bu nedenle, daha ilk günlerden itibaren, Papi'nin çabaları sonucu, Caranavi dolaylarında bir çiftlik satın alınmıştı. Ama sonradan, bu çiftliğin çok uygunsuz bir yerde bulunduğu ortaya çıktı. Çünkü tam yakınında askerî bir karargâh vardı. Bu yüzden, planları değiştirmek gerekti ve aynı bölgede olmakla birlikte daha içerilerde bulunan geniş bir arazinin satın alınması düşünüldü. Che Guevara, yeniden Alto Beni'de bir yer bulunması için diretti, ve Pacho'yu (yüzbaşı Alberto Fernandez) aracı olarak görevlendirdi. 3 Eylül 1966'da La Paz'a gelen Pacho, Che'nin talimatını Papi ile Pombo'ya

iletti. Sonradan Pombo'nun güncesinden de anlaşılacağı gibi, bu yoldaşlar, arada Nancahuazu'da satın almış oldukları çiftliği satmayı bile düşündüler. Bize ise, gerek bu bölgenin, gerekse Cochabamba'nın kuzeyindeki Chapare bölgesinin derinlemesine bir jeo-politik incelemesini gerçekleştirme görevi verildi. Bu inceleme, Eylül ayı içersinde, ve Bolivya Komünist Partisinin kaygılı ve kuşkulu gözcülüğü altında tamamlandı.

Alto Beni ve Chapare bölgeleri, özellikle birincisi, gerilla için elverişli koşulları bir araya toplamışlardı. Şimdi bunları yeniden ele almanın sırası değil. Alto Beni için sadece şu noktaları belirtelim ki, bu bölge, son derece uygun doğal koşulların dışında, başkente olan yakınlığı dolayısıyla, onun zahire ambarı, sebze ve meyva bahçesi, ve mezbahası olmak avantajını haizdi. Bölgenin başka özellikleri de vardı: nüfus yoğunluğu, kırsal bir bölge için tamamiyle istisnai bir politika güdülmesi başta gelen faktörlerdi. Daha yeni işletmecilik bölgesi haline getirilen bu çevredeki işçilerin çoğu madencilik bölgelerinden ve kentlerden geliyordu. Dolayısıyla, birçok popüler partilerin militanlarından ve sempatizanlarından oluşan örgütlenmiş hücreler göze çarpıyordu. Amerikan aleyhtarlığı dağınık olmakla birlikte, emperyalistlerin elindeki maden işletmelerinin varlığı tarafından bir yandan körükleniyordu. Dağlarda bulunduğumuz sıralarda, iki kez, bölgede hiçbir gerilla hazırlığı yapılmadığından ve partilerinin bu yolda hiçbir talimat vermediğinden yakından köylülere rasladığımız oldu. Bu da şimdiye kadar anlattıklarımızı doğrular niteliktedir. Gerçi burada da, klasik anlamda bir tarım devrimini gerçekleştirmek için gerekli koşullar yoktu. Ama, hükümetin işletmecilik planının sorumluları tarafından kendi kaderlerine terkedilmiş olan, teknik araçlardan yoksun, açgözlü toptancıların, aracıların ve kamyon nakliyat şirketlerinin kurbanı çiftçilerin, tarımcıların hoşnutsuzluğu öyle bir düzeye varmıştı ki, silahlı bir mücadele, bu ortamda hızla destek bulabilir, hatta halkçı

denetim ve yöresel iktidar organlarının kurulmasına bile yol açabilirdi.

Ekim sonunda, tam Bolivya'ya hareket etmezden önce, Che Guevara, her iki bölgeye ilişkin incelemelerin sonucunu almış bulunuyordu. Bu incelemeler, sırasıyla şunları kapsıyordu: Titizlikle hazırlanmış anketler, bölgelerin yalnız fizik ve askerî özelliklerini değil, aynı zamanda, sosyal ve politik özelliklerini belirten ve haritalar, fotoğraflar ve planlarla donatılmış ayrıntılı bir dokümantasyon, ayrıca, irili ufaklı köylerdeki sempatizanların, ve ilerde gerillalarla işbirliği yapacak olanların adlarını kapsayan bir liste. Nihai olarak bu bölge seçilmiş olsaydı, bir başka avantajı daha vardı. O da, Gerillayı oluşturan Bolivyalı yoldaşlardan bazıları örneğin Inti ve Coco Peredo gibi militanlar Beni bölgesinin yerlileriydi. Biraz daha kuzeydeki sıradağların eteğinde doğmuşlardı. Bu sıradağların yararlı bir yanı da, Peru'ya güç ama doğal bir geçit vermelerivdi. Öte yandan, Chapare havzasına da bu dağlardan varmak mümkündü. Bugüne kadar, bu bölge Ordu tarafından askerden tecrit edilmiş, ve entelijans servis tarafından da geri plana itilmişti. Çevrede hiçbir tümen yoktu, örneğin. Ancak, ileri görüşlü olan ve sistematik çalışan emperyalistler, çeşitli antenleri vasıtasıyla bölgeyi denetliyorlardı. Bu antenler arasında, her üç ayda bir, elçiliklerine yazılı rapor gönderen «Barış Gönüllüleri»ni, yine doğrudan elçilikler tarafından denetlenen kukla niteliğindeki bir sosyal kuruluşu (İnstituto de Cloonizacion y de Desaroilo de Communidades), ve Amerika Devletleri Örgütü tarafından iyi niyetle görevlendirilen bir bölük «sosyolog»u sayabiliriz.

Buna rağmen, La Paz'lı militanlar bu arada 180^0 lik bir dönüş yaparak bölgenin kuzey-doğusundan güney-doğusuna doğru yön değiştirdiler. 10 Eylül'de Pombo, Havana'ya bir rapor göndererek, Coco Peredo'yu, Santa Cruz'un güneyinde, Nancahuazu nehri dolaylarında yeni bir «hacienda» satın alması için

görevlendirdiğini bildirdi. Bu arada, Alto Beni'deki çiftliği de muhafaza ediyorlardı. Acaba neden? Çünkü, La Paz ile Alto Beni arasındaki sık sık gidip gelmeler, bu arada, bölgede ikamet edişimiz, Parti içersinde alarm çanlarının çalmasına ve kuşkuların uyanmasına sebep olmuştu. Bu bölge gerçekten de Parti'yi yakından ilgilendiriyordu. Onun asıl amacı, silahlı mücadeleyi dışarıya, Güneye doğru yönel!tmek suretiyle, onun yükünü, sorumluluğunu üzerinden atmaktı. Nitekim, 1966 yılında, Monje'ye, gerillanın bu yolda bir karar aldığı bildirilmişti. Che Guevara, önce Bolivya'da yerleşme kararını sonradan alacaktı. Şimdi bu bölgenin harekât bölgesi olarak seçilmesi, Bolivya'yı mücadelenin merkezi haline getiriyordu, hiç kuşkusuz. Pombo'nun, 28 Eylül tarihinde *Günce*sinde kaleme aldığı şu satırlar, bize bu konu hakkında bir fikir verebilir: «Ricardo (Papi) eşliğinde, Estanislao'ya (Monje) rasladık. Manilaya (Küba) iletilecek bazı sorunlar hakkında bilgi alacağız. Estanislao, Leche (Fidel) ile olan anlaşmasının, Güney harekâtını düzenlemek için yardım sağlamak olduğunu bildirdi, yani onun emrine dört adam tahsis etmek, bu adamların Nbili (Papi) ile bağlantı kurmasını temin etmek ve sonuç olarak, Brizola ile birlikte Brezilya harekâtını düzenlemek. Kendisi, stratejik planda, Bolivya harekâtına ikinci derecede önem verildiğini, Bolivya projesinin düzenlenmesi ve yönetilmesinin kendi sorumluluğundan çıktığını, ama başka yerlerden yardım isteyeceğini bildirdi. Manila'da varılan anlaşmanın bu nitelikte olduğunu sözlerine ekledi. Fransıza (Régis Debray) gelince, ikinci kezdir, Parti hakkında eleştirilerde bulunuyor. Estanislao, Fransızın Zamora'nın partisiyle yakın ilişkisi olduğunu, hükümetimiz adına oraya (Küba) seyahatler yapmayı önerdiğini, Caranavi bölgesini ziyaret ettiğini, çiftliğin değiştirilmesi ve yerine *Yüksek-Beni* bölgesinde başka bir çiftlik bulunması için emir verdiğini söylüyor. *Bir gerillanın, bu sektörden itibaren başka ül-*

kelere geçemiyeceğini biliyor. Estanislao, planın temel noktasının Bolivya olduğunu saptamış durumda. Artık herşeyi anlayabilecek noktaya varmış bulunuyor.

«...Biz kendisine, bu iddialarını kabul etmediğimizi, çünkü bunların bizim planlarımıza ters düştüğünü söyledik. Bütün bu bilgileri ülkemize ulaştırdık. İki aydan beri de yoldaş Estanislao'ya, Güneyle ilgili planların bundan böyle ikinci planda kaldığını ve bu ülke, gerilla için en elverişli koşulları bir araya getirdiği için genel karargâhın burada kurulmasına karar verdiğimizi açıkladık. Kendisi de bu düşüncemize katıldı.

«Öngörülen sektörü terketmeye karar verdik çünkü, çiftlik binası, askerî bir bölgenin sınırları içersinde bulunuyor. Bir başka yer aramanın daha uygun olacağı kanısındayız. Tartışma konusu olan dört bölge var: Alto Beni, Yungas, Cochabamba ve Santa Cruz. Bu sektörleri araştırmak üzere oralara adamlar yollamaya karar verdik. Santa Cruz'da bize katılanlar, o bölgeden oldukları için onları oraya yollamayı kararlaştırdık. Kendilerine bir cip tahsis edilecek. Aynı anda, Manila (Küba) daki dört ayrı bölgenin de adlarını bildiriyoruz. Birkaç gün içersinde tercihlerimizi yapacağız[22]...»

Ekim ayında, Nancahuazu bölgesi üzerindeki tercih hakkı, kesin bir karara dönüştü. Alto Beni bölgesi etrafında yaratılan heyecan, bu bölgenin kesin olarak gözden çıkarılmasına yol açtı. Ama bu, baskı rejiminin kuşkulanması yüzünden değil de, Partinin kaygılanması yüzünden oldu. İktidarın hiçbir şeyden haberi yoktu henüz. La Paz'lı militanların, Monje ve onun işbirlikçileri ile olan ilişkilerinin ciddi bir şekilde bozulmaya yüz tutması ve Che'nin, Parti ile arayı açma emrini vermesi de bu döneme raslar. Bolivya Partisi sekretaryası üyelerinden birinin, Uruguay Komünist Partisine, Kongre sırasında bazı sırları açıkladı-

22 Parantez arasında yapılan açıklamalar, metin dışıdır.

ğı öğrenilmişti. Bu yüzden, seçilen harekât alanına ilişkin bazı bilgilerin de aynı yoldan sızabileceği kuşkusu uyanmıştı. Sonuç olarak, Alto Beni, ilk yerleşme alanı olmaktan çıktı ve tahliye edildi. Silahlar ve cephaneler Nancahuazu'ya nakledildi. Bütün bu davranışlar, Parti'yi şaşırtmak ve ona yanlış bilgi vermek amacına yönelikti.

Mart ayında, genel karargâhta bize Papi tarafından şahsen yapılan açıklamalar bu merkezdeydi. (Bunlar sonradan, ele geçirilen dokümanlar tarafından da doğrulanmıştır. Bunlar arasında, 1968'de Bolivya İç İşleri Bakanlığının açıkladığı Pombo'nun *Günce*'sini de sayabiliriz.)

Bu yer değişikliği, aslında Partinin taktiğine uygun düşüyordu: harekât alanını ülkenin merkezinden uzaklaştırmak suretiyle, ulusal düzeydeki silahlı mücadeleye ilişkin sorumluluklarını yüklenme zorunluğunun tehlikelerini de hiç olmazsa o gün için kendisinden uzaklaştırmış oluyordu. Bu bakımdan Parti rahatlamış oluyordu. Ama harekât alanının başka bir bölgeye transferi, Che Guevara'nın stratejisine daha da uygun düşüyordu. Çünkü, böylece, Arjantin'e yaklaşmış oluyordu. Bu yüzden, La Paz ona bu durumu bildirdiği zaman, hiç karşı koymadı. Elinin altındaki anketlerin verilerini incelemeye vakit bulamamıştı, henüz. Tartışma konusu olan çeşitli bölgelerin avantajlarını değerlendirebilmek için elinde kıyaslama olanakları yoktu. Ayrıca bu konuda kişisel tecrübe sahibi de değildi. Belki gerilla yaşantısına bir an önce kavuşmak için sabırsızlanıyordu, seçtikleri temel yolun doğruluğuna inanıyordu, ve harekât alanının uygunsuz koşullarının kullanacakları doğru yöntemlerle telâfi edilebileceğine güveniyordu. Belki de, askerî eğitim, militan kadrolarının seçimi, ve gelecekte kuracağı temasların hazırlığı onu fazlasıyla oyaladığı için, «foco»nun yerleşme alanı onu ancak ikinci derecede ilgilendiriyordu.

Sonuç olarak, son dakikada yapılan bu değiş tokuş, Bolivya

içersindeki çeşitli gerilla cephelerinin öngörülen kuruluş sırasında önemli değişikliklere yol açtı: Alto Beni bölgesi, Birinci Cephenin merkezi olacakken, sonda yer aldı. Buna karşın, Chapare İkinci Cephe, Nancahuazu ise Birinci Cephe durumuna geçti. İlk önce seçilen iki cepheye ilişkin yoğun bilgiler, o günler için yarar sağlayamadı. Yine de, ilerde kurulacak olan İkinci ve Üçüncü Cephelerin kuruluşunda rol oynadığına göre, bu bilgiler büsbütün faydadan uzak sayılamaz. Güney-doğu bölgesi için de bu türden anketler yapılabilmiş olsaydı, bu ertelemenin hayıflanacak bir yanı olmayacaktı. Ama ne yazık ki, yapılamadı, ya da yetersiz oldu. Bu da vakit kalmaması yüzündendir. Öyle ki, gerilla müfrezesi, ancak yerleştikten sonra keşif harekâtına başlayabildi. Askerî harekât başladığı zaman, bu keşif harekâtı henüz tamamlanmamıştı bile.

Başka bir deyişle, Che Guevara, bölgenin harekât alanı olarak ne denli uygunsuz olduğunu iyice anladığı zaman, artık iş işten geçmişti. O bölgeden çıkıp, daha uygun bir alana yönelmek büyük risklere yol açabilirdi. 1967 yılının Şubat ve Mart aylarında karşılaşılan terslikler, talihsizlikler böylece özetlenebilir. Bunların kökenini ise, 1966 yılının Eylül ve Ekim aylarının verimsiz umutlarına bağlamak gerekir.

VII

HAREKÂT ANININ SEÇİLMESİ

Bütün bu veriler, Nancahuazu'nun bir harekât alanından çok bir eğitim alanı olmasını sağlıyordu. Nitekim, gerilla komutanlığının da bu bölgeyi ilk zamanlar böyle nitelediği militanlardan Inti'nin *Günce*'sinden de anlaşılmaktadır: «Bazı gazeteciler ve bizim savaşımızın eleştirici-gözlemcileri, bu karargâhın sabit ve düzenli bir harekât üssü olduğunu sanıyorlardı. Bu yanlış bir değerlendirmedir. Ramon (Che) hiçbir zaman buraya kesin olarak yerleşmeyi düşünmedi. Stratejik mağaralar dışında, bu bölgede gerçekleştirilen bütün çalışmalar, gerillaların sürekli olarak faaliyette bulunmalarını sağlamak ve böylece çaptan düşmelerini önlemek amacına yönelikti.

Gerçekten de, Che Guevara, adamlarına kolektif bir görev verme yoluyla, disiplini korumaya ve onların sorumluluk hislerini canlı tutmaya büyük önem veriyordu. Bütün devrimciler gibi Che Guevara da yapıcı ve örgütleyici bir karaktere sahipti. Düzensizlikten nefret ediyor, metodik bir düzenle, bir merkez karargâhının kurulmasına çalışıyordu. İhtilâlci Ordu zamanından beri, Latin Amerika'da hiçbir gerilla birliğinin böyle bir karargâhı olmamıştı, anlaşılan. Bunu gerçekleştirmek için, Che'nin uzun süreli bir savaş kavramından hareket ettiği belliydi. Birkaç aylık bir süre içersinde, bölgenin kırsal özelliklerinin elverdiği oranda, iğreti bir karargâhı, siperlerle tahkim edilmiş, rahat ve geniş gerçek bir karargâh haline getirdi. Örgütleme faaliyetlerinde gösterdiği titizlik ve hassasiyet, Inti'nin doğru olarak belirttiği gibi, sabit bir harekât üssü değilse bile, çeşitli görevleri birden yerine getirecek bir cephe kurulmasının söz konusu olduğunu kanıtlıyor. Bu karargâh bir askerî eğitim merkezi, bir politik tartışma yeri, güçlerin birleşme noktası, istihbarat merkezi, cephanelik, yiyecek ve levazım deposu, bir de kadroları yetiştiren bir okul niteliği taşıyordu. Öğleden sonraları, her gün, saat dörtle altı arasında açık havada Che Guevara ile El Rubio (Küba'da şeker endüstrisi eski bakan yardımcısı yüzbaşı Jesus Suarez Gayo), Alejandro (komutan Gustavo Machin) ve daha başka bilgili Bolivyalı arkadaşları, gramer, ekonomi politik, Bolivya tarihi gibi dersler veriyorlardı. Bunlara ek olarak, Che Guevara akşamları, isteğe bağlı olarak, Fransızca dersleri koymuştu. Bazı Bolivyalı arkadaşlar da buna karşılık, isteyenlere quechua dilini öğretiyordu.

Ön saflarda Nancahuazu nehrine hâkim ve karargâhın girişini koruyan siperler kazılmış, bir ekmek fırını kurulmuş, öncü birlikleri nöbetçi kulübelerine bağlıyan bir sahra telefonu tesis edilmiş, çevredeki mağaralar düzenlenip kamufle edilmiş, meyva ağaçları dikilmiş, belli bir toprak parçası bellenip sulama tesisatı

yapılmış, bir yandan, Che'nin civardaki bir akar suyun üzerinde kurulmasını istediği küçük hidro-elektrik santralinin faaliyete geçmesini beklerken, alıcı-vericinin besleyici motoru için gerekli yakıt depo edilmişti. Ayrıca, derme çatma olmakla birlikte, epeyce zengin bir kitaplık kurulmuştu. Bütün bunlar, temelli değilse bile, geçici olmaktan öte bir tesisatın kurulduğunu kanıtlıyordu. Yalnız meyva ağaçlarının ve sebze bahçesinin ürün vermesi aylar sürerdi. Che Guevara, genel karargâha benzer bir teşkilât kurmuştu. Bu yörede gerektiği kadar kalmak niyetinde olduğu anlaşılıyordu, ama harekâtın bu kadar erken başlayacağını o da kestirememişti, herhalde.

Bu görüş veya bu genel tutum, Che'nin yokluğuna raslayan Şubat ve Mart aylarında, karargâha hâkim olan rahat ve kaygısız atmosferi anlamamıza yardımcı olabilir, belki. Bunun sonucu olarak, güvenlik tedbirleri ister istemez, ve bilinçsiz olarak, gevşetilmişti. Bol miktarda fotoğraf, gazete, notlar, ve dokümanlar gerillalar arasında elden ele dolaşıyordu. Daha sonraları, o yörede bir askerî karargâhın kurulması ve Mart sonunda da askerî birliklerin seferber edilmesi, Che Guevara'yı yine de fikrinden caydıramadı. Savaşın seyri hakkındaki görüşünü bilmeseydik, komutan Che Guevara'nın, dönüşünde, Marcos ile Antonio'nun, askerî taarruz karşısında, genel karargâhtan çekilme kararlarını neden böylesine sert bir tepki ile karşıladığını ve neden karargâhı yeniden ele geçirme ve her ne pahasına olursa olsun savunma emrini verdiğini iyi anlayamayacaktık. Acaba gerillanın demoralize olmasını önlemek ve gerilla harekâtına, yeniden bir hız kazandırmak için alınan bir prensip kararı mıydı bu? Gerilla'dan kaçanları rehber olarak kullanan Ordunun karargâhı işgalinden sonra, Che'nin o yörede dört dönmesini, hatta, düşmanın karargâhı tahliye etmesinden kısa bir süre sonra, aynı yerde, âdeta onun burnunun dibinde yerleşmesi, başka türlü nasıl yorumlanabilir?

Ne olursa olsun, *bu eğitim ve hazırlık merkezini bir harekât alanı haline getiren,* düşmanın sert taarruzu olduğu kuşkusuz bir gerçektir. Arka cephe, birdenbire gerillanın bir çeşit ileri hattına dönüşmüştü. Bu değişiklik, *Ordunun insiyatifi üzerine* ve keşiften yeni dönen gerilla yöneticilerinin *haberi olmadığı bir sırada* meydana gelmiştir. Mücadele patlak verince, Che Guevara, bağlantıyı koparmak şöyle dursun, tam tersine dolu dizgin savaşa girişti. Ama, zaten, kendine rağmen savunma pozisyonuna girmiş bulunuyordu. Bundan sonra, harekâtın gidişatını kontrol altına almaya çalışsa bile, ipin ucunu elinden kaçırmıştı, bir kez. Tropikal ormanda, engebeli arazide ve kabaran nehir boylarında karşılaştıkları güçlükler yüzünden, tahminlerinden uzun süren keşif harekâtının bedeli onlara çok pahalıya mal oluyordu.

Bu uzun yolculuk boyunca katlanmak zorunda kaldıkları çeşitli yoksunluklar, birçok seçme militanların fizik ve ruhî açıdan yıpranmalarına ve daha çarpışmanın ilk anlarında yarı yarıya saf dışı kalmalarına yol açtı. Alejandro ve Joachin gibi yönetici kadrolar, karargâha son derecede zayıflamış ve bitkin olarak döndüler. Açlığın sebep olduğu ödem yüzünden elleri ayakları şişmişti. Çizmelerini zor taşıyorlardı. El parmakları öylesine şişti ki, işaret parmaklarıyla tüfeğin tetiğini çekmekte büyük güçlük çekiyorlardı. Merkez harekâtını yürüten Alejandro, sonuna kadar, sindirim zorluklarından kurtulamadı. Ama en kötüsü, keşif harekâtının böyle birkaç hafta uzaması yüzünden, Che Guevara'nın harekât yerinde ve anında şahsen bulunamaması oldu. Bu talihsizlik, gerillalar arasında bağlantının kopmasına, yön ve yöntem birliğinin bozulmasına yol açtı. Merkez karargâhında bulunan Antonio ve arkadaşları, boşu boşuna, Che'nin grubuyla bağlantı kurmaya çalıştılar. Hiç kimse, bölgeyi yeterince tanımadığından, Che'nin bulunduğu yöreye, kaybolma tehlikesini göze almadan tek başına gidemezdi. Aralarında en

hızlı yürüyen ve dayanıklılık derecesi hepsinden üstün olan Rolando (San Luis, yüzbaşı Eliseo Reyes) nun gelmesini beklemekten başka çare yoktu. Komutan Guevara, kendisini keşfe yollamıştı. Ancak onun sayesinde, Che'nin grubuyla yeniden bağlantı kurulabilirdi.

Che, mutlaka bir talimat acil durumlarda uygulanacak bir plan bırakmıştı, gitmeden önce. Ama, karargâhın ani bir taarruza uğraması ya da gerilladan kopmalar olması halinde, nasıl hareket edileceğine ilişkin herhangi bir yönerge yoktu, anlaşılan. Her iki olasılık da önceden kestirilememişti. Düşüncelerini fazla açığa vurmayan Che, harekâta ilişkin fikirlerini, hiç kuşkusuz, en yakınlarına bile açmamış, kendine saklamıştı. Her halü kârda, bütün bu görünürde önemsiz olmakla birlikte tepkileriyle, daha önceden hazırlanmış planları altüst eden olaylar, gerilla yönetiminin arkası dönük olduğu bir sırada patlak vermişti. Bu durumda, yöneticiler, onların önem derecesini tayin etmekten aciz kalmıştı.

Che Guevara, öncü birliklerinin, korkunç bir açlığın baskısı altında, bir tedbirsizlikte bulunduklarını hemen anlamıştı. Nitekim, bazı militanlar, «Yacimientos Petroleros» şirketinin bir memurunun evini silah tehdidi altında basmışlardı. Ama Epifanio Vargas adındaki bu memurun, Camiri bölgesi IV Tümeninin bir «anten»i ya da muhbiri olduğunu tahmin edemezdi, tabii. Che Guevara, ayrıca üç elemanın gerilladan ard arda kopması olayının da üzücü olduğunu kabul ediyordu. Bunlardan bir tanesi, Moisès, Guevara grubu üyesi, ve İç İşleri Bakanlığı eski görevlilerindendi. Ama, adını bile bilmediği bu siiik kişilerin, kendisine ve gerilla örgütünün yapısına ilişkin birçok şeyleri bildiklerinden haberi yoktu. Gerillanın kent kesiminin, şimdiden Amerikan elçiliğinin ve La Paz'da yerleşmiş ve birkaç aydan beri hâkim durumda olan CIA'nın denetimi altına girmiş olduğunu ise hiç kimse bilemezdi. «4 Kasım» ayaklanmasının açık tepkisi

olarak ortaya çıkan karşı-devrimden üç yıl sonraki 1967'lerin Bolivya'sı artık, eski Bolivya değildi. Che'nin vaktiyle tanımış olduğu Bolivya, o zamanlar istihbarat servisinden ve baskı araçlarından yarı yarıya yoksun bir ülkeydi. İşte, düşmanın bilgi potansiyelini yanlış değerlendirmesi, onun nerelere kadar nüfuz edebileceğini kestirememiş olması bu yüzdendir.

Sonuç olarak, Ordu 15 Marttan itibaren, insiyatifi ele aldı, ve ilk gerilla çekirdeğinin pekişmesi ve yaygınlaşması olasılıklarını vaktinden önce engelledi, ve herşeyden önce, La Paz'la ilişkilerini kesti. Gerillanın yerleşmesi, keşif harekâtı, ve savaş harekâtı teorik açıdan belirli ve ard arda gelişimler gösterdiği halde, uygulama alanında, ***karmaşık, ve iç içe giren*** olaylara dönüştü.

Che Guevara'nın, savaşın başlangıcını neden, «vakitsiz» ya da «üzücü» diye nitelemediğini, ve herkesçe paylaşılan sevinçli bir saldırganlıkla savaşın içine atıldığını anlamamız gerek. 23 Mart öğleden sonra, Coco Peredo nefes nefese, karargâha geldi ve bir askerî birliğin, Nancahuazu'da kendisine kurulan pusuya düştüğünü bildirdi. Hamağına uzanmış kitap okumakta olan Che, kitabını elinden attı ve ayağa fırlayarak bir sevinç ve savaş narası attı. Bu olayı kutlamak üzere, olağanüstü durumlar için torbasının dibinde sakladığı sigaralardan birini törenle yakacak kadar ileri bile gitti. Bu herkes için iyi bir haber, uzun bir kararsızlık ve gerilim döneminden sonra ferahlatıcı bir olaydı. Yine de, bu durum, Bolivya'nın siyasal çerçevesinin sınırları içinde soğukkanlılıkla incelendiği zaman, mükemmel bir durum sayılamaz. Bunun nedenlerini şöylece sıralayabiliriz:

a) Ülkede, halk yığınları hareketi, o günlerde en düşük düzeyde bulunuyordu. 1965 yılının Mayıs ve Eylül aylarında işçilere karşı kullanılan baskı, işçi hareketini yeraltına itmiş, dağıtmış ya da yöneticilerini ortadan kaldırmıştı. Ayrıca, doğal müttefikleri olan devrimci üniversite gençliğini ve küçük-burjuvaziyi

kendisinden uzaklaştırmak suretiyle proletaryayı politik bakımdan tecrit etmişti. Ordu, MNR'ye karşı kazandığı politik ve sosyal başarıdan memnun ve muzaffer, Barrientos'un çevresinde toplanmıştı. Henüz Ordu içinde bölünme belirtileri yoktu. Oligarşinin oluşturduğu sivil cephe, silahların gölgesinde toplanmış, birbirleriyle fazla kapışmadan, bürokrasinin nimetlerinden yararlanan bir sürüden ibaretti.

b) Gerilla, kendine özgü bir politik kişilik kazanacak zamanı bulamamıştı. Komünist Partisi ile olan ilişkilerinin belirsizliği buna engel olmuştu. Bu ilişkilerin niteliği henüz resmen açıklığa kavuşmadan, Ordu birliklerine karşı girişilen ilk harekât başlamıştı. Gerçi, Che Guevara, Ocak başında La Paz'da toplanan Merkez Komitesi Genel Kurulu'nun, Noel'de Monje'nin, gerillaya katılmak için ileri sürdüğü koşulları onayladığını haber almıştı. Ayrıca, kent örgütünün Komünist Gençlik Yürütme Kurulu üyelerinden Loyola Guzman ve daha başkalarının, Şubatta örgütten ihraç edildiklerini de duymuştu. Bütün bunlardan çıkardığı sonuca göre: «Bolivya Komünist Partisi bizim 1 no.lı düşmanımızdır,» diyordu. Bundan dolayı üzüntü duymuyor değildi.

Ama, ilk catışmaların haberi duyulduğunda, Bolivya Komünist Partisi henüz gerilla ile ilişkilerinin koptuğunu resmen açıklamak niyetinde değildi. Bunda bir çıkarı yoktu çünkü. Tam tersine, Bolivya solunun öbür kesimleri karşısında prestijini ve otoritesini korumak için bu olaylardan kendisine pay çıkarmak istiyordu. Inti Peredo'nun gerilla şefi olarak bilinmesi Parti'nin işine geliyordu. Çünkü onun sayesinde, gerilla savaşının moral nimetlerinden yararlanabilirdi. Bütün dünya Inti'nin Parti üyesi olduğunu biliyordu. Ama, ulusal düzeyde bir parti yöneticisi olmadığına göre, Partinin geleceğini tehlikeye atacak bir durumu yoktu. POR ve daha başka birkaç politik örgütün yaptığı gibi, Bolivya Komünist Partisi de bir dayanışma bildirisi yayınladı. Parti üyelerinden Kolle, Kuzey-Amerikalı bir gazeteciyle yap-

tığı bir röportajda, Partisinin silahlı mücadeleye yabancı kalmadığını bildirdi.

İşte bütün bunlar, henüz yeterince gelişmemiş ve kararsız olan örgütün kent kesiminin, bağımsız politik kişiliğini ortaya koymakta neden tereddüt ettiğini açıklamaya yeter, sanıyoruz. Halk yığınlarının hareketine dört elle sarılmaktan çekinmesi de yine bu yüzdendir. Propaganda faaliyetlerinde maddî bakımdan Partiye dayanıyordu. Gerekli baskı makinelerini ve baskı malzemesini ondan ödünç almak zorundaydı. Gerilla lehinde kaleme alınan ve Oruro'da basılan bir bildirinin sonunda şöyle bir ilân yer alıyordu: «*Unidad*'ı oku ve okut». Unidad, Komünist Partisinin resmî yayın organıydı. Bildiriyi yayımlayan militan, sonuna bunu eklemişti. Kent örgütünün yönetici kadrosunu oluşturan bir avuç militan, kendilerini hâlâ Bolivya Komünist Partisinin üyeleri olarak görüyorlar, ve belirli bir örgütün temsilcileri olarak söz hakkı istemeye çekiniyorlardı. Bu türden bir örgütün var olduğundan ve ELN adını taşıdığından haberleri bile yoktu. Söz konusu örgüt dağlarda, olayların zoruyla kurulmuştu, ama resmî bir tüzüğü yoktu. Ne yönergeleri, ne programları, ne de tasarılarını açıklayan bir bildiri vardı ellerinin altında. Böyle bir bildiri, öbür politik güçlerle kendi aralarında bir görüşme ve tartışma konusu, bir esas teşkil edebilirdi. Harekât alanında ise, kent ile harekât alanı arasında henüz hiçbir haberleşme teşkilâtı kurulmamıştı. Arka cephe ve istihbarattan sorumlu olan Tania bizzat gerillalarla birlikte bulunuyordu. Kent kesimi, radyo ile haberleşme olanaklarından yoksundu. Doğrudan irtibat sağlamak için Santa Cruz ve Cochabamba kentlerinde aracı hizmeti görmesi gereken alıcı verici istasyonları yoktu. Çünkü, bütün haberleşme ekibi, Nancahuazu'dan çok uzak olan La Paz'da toplanmıştı. Özet olarak, örgütün kent kesimi, o tarihte, ciddî bir askerî örgüt olmaktan uzaktı, bu yüzden gerillaya destek olamıyordu. Tecrit edilmiş durumu, teknik kadrolarının za-

yıflığı, hizmet etmesini engelliyordu. Bütün devrimci örgütlerin, özellikle yer altı örgütlerinin sahip olması gereken, kendilerine özgü belirli bir politik çizgiden, danışma kurullarından ve kişilikten yoksun olduğu için de önemli bir politik örgüt niteliği taşımıyordu. Ehil kişilerden oluşan bir yönetici kadrosu olmayan bu embriyon halindeki örgüt, askerî bakımdan yararlı olabilmek için fazla «politik», politik bakımdan yararlı olabilmek için ise fazla «askerî» bir kimlik taşıyordu. Bu yüzden yarı yolda bocalayıp duruyordu.

Ülkenin o günlerdeki ulusal durumunun bu iki belirgin özelliği, yani iç desteği sağlaması gereken örgütün durumu ile ülkenin genel politikası, sonuç olarak, gerilla olayına beklenmeyen ve anlaşılmayan, anlık bir patlama niteliği vermiştir. Bu patlamaya sebebiyet verenler ise, belli bir politik çizgisi ve halk yığınlarının hayal gücünü harekete geçirecek belli bir adı (ne kişisel bir ad ne de bir örgüt adı) olmayan bir grup asiden ibaret görünüyordu. İçinde bulundukları acil durum karşısında gerillaların, bu devrimci şiddetin kökenini ve somut anlamını, halk yığınlarının gözünde açıklığa kavuşturacak zamanları yoktu.

Bolivya'daki gerilla harekâtı, «geri kalmış» halk yığınlarının gözüyle, (burada, halkın «bilinçlenmiş» öncü aydınlarını kastetmiyoruz, tabii.) günün birinde politika alanına gaddarca bir hamle ile atılmış, esrarlı ve şaşırtıcı bir güçmüş gibi ortaya çıkma zorluğuyla karşı karşıya idi. Geleceğini ilân etmeden, politika alanında kendisini tanıtmadan, birden sahnede belirivermiştir. *Granma* çıkarma harekâtı, bunun tam tersi olmuştu. Daha önceden patlak veren politik mücadelelerin birikimi, halk yığınlarının dalgalanması ve bütün bunların basında geniş ölçüde yankılanması, sonucu olarak bu çıkarma yapılmıştı. *Granma* harekâtı, bu kışkırtmaların doruk noktasını oluşturmuştu. Bir buçuk yıl önce patlak veren Peru gerilla harekâtı da, Bolivya gerillasının karşılaştığı güçlüklerle karşılaşmıştı. Hector Bejar'ın bu konuda

yazdıkları[23], o günlerde, hiçbir şeyden haberi olmayan Peru halkının, gerilla harekâtı karşısında duyduğu şaşkınlığı ve kaygıyı etkili bir biçimde yansıtmaktadır. 23 Martta patlak veren bu hareket, daha önceden bu konuda geniş bilgi sahibi olan Ordu için bir sürpriz olmamıştı, ama o yılın başında basına yansıyan müphem söylentiler dışında birşey duymamış olan halk yığınları şaşkına dönmüştü. «Devrimi başlatmak için gerekli bütün sübjektif koşulların bir araya gelmesi beklenemez, tabii. Bunu daha önce genel bir biçimde yansıtmıştık. Halka, böyle bir durumun objektif açıklamasını yapabilmek için elimizde yeterince haklı nedenler olmadığı halde, gerillanın, sahneye çıkmak için bunları yeterli sayabileceğini beklemiyorduk, doğrusu. Halkın tümü, kısa bir süre içersinde, kurulu bir düzeni temelinden yıkmanın ve yerine başka bir düzen kurmanın zorunluğunu anlayabilecek durumda olmasa bile, bir ayaklanmanın başlama nedenleri yine de kolay anlaşılabilir türden olmalıdır.

Bu hata, kentlere gereğinden az değer biçilmesi gibi ideolojik kökenlere dayanmaktadır. Gerilla, köylülüğün arasında belirdiği zaman, burjuva politikasına göre, onu haklı çıkaracak nedenlere gerek olmadığını sanıyorduk, ki bu politika köylülük için tamamiyle yabancı, uzak ve bilinmeyen birşeydir.»

1967'de Bolivya'da da kentlerin azımsanması ise, daha karmaşık ve somut, aynı zamanda makul ve kişisel nedenlere dayanmaktadır.

Kent olaylarına karşı belirli bir kayıtsızlık, gerilla projesinin göze çarpan özelliklerinden birisiydi. Daha önce de gördüğümüz gibi, başkentin denetim altına alınması, ya da önemli taşra illerinin ele geçirilmesi gibi amaçlar, kısa ya da uzun vadeli

[23] *Peru apuntes sobre una eperiencia guerrillera,* Fransızcaya çevrildi. Maspero Yayınlarından, Les. Guérrillas peruviennes (Perulu Gerillalar) adı altında çıktı (1965).

tasarılarında yer almamıştı. Zaman etkeni, burada oldukça önemli psikolojik bir rol oynuyordu. *Uzayan* bir halk savaşının tercih edilmesi ve bu türden bir savaşın yaşama ve başarı şansının daha çok olduğuna ilişkin inancımız, gerillanın, o günkü konjonktürün ayrıntılarına fazla ilgi göstermemesini sağlıyordu. Kaderin belirlediği harekât anının biraz daha erken ya da biraz daha geç başlaması, girişilen savaşın uzunluğu karşısında önemsiz gibi görünüyordu. Bu savaşın nasıl olsa bir gün başlaması gerekiyordu, ufak bir çarpışma niteliğinde bile olsa. Bundan beş yıl sonra, bu ilk çarpışmalar gözümüze ufak birer çatışma gibi görünmeyecek miydi nasıl olsa? Önemli olan, bu savaşın sürmesi ve sürekli bir biçimde gelişmesiydi. Kimse de, arzulanan ve kaçınılmaz birşey olan bu uzama süresi ile, savaşın başlangıcının doğurduğu anlık ve raslantısal koşullar arasında bir ilişki kurmayı düşünmüyordu. Önümüzde bu kadar uzun bir süre olduktan sonra yarını beklemektense bugünden başlamanın ne önemi olabilirdi? Zaman etkeninin yanısıra, mekân etkeni de rol oynuyordu. Gerillanın, kendi bölgesi ve askerî alanının dışında geçenlere karşı gösterdiği ilgisizlik, Bejar'ın anlattığı Peru örneğinde olduğu gibi, «foco»nun kendi çevresini ve o yörede yarı yarıya namevcut olan köylülüğü fazla önemsemesinden ileri gelmiyordu, kanımızca. Tam tersine, gerilla savaşının ilerde kazanacağı boyutlara, kıta çapında yaygınlaşmasına olan güveni yüzünden, aktüel olaylara karşı kayıtsız davranıyordu. Bolivya politikası, o günlerde fokur fokur kaynayan bir cadı kazanından farksızdı. Çeşitli entrikalar ve dolaplar dönüyordu. Ancak, o ortamda yetişmemiş olanlar için bütün bu kargaşaların hiçbir anlamı yoktu. Gerilla davasının *tarihsel ve dünyasal* önemi, *aktüel yöresel konjonktürün* önemini gölgeye düşürüyordu. Bu yüzden kimse, birincinin çekici yüceliği ile ikincinin gülünç bayalığı arasında bir köprü kurmayı düşünmüyordu. Kıtasal, ve evrensel anti-emperyalist mücadelenin dev boyutları yanında,

toprak ağaları oligarşisinin elinde tuttuğu ülke politikası, alelâde bir mahalle kavgasından farksız bir görünümdeydi.

Ama Che Guevara'nın bu izlenimleri paylaşması ve bu kaygısızlığı benimsemesinin nedenleri çok daha kişiseldir. O, başka bir kıtanın göbeğindeki bir sınavdan geçmiş, uluslararası bir savaştan çıkmıştı. Bu savaş onda bir acılık bırakmış, onu hayal kırıklığına uğratmış, tatmin etmemişti. Kurşunların çıkardığı ıslık seslerinin, savaş musikisinin özlemini çekiyordu, bu sesleri yeniden duymak için sabırsızlanıyordu. Geçen yıl, yabancı bir ülkede, katıldığı mücadele, kendi öz çevresinden, tarihî, kültürel ve moral kaynaklarından uzak olduğu için, onu tatmin etmemiş, yabancılık duymasına sebep olmuştu. Şu anda, Latin Amerika'nın göbeğinde, bunca zamandan beri beklediği ve hazırlandığı, yaşamının en önemli dakikası gelip çatmıştı, işte. Bu anı, iltilâlci Ordunun Havana'ya ayak basmasından hemen sonra, ve savaşı Kıta çapında sürdürme arzusunu Fidel Castro'ya açıklamasından, Fidel'in de bu dileğini olumlu karşılamasından bu yana, bekliyordu. 1967 yılının Mart ayında Che Guevara'nın duyduğu bu sabırsızlık, on yıla yakın birikmiş ve durmadan ertelenmiş hayallerinin ürünüydü. Kaderin verdiği aceleci kararı doğrulamakla, farkında olmaksızın, kendi kendisini doğrulamış iç gereksinmelerini haklı çıkarmış oluyordu, kuşkusuz. Kendi toprakları olan bu topraklar üzerinde açıkça savaş ilân etmekle nihayet iç barışa ve iç huzuruna kavuşmuş oluyordu. Geleceği böyle belinden kavramaktan duyduğu sevinç, kendi geçmişini kucaklamanın verdiği sevinçti. Böylece, kişisel yaşamına bir kilit vurarak, gerilla mücadeleleri tarihinde yeni bir çığır açtı. Çıktığı bu son seferi süresince onu hemen hemen hiç terketmeyen iç sükuneti, olaylara olan özenli, titiz, uyanık fakat aşırı serinkanlı yaklaşımı, belki de bu yüzdendir. *Aktif bir fatalizm* (faal bir tevekkül) diye adlandırabileceğimiz bu çelişkili ve olağan dışı duygunun, tasasızlıkla, hissizlikle, ka-

dore boyun eğmişlikle, yada kaderin büyüsüne kapılmışlıkla hıçbir ilgisi yoktur. Bu duygu, İberik kültürünün kökeninde yatan eski çağlardan kalma bir bilgeliğin simgesiydi. İnsana iç huzuru, aynı zamanda güç veren bu erdem stoacılık diye nitelenebilir. Geçmişteki en büyük filozofların ve bütün eylem adamlarının erdemi olan stoacılık, Che Guevara'nın da belirgin özelliklerinden birisiydi.

VIII

ASKERÎ SEFER

Bu öykünün devamı herkesçe biliniyor. Che Guevara'nın ve savaşta yer alan bellibaşlı kahramanların *Günce*'lerinde yazılanlar ve bu savaştan sağ kalanlardan Inti, Pombo ve Benigno'nun anlattıkları sayesinde, askerî seferin ayrıntıları efsanevî bir nitelik kazanmıştır[24]. Onyedi gerilladan oluşan, Joaquim komutasındaki arka cephenin son derece zor koşullar altındaki yürüyüşü ve sonradan Ordu birlikleri tarafından yarı yarıya

[24] Bkz. *La Colomna de Joaquim, odisea en la selva.* - OCLAE dergisi, yazarı: Ernesto Gonzales Bermejo (Ekim 1971). *El vado de la Traicion,* Verde Olivo (Küba) ve *Marcha* (Uruguay).

tasfiyesi olayı henüz aydınlığa kavuşamamıştır ama kaçıp kurtulanlardan Bolivyalı Eusébio ve Chingolo'nun anlattıkları, Braulio'nun *Günce*'si ve nihai kuşatmadan tek sağ kalan Paco'nun söyledikleri olup bitenlerin yeniden saptanmasına yardımcı olmuştur. Sağ kalanların ağzından işittiklerimiz ve olayda bizzat rol oynamış aktörlerin kaleminden öğrendiklerimiz kadarıyla, bu iki yıpratıcı serüvenin öyküsü, bu acılı bilinmeyenler, talihsizlikler, ve terslikler zincirinin her halkasını günü gününe dile getirmektedir. Bu olayların içinde en acıklı olanlardan biri, arka cephe ile bir türlü gerçekleştirilemeyen (kurulamayan) bağlantıdır. 30 Ağustosta, tam Vado del Yeso kuşatmasından önce, Che'nin birkaç kilometre ötesinde bulunan ve beş aydır sağlanmasına çalışılan bağlantıyı kuramadan, «merkez»in yanıbaşından geçip giden artçı birliklerinin hali gerçekten içler acısıdır. Bu seferin, büyük bir talihsizlik içersinde cereyan ettiğine kuşku yok. Arna, insan bu kadar kötü raslantının neden bir araya toplandığını merak ediyor.

Hangi koşullar, bilinmeyen etkenlerin, olayların şekillenmesi ve sonuçlanması üzerinde böylesine baskı yapmasına yol açmıştır? Başka bir deyişle, bu raslantıları mümkün kılan ve onların belirleyici olmasını sağlayan güç neydi acaba? Raslantı, iki veya daha fazla zorunlu olaylar dizisinin kesişmesi karşısında sınırlanır, bizim bildiğimiz kadarıyla. Bu raslantı oyunlarının arkasında mutlaka bilmediğimiz genel bir kural vardır. Tarihî materyalizmin önermelerinden birisine göre, *«tarihin akışı, genel iç yasaların egemenliği altındadır»*. Çağdaş Latin-Amerika tarihinin hayatî bir bölümünü oluşturan bu Bolivya seferi de aynı kurala tabidir. Engels'in bir bildirisi de bu konuda bize yardımcı olabilir:

«Bütün insanların amaçlarını gerçekleştirmek için bilinçli olarak uyguladıkları yöntemlere rağmen, raslantı yüzeyde, herşeye hükmeder görünür. Tasarlanan karar, nadiren gerçekleşir;

birçok vakalarda, izlenen sayısız amaçlar, birbiriyle kesişir, ve çelişir, ya da bunlar aslında gerçekleşmesi mümkün olmayan amaçlardır. Bir başka olasılık da, onları gerçekleştirme olanaklarının yetersiz oluşudur. Sayısız bireysel istemlerin ve eylemlerin çatışması böylece, tarih alanında tıpkı, doğada hâkim olan duruma benzer bir durum yaratırlar. Eylemlerin yönelik olduğu amaçlar bizim istemimiz dahilindedir ama bu eylemlerin gerçekte verdiği sonuçlar, istemimiz dışındadır, ya da izlenen amaca, başlangıçta uygun gibi görünürlerse de, nihai olarak, beklenen sonuçlardan bambaşka sonuçlar verirler. Bu durumda, raslantı, çoğu zaman, tarihi olaylara da hükmediyormuş gibi görünür. Ama, yüzeyde etken olarak göründüğü her yerde, raslantının kendisi bir takım, gizli iç yasaların egemenliği altındadır. Bütün mesele, onları keşfetmektedir (bulup ortaya çıkarmaktadır)[25].

Bu «gizli iç yasa»yı hangi tarafta aramalı acaba? Çünkü, ancak o zaman, bu askerî seferin birbirini izleyen olgularını zaman içersinde, o yasanın az veya çok ertelenmiş etkileri olarak tanımlayabileceğiz. Başka bir deyişle, muharebenin başlıca olgularının *belirleyici nedenini,* ancak o zaman keşfedebileceğiz. Bu nedeni, düşman güçlerinin safında aramak hatalı olur. Yenilginin nedenini, onların askerî hünerine, ya da savaş gücünün üstünlüğüne yüklemek doğru değildir. Pombo'nun binlerce kez vurguladığı gibi, «gerilla gücünün geçici yenilgisini düşman güçleri sağlamış değildir.» Amerika Birleşik Devletleri tarafından en modern teknik araçlarla donatılmış bütün bir ordunun, düşman bir bölgede yapayalnız kalmış, her türlü bağlantıdan yoksun, bedenen zayıf düşmüş bir avuç insan tarafından altı aya yakın bir süre boyunca yenilgiye uğratıldığı düşünülecek olursa, askerî güçlerin şaşılacak derecede yeteneksizliği ortaya çıkmış olur. Tabii aslında, güçler dengesinde, böy-

25 Ludwig Feuerbach, Editions sociales.

lesine uzun bir süre, iğreti bir eşitlik durumu sağlayan, kontrgerilla birliklerinin yetersizliğinden çok, gerilla kadrolarının olağanüstü yetenekleri olmuştur. Harekât açısından bakılacak olursa, güçler dengesi, 100'e karşı 1 ve toplam 1000'e karşı 1 olarak özetlenebilir. San-Luis, Miguel, Pombo, Benigno, Braulio gibilerinin her biri, düzenli ordunun bir bölüğüne bedeldi.

Düşman güçleri en sonunda gerilla üzerinde bir üstünlük sağlayabilmişlerse, bu kendi eylemleri ya da üstünlükleri yüzünden değil, gerilla örgütünü, ta başından beri engelleyen elverişsiz bir durum yüzünden olmuştur. Düşman askerî başarısını, salt gerillanın iç düzenindeki bir başarısızlığa borçludur. Yenilginin belirleyici nedenini, devrimcilerin safında aramak, bu yüzden daha doğru olur. Onu savaşan birliğin içersinde değil, geri hizmetlerinde, öncü birliklerinde değil, artçı birliklerinde (istihbarat servisinde), yenilmez savaş yeteneğinde değil, yer değiştirme, beslenme, bakım ve barınma yeteneklerinin yetersizliğinde aramak gerekir. Savaşçı bir gücün savaş yeteneğini sürdürebilmek ve hayatta kalabilmek için asgarî oranda bile olsa, yardımcı sivil güçlere ihtiyacı vardır. Ancak bir destek noktası, gerillanın, devrimci manivela görevini yapabilmesini sağlayabilir, başka bir deyimle, onun kışkırtıcı gücünü iki katına çıkarabilirdi. Bu güçten yoksun olduğu içindir ki, önce kuvvetlerini ikiye bölmek zorunda kaldı, sonra da bu bölümlerin herbirinin kaçınılmaz bir biçimde yıpranmasına sebep oldu. Sivil yardımcılardan, rehberlerden, levazım, istihbarat v.b. gibi servislerden oluşan savaşçı çekirdeğin dışında herhangi bir destekten yoksun oluşu, gerilla örgütünün en büyük eksiğini teşkil ediyordu. Örgüt zincirinin bu halkasının zayıf olması, zincirin kopmasına, ekleminden çıkmasına yol açtı. Düşman işte bu halkayı zorlama yoluyla, zincirin bütün halkalarının kopmasını sağladı. Askerî araç ve gereçlerin kıtlığı kanımızca, hezimetin o gizli ve belirleyici nedeni oldu. Bu nedenden gidilerek, «raslantılar»ın, «an-

laşılmayan aksiliklerin» ve «talihsizliklerin» arasındaki iç ilişki çözümlenebilir.

Bu yoksunluk, teknik bir sorun oluşturmuyor ya da kaynakların kötüye kullanıldığı anlamına gelmiyor. Bu, doğrudan doğruya politik bir etkenin yarattığı bir yoksunluktur. Başka bir deyişle, halk yığınları ile gerilla ve gerilla ile halk yığınları arasında sürdürülen ilişkilerin belirlediği bir yoksunluktur. Gerilla açısından, *politik üs ile harekât alanı arasında bir uyumsuzluk vardı*. Gerillaların olduğu yerde, belli bir politik destek yoktu. Maden bölgeleri ve kentler gibi aktüel ve gerçek bir siyasal desteğin mevcut olduğu yerlerde ise gerillalar yoktu. Bu yüzden, ikisi arasındaki bağlantıyı sağlayacak olan kuryeler hayatî bir önem taşıyordu. Bu kuryeler, bir yandan takviye gücünü gerillalara ulaştıracak olan yeraltı kanallarını kurmak, işletmek ve bu yoldan her çeşit erzakı, araç ve gereçleri onlara yetiştirmekle görevli, bir yandan da, verilecek talimat ve istihbaratı yerine iletmekle yükümlüydü. Oysa, harekâtın beklenmedik bir anda başlaması, Tania, Chino, Danton, Carlos gibi kuryelerin gerilla bölgesi içersinde kuşatılmış bir durumda kalmalarına sebep oldu. Gerilla bölgesi ise, ülkenin diğer kesimlerinden tecrit edilmiş olduğundan, bu bölgenin dışında, kentte kalan gerillalar da sonuç olarak, Ordunun sağlık erlerinden kurulu kordonunun öte yanında kalmışlardı. Ordu birlikleri, Santa Cruz-Yacuiba ve Sucre-Camiri gibi iki bozuk yolu kesmek suretiyle bu sonucu sağlamışlardı. Harekât alanının stratejik bakımdan kuşatılmış olması, aşılması olanaksız bir engel teşkil etmiyordu: Bu kordonu yarıp geçmek ya da Ordunun denetim tedbirlerini bozguna uğratmak aslında, olmayacak bir iş değildi. Ordu birlikleri, bölgede sıkı yönetim ilân etmişlerdi. Yollarda ve köylerde sık sık arama ve taramalar yapıyorlar, gelip geçenlerden özel izin belgesi istiyorlardı. Başkent ile en ücra kırsal bölgeler arasındaki istihbarat şebekesinin çok daha yoğun ve faal olduğu Venezuela ve

Guatemala gibi ülkelerde, Ordunun aldığı bu klasik tedbirler, dışarı ile olan bağlantıları hiçbir zaman aksatmamış, militanların ve onlarla beraber çalışanların yasak bölgeye giriş çıkışlarını önleyememişti. Ama bu başarının bir temel nedeni vardı: Bütün bu haberleşme olanakları sivil halkın elindeydi. Halktan oluşan milis kuvvetlerinden kurulu bir arka cephe, gerillaların yöresel dayanağını teşkil ediyordu. Onlar gerillalar için gerekli sivil giysileri, barınacakları yerleri, bağlantıları, sahte evrakı ve araçları sağlıyor, kaçakçıların kullandığı gizli yolları gösteriyor, gözcülerden kaçıp kurtulmanın yollarını öğretiyordu.

Oysa burada, gerillalar bu türden bir yardım ve destekten yoksundu. Çünkü, harekât öncesi bu yörede, herhangi bir gizli siyasal çalışma ya da yarı legal bir örgütlenme yapılmamıştı. Gerillalar zaten arazi hakkında ayrıntılı ve somut bir bilgiye sahip değildi. Bölgeden çıkış yollarını, yöresel örf ve âdetleri bilmedikleri gibi, yürürlükte olan yönetmelikten bile haberleri yoktu. Kendilerine bu yöresel bilgileri sağlayacak sivil bir kaynaktan da yoksundu. Bu yüzden, sonunda, köylülerle geçici ve gelişi güzel temaslar kurmak zorunda kaldı. Bunlar, rasgele seçiliyor ve ayak üstü habercilik görevine atanıyordu. Bu durumda, içerden dışarıya doğru gelişen ve gerillanın insiyatifi altında olan bir dış bağlantı kurmak maddeten olanaksızdı. Bunu zorlaştıran bir başka neden de, Che Guevara'nın, bir gerilla üyesinin kente inişine kötü gözle bakmasıydı. Böyle bir davranışı, bir çeşit görevinden ayrılma diye niteliyordu. (Papi, bu temasların kurulmasının hayatî bir önem taşıdığını ve «red urbana» kent örgütü ile bağların pekiştirilmesinin zorunlu olduğunu herkesten iyi biliyordu. Gerillanın yaşamını sürdürmesi doğrudan bunlara bağlıydı. Ama Che'nin bu konudaki tepkilerini bildiğinden, herkesten iyi yapabileceği bu göreve gönüllü talip olmaya hiçbir zaman cesaret edemedi.) Diğer alternatif, dışardan içeriye doğru kurulacak bir bağlantıydı. Bu durumda, «red urbana» insiya-

tifi ele alarak, bir ya da birkaç elemanı, her ne pahasına olursa olsun, gerilalarla temas kurmakla görevlendirmesi gerekiyordu. Ama bu alanda da hazırlıklar yetersizdi. Harekât bölgesine ilişkin eksik bilgi, bölgenin La Paz'dan uzak oluşu, özellikle Ağustos ayından sonra gerillaların içinde bulundukları tehlikelerin önem derecesinin bilinmeyişi, o sırada dağlarda bulunan Yöneticilerden gelecek somut yönergelerin mevcut olmayışı, bağlantı sağlanamamasının başlıca nedenlerini oluşturuyordu. Bu insiyatif yoksunluğunu, La Paz'daki kent örgütünün omuzlarına yüklemekle aslında haksızlık etmiş sayılmayız; ancak, bu denli merkezileşmiş bir örgüt modelinde (örneğinde) Yöneticiler, dikkatlerini tümüyle gerilla savaşı üzerinde yoğunlaştırdıkları takdirde, örgütün diğer kesimlerinin taktik yeteneklerini ciddî olarak baltalayabileceklerini de unutmamalıyız. Burada bir etken daha rol oynuyordu: O da, bizzat Che Guevara'nın kendisi. Moral ve psikolojik nedenler yüzünden, onun açık onayından geçmeyen bütün kararlar veya davranışlar, kent örgütünün elini kolunu bağlıyor, onu büsbütün aciz duruma düşürüyordu. Her halü kârda, polis baskısı, kent arka cephesinde mevcut azınlık birkaç faal elemanı saf dışı bırakmak suretiyle sorunu kökünden halletti. Böylelikle, sürgünde ve güçsüz olan diğer elemanların da cesareti kırılmış oldu. İlişkilerin kısır döngüsü de, burada böylece kapanmış oluyordu. Kırsal gerilla ile kent gerillası arasında bağlantı kurulamadığı gibi, ülke dışında mevzilenmiş olan muazzam arka cephe ile kırsal gerilla arasında da irtibat sağlanamadı. Oysa, arka cephe, harekete geçmek için gerilladan haber bekliyor, gerilla ise, arka cepheden, hayatta olduğuna ilişkin bir işaret bekliyor kendisine takviye güçleri ve kuryeler göndereceğini umuyordu.

Yöresel bir desteğin, bir arka cephenin olmayışının harekâtın seyri üzerinde bir sürü ciddî etkileri oldu. Bunlar da bir takım sonuçlara yol açtı:

1. sonuç: Herekât bölgesinin «fiilen» kendi cephe gerisi üssüne dönüşmesi.

Bu bölge, şimdiye kadar gördüğümüz gibi, savaşmakta olan elli kadar militanın uzun bir süre için bakımını sağlayacak elverişli doğal ve sosyal koşulları sunmaktan acizdi. Gerek doğal ortam, gerekse sosyal ortam –ki bu sonuncusu, öncelik taşıyordu, hiç kuşkusuz– askerî bir desteğin gerektirdiği görevlerin bir kısmını ya da tümünü yüklenecek elemanların, aradan belli bir süre geçmeden, aynı yerde toplanmasını güçleştiriyordu. Bu görevleri, şöyle sıralayabiliriz: Militanları beslemek, korumak, hastalara bakmak, onları uygun bir yerde barındırmak, militanların her türlü donatımlarını sağlamak, birçok noktalarda erzak stokları meydana getirmek ve cephanelikler kurmak, değiştirme birlikleri, kuryeler ve irtibat subayları sağlamak, bir konaklama yerinden öbürüne, insan ya da katır sırtında, erzak ve cephane taşınmasına gözcülük etmek, düşman hatları arasından ağır cephanenin geçmesini sağlamak, birbirini izleyen çarpışmalar sırasında gerillanın uğradığı kayıpları karşılayacak yeni militanlar bulmak, ve gerillaların sayısını mümkün olduğu kadar çoğaltmak. Aksi halde, kendi yiyecek stoku tükendiği, düşman baskısı yüzünden ya da muharebe gereği, erzak deposunun, yakıt stokunun, ağır silahların, patlayıcı maddelerin bulunduğu ilk sabit karargâhını terketmek zorunda kaldığı zaman, gerillalar bütün bunları yeniden nasıl bir araya getirebilirlerdi?

Askerî yardım ve takviye gücü, dışardan gelemezdi, çünkü bulundukları çevrenin dışarı ile bağlantısı yoktu; içerden de gelemezdi, çünkü, içinde bulundukları harekât bölgesi, gerillalara düşman ve ilgisiz bir bölgeydi. Ayrıca, gerillalar için kaçınılmaz olan maddî kaynaklardan da yoksundu. *Zaten, ancak gizli bir politik üsten başlayarak, yardımcı bir üssün, bir arka cephenin kurulması sağlanabilirdi. İşte böyle bir politik üsten yoksundu,*

gerillalar. Dolayısıyla, gerillanın savaşçı çekirdeği, *ancak kendi gücüne dayanabilirdi*. Maddî yaşam koşullarını sürdürebilmek ve savaş için gerekli teknik koşulları yeniden sağlamak için kendi kuvvetine güvenmek zorundaydı. Bu da, gerillanın savaşan militanlarının, aynı zamanda her türlü geri hizmetlerini de yerine getirmelerini gerektiriyordu. Başka bir deyişle, savaş zamanı, (ister klasik savaş, ister halk savaşı olsun) arka cepheye düşen hizmetleri bizzat askerî öncü birliklerin yüklenmesi zorunluğu doğmuştu. Klasik savaşlarda, sivil halk, halk savaşlarında ise halktan oluşan milis kuvvetleri arka cepheyi meydana getirir. Örgütün seçkin militanları, seyyar hareket gücü, bu yüzden, başlıca görevi ve temel hedefi olan savaşmayı manevra yapmayı, düşmanı gafil avlama ve yoketmeyi bir yana bırakarak, savaşmaya kıyasla ikinci derecede gelen taktik görevlere doğru yönelmek zorunda kalmıştı. Aslında ikinci derece önem taşıyan bu görevler, onları yerine getirecek, politik bir hareket, sivil bir arka cephe ya da somut bir artçı birlik olmadığı için, hayatî ve stratejik bir önem kazanmışlardı. Böylece, savaşçı güçler, savaşçı niteliği olmayan görevlerde harcandı ve kendi kendilerini tüketti. Gerilla hareketliliğini, canlılığını yitirdi çünkü, levazım işlerinin, yaralıların, hastaların, tutukluların, bütün yükü onun omuzlarına binmişti. Bu yükünü hafifletecek hiçbir sivil yardımcısı yoktu. Bu koşullar altında, gerillaların fizik ve moral yeteneklerinin giderek kötülemesi doğal birşeydir. Yorgunluk, eninde sonunda insan üstü bir nitelik kazanır ve kişilerin en belirgin özelliklerinin bile körlenmesine ve tükenmesine yol açar. Nancahuazu'daki birliklerin –Joaquim'in artçı birliği ile Che'nin merkez-öncü birliği – yegane dayanakları yine kendileriydi. Onların bakımı ve beslenmesi son güne kadar militanların omuzlarına yüklenen bir görev oldu. Bu iki görevin birleşmesine en iyi örnek olarak Pombo gösterilebilir. Kendisi hem militan kadrosunun kaçınılmaz öncülerinden, aynı zamanda, levazım işleri

şefiydi. Her iki görevi birden yürütmek zorundaydı. Yiyecek peşinden koşma, onu pişirip kotarma, sonra bir yerden başka bir yere taşıma, neredeyse, gerilla birliğinin başlıca görevi, âdeta amansız saplantısı haline geldi. Bu iş, onun en değerli zamanını alıyor, ve militanları ister sırayla ister aynı anda meşgul ediyordu. Özellikle, Joaquim'in artçı birliğinin durumu çok kötüydü. Bünyeleri çok sağlam olan Braulio ve El Negro dışında hepsi, fizik bakımdan son derece bitkin durumdaydı. Bazılarının moralleri de adamakıllı bozuktu. Birliğin beslenme işi, kısa bir süre içersinde, önüne geçilmez ve değişmez bir senaryo haline dönüştü. Belli aralıklarla seyreden bu senaryo, zaman geçtikçe, günden güno daha tehlikeli olmaya başladı. Yiyecek bulabilmek için, gerillaların, meskûn bölgelere yaklaşmaları gerekiyordu. Bu bölgeler ise bazan ordu birlikleri tarafından işgal edilmiş olduğundan, bazan da orada yaşayan köylüler ister kendi gönül rızalarıyla ister kendilerine rağmen, ordu ile işbirliği yaptıklarından, son derece tehlikeliydi. Yiyecekten vazgeçmek demek açlıktan ölmek demekti. Ama öte yandan, yiyecek avına çıkmak da bir bakıma ölümü göze almak demekti. İhbar edilme ya da düşman tarafından yakalanma tehlikesi her zaman için kol geziyordu. Bu senaryo şöyle özetlenebilir: Köylü ile temas kurma, yiyecek satın alma, köylünün en yakın askerî birlikle temas kurması, gerillanın yerinin keşfedilmesi, takibin başlaması, ve gerillanın geçici karargâhının kuşatılması. Bu durum genellikle bir gerillanın ölümüne ya da yaralanmasına yol açardı. Kurtulması halinde, süratle geri çekilmesi gerekirdi. Ama açlık yeniden dayanılmaz bir hal alınca, aynı senaryo baştan başlardı. Her seferinde kıl payı ölümden kurtulan militanlar, sonunda kendilerini, Honorato Rojas'ın, Vado del Yeso yakınlarındaki evine atarlardı.

2. sonuç: Gerilla birliklerinin çaresiz olarak dağıtılması.

a) 17 *Nisanda öncü birliklerle artçı birliklerin birbirinden ayrı düşmesi,* o anda, arızî bir olay, güçlerin geçici bir düzen değişikliği olarak nitelendi. Ön cephe ile arka cephenin yolları belli bir süre için ikiye ayrılmıştı. Ama, bu durum yeniden incelendiğinde, o zaman «arızî» olarak nitelenen bu olayın, henüz ciddî ve tehlikeli bir karakter taşımamakla birlikte, yeni zorunluluklara ve güçlüklere yol açtığı ve gerilla grubunun tümü üzerinde ağırlığını hissettirmeye başladığı görülür. Tania, Alejandro ve Moisès Guevara ateşli bir hastalığa yakalandıklarından, merkezden alınarak, Joaquim komutasındaki artçı birliğe atanmışlardı. El Negro da onlara bakmakla görevli doktor olarak, adı geçen militanlarla birlikte arka cepheye gönderilmişti. Onları hasta hasta merkezde tutmak, öncü birliğin hızla ilerlemesine engel olacaktı. Oysa, o anda büyük bir hafiflik ve çabuklukla hareket etmek gerekiyordu. Hastaların sorumluluğu, arka cephenin zararına olarak, onun sırtına yüklenmiş oluyordu. Ama, hastaları terketmek söz konusu olamazdı, tabii. Geneliikle, gerilla hareketine elverişli bir bölgede, her zaman hastaların ya da yaralıların emanet edilebileceği güvenilir bir aile, gerillalarla işbirliği yapan bir köylü vardır. Böyle durumlarda, hastalar, onları gizleyecek ve bakımıyla uğraşacak bir doktor eşliğinde bu güvenilir kişilere teslim edilirdi. İyileştikten sonra da gerillalar onları başka bir yere götürmek ve kendi saflarına katmak üzere gelip alırdı. Ya da kendileri daha sonra gerilla birliğine katılmanın çarelerini bulurlardı.

Oysa, Che Guevara, yakın veya uzak, kendisine böyle bir hizmette bulunacak hiç kimseyi tanımıyordu. Ayrıca, birlikten herhangi bir nedenle ayrılmış olan militanlara rehberlik edecek kimse olmadığı gibi, bir iki saatten fazla konaklayabilecekleri

bir ev de yoktu. Aynı koşullar, önce örgüte alınıp sonra, uygunsuz davranışlarından ötürü istenmeyen kişiler olarak ilân edilen «resaca»[26] dört Bolivyalı için de söz konusuydu. Bu adamlar, gerek kendi güvenlikleri ama özellikle gerillanın güvenliği bakımından, hiçbir yerde bırakılmaya gelmezdi. Ancak, gerilla ile işbirliği yapan birisinin gözcülüğü ve de garantisi altında olmak şartıyla bir yerde bırakılmaları doğru olabilirdi. Böyle bir yer olmadığından Bolivyalılar, arka cephe için ağır bir yük ve sürekli bir tehlike haline gelmişti. Bu tehlike yalnız arka cephe için söz konusu değildi, tabii. Nitekim, gerillanın bu kuşkusunun ne kadar yerinde olduğu bir süre sonra anlaşıldı. Haziran ve Temmuz aylarında içlerinden üç tanesi kaçarak düşman saflarına katıldı, ve Ordu birliklerini, gerilla merkez karargâhının çevresindeki mağaralarda gömülü gizli silah depolarının olduğu yerlere götürdüler.

Birliğin geçici olarak ikiye bölünmesini zorunlu kılan bir başka neden de, yiyecek sorunu idi. İçlerinde bazı «gereksiz» kişilerin de bulunduğu bunca insanı doyurmak gerçekten ciddî bir sorun haline gelmişti. Mevcudu dağıtmak, bu bakımdan, besin kaynakları üzerindeki baskıyı hafifletecekti. Bu kaynaklar zaten son derece fakir ve yetersizdi.

b) *İki gerilla birliği arasındaki bağlantının kesin olarak kopması* haberleşme olanaklarının ortadan kalkmasına yol açtı. Oysa, haberleşme sorunu, arka cephe sorunu ile birbirinden ayırt edilemez.

Che ile Joaquim'in yani öncü birlik ile artçı birlik arasında ki bağlantının uzun süreli ve bu yüzden tamiri olanaksız bir kesintiye uğraması, basit bir arıza olmaktan çıkıp, yıkıcı bir sonuç haline dönüştü ve askerî bakımdan büyük zararlara yol açtı. Gerilla örgütünün ikinci derecede önemli komutanı

26 Gerillanın döküntülerine, tortularına «resaca» deniliyordu.

olan Joaquim'e karşı Che Guevara'nın duyduğu saygı ve güven hesaba katılacak olursa, dört aylık verimsiz bir arama ve keşif kollarının başarısız çabalarından sonra, gerilla içersinde başgösteren hayal kırıklığı ve moral bozukluğu rahatça anlaşılabilir. Haberleşme olanaklarının yokluğu yüzünden, bazan aralarında bir kilometre kalacak kadar birbirlerine yaklaştıkları halde, hiçbir şeyin farkında değillerdi. Dağınık gerilla güçleri arasında iç haberleşme olanakları eskiden beri çetin bir sorun teşkil etmiştir. Sanıldığından çok daha nazik ve ciddî olan bu sorun, son yıllarda Latin Amerika'da sık sık ortaya çıkmış ve Venezuela, Guatemala ve daha başka ülkelerdeki gerilla savaşlarını derinden etkilemiştir. Ama hiçbir yerde etkileri Bolivya'daki kadar yıkıcı olmamıştır.

Che Guevara, daha başından beri bu sorunun önemini kavramış durumdaydı. Onu çözümlemek değilse bile, haberleşme araçlarının teknik yanını geliştirme ve modernize etme yoluyla, bu sistemin kusurlarını biraz olsun gidermek niyetindeydi. «Gerillayı elektronik çağ düzeyine getirmek gerek» demişti bize Mart ayında. Karargâhın çeşitli mangaları arasında ve merkezle keşif kolları arasında irtibat sağlamak için kullanılmak üzere elinin altında bulunan birkaç telsizin engebeli arazide ilkel ve kısa menzilli oluşlarından ve, yetersizliklerinden yakınıyordu. Haberleşme olanaklarının kıtlığı yüzünden çeşitli aksilikler ve tersliklerle sonuçlanan, Şubat ve Mart ayları arasında Kuzeye yaptığı keşif seyahati, bu araçların kusurlarını ve yetersizliklerini açıkça ortaya koymuştu. Hava değişiklikleri ve, sarsıntılar, bu küçük haberleşme araçlarını, beklenenden daha çabuk yıpratmış ve eskitmişti. Bu yüzden, tam gideceğimiz sırada, görüşmek üzere beklediği insanlar arasında bir de elektrik mühendisi bulunmasını istediğini belirtti. Böylece, bozulan, gücü tükenen bütün bu araçları tamir ettirecekti. Beklediği malzeme arasında portatif uzun menzilli ve dayanıklı alıca verici

cihazları, başta geliyordu. Kuru piller tükenmişti. Ancak cep fenerlerine yetecek kadar vardı elimizde. Transistörlü radyolar, tabii mutlak bir öncelik taşıyordu.

Che Guevara, teknik araçların, gerilla savaşının ilk dönemlerinde zorunlu ama yine de geçici bir rol oynadığını biliyordu. Ancak köylülerin ve yerli işbirlikçilerin desteği, insanlardan kurulu bir istihbarat mekanizması, haberleşme sorununu sağlam ve güvenilir bir biçimde çözümleyebilirdi. Gerillaların geçirdiği tecrübeler, iç ilişkileri kurma konusunda kullanılacak en yararlı ve güvenilir malzemenin, araziye tam bir egemenlik ve «posta kutusu» görevini yapacak kişiler ile harekât bölgesinde yaşayan iyi niyetli haberciler olduğunu kanıtlamıştır. Belli bir zaman süresi içersinde, bir ya da birden fazla kademeli buluşma noktası saptayabilmek için, gerçekten, bütün bir bölgeye egemen olma zorunluğu vardır. Bu bölgedeki tepelerin yüksekliğini, çıkış yollarını, mesafelerin uzunluğunu, yani belli bir mesafenin kaç günlük yürüyüşle alınabileceğini, o yörede yetişen bitkileri, yörenin iklim koşullarını, arzettiği tehlikeleri ve aşılacak engelleri kesin olarak bilmek gereklidir. Kısacası, haritacılık bilgisine ihtiyaç vardır. Ama birbirlerinin izlediği yollardan haberi olmayan, hareket halindeki iki birlik arasında irtibat kurulabilmesi için, herşeyden önce, önceden saptanmış, sabit bir buluşma yeri, ikisi tarafından da bilinen yöresel bir birleşme noktası olması şarttır. Bu birleşme noktası, bir köy, güvenilir bir ev, ya da güvenilir bir köylünün bulunduğu bir yer olabilir. Birbirinden ayrı düşmüş, yer değiştirmiş iki birlik ancak arka cephenin aracılığı sayesinde, hareketlerini düzene sokabilir, aralarında uyum sağlayabilir, bir araya gelebilir ya da birbirleriyle yer değiştirebilirler. Gerillanın ön ve artçı birliklerinin birbirlerinden ayrılmaları gerektiği sıralarda, kimse bu ayrılığın uzun süreli olacağını tahmin etmediğinden, belli bir süre içinde belli bir buluşma yeri ya da aralarında irtibat sağla-

yacak bir kişi tayin etmek akıllarına gelmemişti. Ama, şurası kesindir ki, o yörede, kendileriyle işbirliği yapacak güvenilir tek bir kişi, tek bir destek bulabilmiş olsalardı, gerek Che Guevara, gerekse Joaquim, ondan mutlaka ve hemen yararlanırlardı (yararlanacaklardı).

3. sonuç: Che Guevara'nın harekât bölgesinde bir savunma alanı geliştirmesinin objektif olanaksızlığı.

Gerillalar, bu bölgede, uzun süreli bir askerî saldırıya karşı koyabilmek ve birbirini izleyen kuşatmaları yarmak için gerekli müstahkem mevkileri kurabilecek durumda değillerdi. Stratejik savunma yapmak zorunda kaldıkları halde, içinde bulundukları yörenin koşulları, kendilerini açığa vurmadan mücadelelerini sürdürmeye elverişli değildi. Gizlendikleri mevzileri bırakıp açığa çıkmak onlar için felâket olurdu. Gerileyip sığınabilecekleri bir arka cepheleri olmadığından, gerillalar, içeriye doğru değil, tam tersine, dışarıya yani düşman hatlarının arkasına doğru gerilemek zorundaydılar.

Dayanacak bir arka cephenin olmayışı yüzünden, güçlerinin giderek yıpranmasını önlemek için *Che'nin birliği, durmadan hareket etmek zorundaydı. Sonunda, kendisine bir destek bulabilmek için daha kuzeye doğru tırmanmaya başladı.* Bunu yapabilmek için, Ordunun düzenlediği kuşatma hareketini yarması ve düşman hatlarının arasından geçmesi gerekiyordu. Eylül başında, Ordunun Vado del Yeso kuşatmasına ilişkin haber yavaş yavaş doğrulanarak yadsınamayacak bir gerçek haline geldi. O andan itibaren, Che Guevara, harekât bölgesinde artık kimseyi beklemenin anlamı olmadığını ve dolayısıyla bu bölgede yapılacak iş kalmadığını kavradı. Arkada bir destek olmadığına göre, güneye, Nancahuazu'ya

doğru inmek de faydasızdı. Tek çözüm yolu, kuzeye, Santa Cruz'a doğru çıkmak ve orada dinlenebilecekleri, heryerden soyutlanmış bir bölge bulmaya çalışmaktı. Ancak öyle bir yerde, hastaların ve güçten kesilmiş olanların bakımı sağlanabilir, birlik düzene sokulabilir, kente birisini yollamak suretiyle ilişki kurulabilir, kısacası, nefes alınabilirdi. Ondan sonra, yeni bir savaş döneminin hazırlıklarına girişebilirlerdi. Demir atacak, sığınacak böyle bir liman bulamadıkları takdirde Che'nin birliği, yorucu, amaçsız, barınaksız, başıboş bir göçebe yaşamına mahkûmdu. Böyle hiç durup dinlenmeden, sürekli olarak hareket etmek, ayrıca kötü beslenme koşulları, gerillaların fizyolojik bakımdan yıpranmalarına ve giderek tükenmelerine yol açmıştı. 26 Eylül günü La Higuera bölgesinde, Miguel, Coco Peredo ve Julio gibi üç eşsiz militanın vurulup ölmeleri ise öncü birlik müfrezesinin başsız kalmasına sebep oldu. Ordu birliklerinin kurduğu bu pusu, Che Guevara'nın birliğine, onbir aylık yaşamları süresince vurulan en şiddetli darbeyi teşkil eder.

Inti Peredo Ekim ayı başlarında içinde bulundukları durumun bütün verilerini *Günce*'sinde özlü bir biçimde yansıtmaktadır: «La Higuera kuşatması, bizim için çok çetin ve üzücü olan yeni bir dönemin başlangıcını belirler. İki militanımızı kaybetmiş bulunuyorduk. Artık fiilen öncü birliğimiz kalmamıştı. Doktorumuz hastaydı. Birliğimiz, protein yoksunluğu yüzünden adamakıllı bitkin düşmüş onyedi gerilladan oluşuyordu. Bu durum, doğal olarak, savaşma yeteneklerini etkiliyordu. Joaquim'in kaderi belirlenmiş olduğuna göre, Che'nin bundan sonraki dönem için güttüğü amaç, daha elverişli koşullara sahip bir başka harekât bölgesi bulmak olacaktı. Levazım sorunlarımıza bir çözüm yolu bulabilmek için, kentle ilişki kurmak bizim için acil bir gereksinme haline gelmişti. Güçlerimiz tükenmiş ve giderek kayıplarımızın yerini doldurama-

yacak hale geldiğimizden, takviye gücüne şiddetle ihtiyacımız vardı.»

Eylül ayında, Che Guevara'nın kaleme aldığı özet, Inti Peredo'nunkinden daha da özlü «En önemli görevimiz, burasını tahliye etmek ve koşulları daha uygun olan bölgeler bulmak.»

Vado del Yeso kuşatması, durumu acıklı bir biçimde açıklığa kavuşturmuştu: Che Guevara'nın, bu yörede dört dönüp, artçı birliğini oluşturan militanları aramasına gerek kalmamıştı, artık. Adamların hepsi, geçit yerinin tam ortasında, tüfeklerini ıslanmasın diye kollarının ucunda havada tutarak Masicuri ırmağına düşmüşlerdi. Tabii bu durumda kendilerini savunma olanağı kalmamıştı. Ama Che, hasta doktor Morogoro'yu ve gecenin içinde sendeleyerek yürüyen, gözleri hemen hemen kör olmuş El Chino'yu arkada bırakıp gidemezdi, tabii. Ayrıca, La Higuera kuşatmasından canını kurtarmış olan Benigno gibi yaralıları da terkedemezdi. Çünkü, onları emanet edecek kimse yoktu.

Ordu birliklerinin taktik kuşatmasını yarabilmek için, birlik dağ sırtlarından ve tepelerden dolanarak kendisine yukardan bir çıkış yolu bulmaya çalışıyordu. Arazi açıklık ve düzlük olduğundan, geceleri yürümek gerekiyordu. Yükseklerde su bulunmuyor, erzak da yavaş yavaş tükeniyordu. Adam başına günde bir matara su ve küçük bir kutu sardalya konservesinin 3/4 ü düşüyordu.

8 Ekim sabahı şafağın iik ışınları, dağların arasındaki El Yuro denilen dar geçit yerinin dibinde henüz ayakta durabilen onyedi gerillayı aydınlattı. Hava soğuk, billur gibi berrak ve güneşliydi. Saat ona doğru, Che Guevara, keşif kollarını ileriye doğru yolladı. Biraz sonra, askerlerin bütün yolu tutmuş oldukları haberi geldi. Gerisin geriye dönmek olanaksızdı: Bu, dümdüz arazide ve güpegündüz aydınlıkta geri çekilme

hareketine geçmekten farksızdı. Bir tek çözüm yolu vardı: Arazinin eğilimli yerlerinden yararlanarak, kendilerini kamufle etmeye çalışmak ve geceyi beklemek. Herşey bir saat meselesiydi. Inti'nin anlattığına göre, Che Guevara, öğleden sonra saat üçte keşfedildikleri takdirde, gece bastırana kadar dayanabileceklerini, sonra düşman hatları arasında bir geçit bulup geçebileceklerini hesapladı. Daha önce keşfedildikleri takdirde böylesine uzun bir süre yani gün bitimine kadar dayanma şansları çok zayıftı. Öğleden sonra saat bir buçukta, Che, yamaçta nöbet tutan iki gerilladan nöbeti devralmaları için Aniceto ile El Nato'yu yolladı. İki militanın Pombo ile Urbano'nun nöbet tuttukları yere varmaları için, düzlükteki bir hendeği aşmaları gerekiyordu. İki gerilla, daha yarı yolda yaylım ateşine tutuldular. Aniceto, o anda vurulup öldü. Gerillanın yeri keşfedilmişti, artık. Savaş, vaktinden önce başlıyordu.

Gece yavaş yavaş bastırıyordu artık. Yükseklerdeki dağ geçitinin kıyısında bulunan altı gerillanın savaş mevzileri yaklaşık olarak düşmanın ateş hattıyla aynı düzeydeydi. Gerillalar yavaş yavaş mevzilerinden çıkıp, sürüne sürüne önceden kararlaştırılan buluşma yerine kadar gelebildiler. «Fernando» randevuya gelmemişti.

Olaydan sağ kalanların ve henüz hiçbir şeyden kuşkulanmayanların yeniden toplandıkları yerden pek uzak olmayan bu yörede o sırada oynanan dramın doğru bir açıklamasını yapmak, Che'nin güncesine yazdığı önsözde komutan Fidel Castro'ya kaldı. Olayın doğrudan tanığı olmadığı halde, bu görev herkesten çok ona düşüyordu. La Higuera kuşatmasının baş sorumlusu, albay Zenteno Anaya'nın yolladığı ilk telgraf bildirisine göre, Che Guevara'nın ölmeden önce mırıldandığı son sözler, karısı Aleida'nın ve Fidel'in adları oldu.

İşte bu andan itibaren, gerillaların belki de en olağanüstü kahramanlıkları başlar: Ardı arkası kesilmeyen kuşatmaların, Nato, Pombo, Dario, Benigno, Urbano ve Inti tarafından yarılması, badireden sağ kalan bu altı militanın[27] bölgeye yerleşmesi, ve sonra kademeli (aşamalı) ve düzenli olarak ülkeden çıkışları. Che'nin gerillaları, ölümünden sonra onun en büyük arzusunu yerine getiriyor, kendisinin aynı zamanda gerçek çıkış noktası olan amacını böylelikle uygulama alanına koymuş oluyordu. O amaç şöyle özetlenebilir: Sosyal açıdan toprağa kök salmak. Bir dönümlük bile olsa, bir köy içersine, bir aile içersine, herhangi bir yere kök salmak. İşte, Che Guevara'nın gerçek amacı! Bu görünürdeki önemsiz, küçük fakat «insanca ayrıntı», ülkeden çıkışın «insan üstü» serüvenini mümkün kılan etken oldu. Aklımıza Arşimet'in haykırışı geliyor: «Bana bir dayanak noktası verin, o zaman manivelayla dünyayı bile yerinden oynatırım!» Bu haykırışa, geçici bir bozguna uğramış olsalar bile, dünyanın bütün gerillaları koro halinde katılabilir: «Bana, ne kadar ufak çapta olursa olsun, köylünün tam ve içten desteğini sağlayın, o zaman emperyalizmin peşime salacağı köpek sürüsünün tümünü yok ederim!» O andan itibaren artık herşey mümkün olabildi: Zincirleme yapılan baskınları bozguna uğratmak, kaçıp kurtulmak, kentle ve içeri kesimlerle ilişki kurmak, güçlerini toplamak, harekete geçmek ve ilerlemek.

Bu altı gerillanın, önce harekât bölgesine nüfuz etmeleri, sonra Inti başkanlığında bu bölgeden çıkmaları, Che Guevara ile silah arkadaşlarının, Che'nin ölümünden sonra ilk zaferleri

[27] Başlangıçta on kişiydiler. Bu on kişi iki gruba bölünmüştü. Nato, Pombo, Dario, Benigno, Urbano ve Inti dışındaki dört militandan oluşan diğer grup, 11 Kasımda, Bolivya ordu birlikleri tarafından Mizque'de tasfiye edilmiştir.

olmuştur. Geçmişte olduğu gibi, gelecekte de daha birçok zaferler olacaktır. Bolivya'da harcanan şu on yıl ancak bir başlangıç, ama iyi bir başlangıç sayılabilir.

IX

DÜZENİN BOZULMASI

Churo'daki talihsiz karşılaşma, gerillayı başsız bırakarak yaşamının belirli ölçüde kısalmasına sebep oldu. En kötü anında düşman baskınına uğramıştı. Bir yandan yaralılarla ve hastalarla uğraşıyor, bir yandan da en uygunsuz savaş koşullarıyla mücadele ediyordu. Tam yürüyüş sırasında, güpegündüz aydınlıkta, dar bir geçitin dibinde, açıklık, kayalık ve çorak bir arazinin orta yerinde kuşatılmış olan onyedi kişilik küçük gerilla birliğinin, Rio Grande'nin kuzeyinde kendisini bekliyen menzile erişmesi olanaksızdı. Oysa, bütün amacı güvenilir bir bölgede yeniden mevzilenmekti. Belli bir süreden

yararlanabilmiş olsalardı, gerillalar biraz nefes alabilecekler ve güçlerini yeniden toplayabileceklerdi.

Gerilla birliğinin neden düzenli bir biçimde ilerleyemediğini, yani doğrudan askerî harekâta geçmeden önce gerekli politik koşullarla maddî koşulları neden bir araya getiremediğini gördük. Bu gecikmeyi yol boyunca belki telâfi edebilir ve hatalarını düzeltebilirdi. Başarısızlığının başlıca nedenleri, dışarı ile ilişki kuramamış olması, takviye gücü, yiyecek ve ilâç sağlıyamamış olması, geniş çapta ve çeşitli politik desteklerden yararlanamamış olmasıdır. Ayrıca, gerillalara karşı duyulan sempati ve bağlılık potansiyeli, olanakların bulunmaması yüzünden, onlara ulaştırılamamış. Uygun bir politik yön tayin edilemediğinden, bütün bu malzeme olumlu bir yere kanalize edilememiştir. Gerillanın vakti olmadığı için bunların hiçbiri gerçekleştirilemedi. Yolun tam orta yerindeki bu duraklama, henüz bulanık bir görünüm arzeden bir sürü kusurların ani olarak dondurulmasına yol açtı, ve en kötü anında kesintiye uğrayan bu gelişme sürecinin, anlık ve duragan bir fotoğrafının çekilmesine sebep oldu. Oysa, hareketin nihai gelişmesi, hiç kuşkusuz, bu fotoğrafı yalanlayacak ve ona yeni bir çehre kazandıracaktı. Ama bu resim yine de hareketin kesin imgesini temsil etmekten geri kalmıyor. Che Guevara'nın ölümü, gelecek kuşaklar için, tarihsel girişiminin çizgilerini belirliyor. Bu girişim, olgunluk çağına erişemeden, çizgileri henüz kesinleşmeden ve gelişmeden, en verimsiz döneminde kesintiye uğramıştır. Haksız bir davranış bile olsa, bizim işte bu imgeyi açıklığa kavuşturmamız gerekiyor.

Özet olarak, gerilla hareketinin, kendisini çevreleyen ortamda, gerekli insanî, politik ve askerî *dayanak ve bağlantı noktalarını* bulmaya vakti olmadığını söyleyebiliriz. Hareket, Che'nin uzun süreli projesi ile, elinin altındaki kısa süreli olanaklar arasında bir süreklilik sağlayacak *aracılardan* yok-

sundu. Aradaki *bağlantıyı* tesis edecek olan bu cıvataların bulunmayışı, başlıbaşına kusursuz ve tamamiyle tutarlı olan bir strateji ile o stratejinin düzeyine erişemeyen yetersiz ve kusurlu taktik araçlar arasındaki uyumsuzluğu belirliyor. Vaktinde giderilemeyen bu uyumsuzluk, stratejinin soyut bir istem halinde kalmasına sebep oldu ve bu istemin, 1967 Bolivya'sının tarihî bakımdan belirlenmiş somut gerçeği içersinde adım adım, dönem dönem somutlaşmasını engelledi. Bu anlamda, taktiği üzerinde ağır basan o günkü acil koşullara (zorunluluklara) kıyasla, Che'nin stratejisinin fazla «geniş» kapsamlı olduğunu ileri sürmek yanlış olmaz. Che Guvera da belki, bu politik ve sosyal çerçeveye sığamayacak kadar «büyük boyutlu» bir insandı.

Eğer Che, bir üst dönemde ortaya çıkıp, önceden başlatılmış bir silahlı mücadele sürecini doruğuna eriştirmek (taçlandırmak) ve ulusal bir savaşı, geçmişteki bilgilerine dayanarak, «uluslararası bir savaşa dönüştürmek için kişisel müdahalede bulunabilseydi, sonuç bambaşka olacaktı. Gerilla örgütü, yaşamını daha fazla sürdürebilmiş olsaydı, ulusal ve uluslararası, taktik ve stratejik ögeler arasında adil bir orantı kurmak mümkün olabilecekti. Bu da ancak, militan kadrolarını çoğaltmak, ilişkileri pekiştirmek, yöresel destekleri çoğaltmak ve bir dönemden ötekine geçiş için gerekli süreyi sağlamak suretiyle gerçekleştirilebilirdi. Olayların tarihî değerlendirmesini yaptığımızda, gerilla hareketinin vaktinden önce patlak vermesi ve yine vaktinden önce kesintiye uğraması, tamamlanmamış olmasından ötürü, geride güdük ve sakat bir imge bırakmaktadır. Bu imge, uluslararası kenarı, ulusal kenarına oranla fazla gelişmiş, buna karşın, ulusal kenarı da tam anlamıyla körelmiş (dumura uğramış) yöresel kenarına oranla daha fazla gelişmiş olan bir çeşitkenar üçgene benzetilebilir. Uygun bir harekât alanı bulunabilseydi, örgüte katılan Boliv-

yalı elemanların sayısı artırılabilseydi, buna karşın, hiç olmazsa *başlangıç döneminde* uluslararası katkının boyutları daha ölçülü tutulabilseydi, bu üç kenarlı düzen, uygun orantılı bir ikizkenar üçgen haline gelebilirdi. Bütün veriler, Che Guevara'nın, bu başlangıç döneminin karmaşık niteliğinin bilincinde olduğunu gösteriyor. Ama ne yazık ki, bunun çözümü kendisine bağlı değildi. Bu hazırlık evresinde herşey Bolivya Komünist Partisinin elindeydi.

Strateji ile taktik, amaç ile yöntemler arasındaki bu şiddetli *uyumsuzluk,* her iki örgüt düzeyine göre değişiyordu.

1. Bölgesel Ortam:

Gerillanın, bölgedeki sivil halkla ilişki kuracak aracılardan ya da aracı yöntemlerden yoksun oluşu, örgütün, sosyal çevresi ile düzenli bir irtibat kurmasını engelliyordu. Bir yanda gerillanın öncü birliği, öte yanda halk yığınları, karşılıklı ilişki kurmaktan, birbirlerine nüfuz etmekten aciz bir durumda toplum çerçevesi içinde yan yana yer almışlardı. Gerillalar, güvensizlik ve şaşkınlık yüzünden yekpare ve bölünmez bir cephe haline dönüşen sosyal ortama herhangi bir ucundan sızıp onu etkileme olanağını bulamıyor, bir tutamak noktası yakalayamıyordu, bir türlü. Örgüt içersinde, bölgenin *doğal lideri* sayılabilecek tek bir kişi bile yoktu. Oysa, en geri kalmış bölgelerin bile doğal liderleri vardır. Bunlar, bölge halkının kendilerini benimsemesini isteyen bütün yabancıların, zorunlu olarak demir attıkları güvenli ve eşsiz birer limandır. Ama gel gelelim, gerillayı oluşturan Bolivyalı militanların hiçbirisi bu bölgenin *yerlisi* değildi. Bu türden kırsal toplumlarda sosyal ilişkiler ancak bu yoldan kurulabilir: Bir gerillanın soyu sopu, aile dostları ve tanışları, hareketin hazırlık döneminde, politik desteğin temel taşları niteliğini taşır. Geri kalmış Latin

Amerika ülkelerinde, bir gerilla hareketinin ilk politik bağları aile bağlarıdır. Bu aile bağları bazan sonuna dek sürer, çünkü bunlar en sağlam ve en güvenilir bağlardır. Che'nin gerilla örgütü, işte bu değerli elemanlardan yoksundu, çünkü örgütün bütün bileştiricileri, Beni ya da Alto Beni gibi uzak bölgelerden geliyordu. Aralarında, aymara ya da quechua dillerini konuşan birçok Bolivyalı militanlar vardı ama ne yazık ki bu yerli dilleri, o yörenin lehçesinden farklıydı. Paraguay'a yakın olan bu bölgenin yerlileri guarani dilini konuşuyorlardı. Gerillaların hiçbiri ise bu dili bilmiyordu.

Burada, Che ile silah arkadaşlarının tarihî geçmişleri ile Küba'daki geçmiş deneyleri arasında bir kıyaslama yapılabilir. 1956 yılının Aralık ayında, *Granma* gemisiyle tanımadığı bir bölgeye çıkarma yapan Che ile, on yıl sonra yine tanımadığı Nancahuazu bölgesine çıkarma yapan Che'nin durumu arasındaki fark şuydu: «26 Temmuz» ulusal ve siyasal örgütü, kendi işbirlikçilerinden, ve güvenilir adamlarından kurulu bir şebekeyi bütün Doğu'ya yaymış bulunuyordu. Gerçi, bu şebeke, iki harekât arasında bir zaman uyumu sağlanamadığı için, çıkarmadan hemen sonra faaliyete geçememiş ama, kısa bir süre sonra, kendini hissettirmeye başlamıştı. Nancahuazu çıkarması ise, Frank Pais, Celia Sanchez, Guillermo Garcia v.b. gibi yardımcıların desteğinden yoksundu. Bu adı geçenlerin hepsi, doğup büyüdükleri yerleri en ufak ayrıntılarına kadar bilen doğal yöresel liderler aynı zamanda, güvenilir militanlardı.

O günlerde içinde bulundukları bölge halkı ile aynı kökenden olmadıkları için, aralarında bir yakınlık kurulamamış olmasına rağmen, sabırla yürütülecek bir politik çalışma, eninde sonunda bu yakınlığı sağlayabilirdi. «Gerilla, toplumda reform yapan kişidir» diye yazmıştı, Che Guevara. Toplumda reform yapmak demek, gerilla bölgesindeki sömürülen halk yığınlarının maddî yaşam koşullarını değiştirmek,

geliştirmek demektir. Nitekim, Sierra Maéstra bölgesinde başlatılan tarım reformu, eğitim reformu, adalet reformu ve sağlık hizmetleri reformu hep başarılı sonuçlar vermeye başlamıştı. Bu türden reformlar, o bölgenin yöresel, psikolojik ve maddî koşullarının gerçekçi bir yöntemle ele alınmasını gerektirir. Okuma yazma bilmeyen ve çocuklarını gönderecek ilk okullardan yoksun köylülerin önünde, üniversitelerin eksikliğinden söz etmenin ya da tahta köprü yıllardan beri yetkililer tarafından onarılmadığı için, taşkın zamanı, yanıbaşlarındaki ırmağı aşma olanağından yoksun ailelere kara yollarının yetersizliğinden yakınmak hiçbir işe yaramaz. Reformlar yapılacaksa, en başından başlamak, halkın acil gereksinmelerine öncelik tanımak zorunluğu vardır: Önce okul yapmak, sonra üniversite sorununu ele almak, önce tahta köprüyü onarmak, sonra asfalt yol yapımını dikkate almak gerekir.

Elimizdeki verilere göre, herşeyden önce, bölgenin ekonomik ve sosyal koşullarının verimsizliği ve bunun yanısıra, gerillaların bu koşullara ilişkin yetersiz ve yanlış bilgileri, yüzünden, önemli «sosyal reformlar»ın başlanmasına geçilemediğini gördük. Gerillanın gerçekten uygulayabiliceği ayrıntılı reformlar ya da hiç olmazsa, köylülere önerebileceği reformların *asgarî bir programının* ellerinde bulunduğu varsayılsa bile, bunları gerçekleştirebilmek için, belli bir süre için, belli bir yerde yerleşmesi, o yöreyi ve o yöre halkını denetimi altına alması zorunluydu. Sürekli hareket halinde olması, böyle bir durumu olanaksız kılıyordu. Bu yüzden, gerilla somut reformlar dönemini atlayıp, yerli halkla yüz yüze gelme fırsatını bulduğu birkaç kez, doğrudan, Devrim ve uluslararası kurtuluş temalarını işlemek, bu türden propaganda yapmak zorunda kalmıştı. Oysa, bütün yaşamları süresince, bir «yankı» görmemiş ve başkentte görev başında olan son cumhurbaşkanının adını bile bilmeyen Masicuri ve Rio Grande

köylüleri için gerillanın ele aldığı konu fazla uzak ve soyut bir amacı belirliyordu. Onların fikirleri köylüleri aşıyor, paçavralar içersindeki bu bir avuç yabancının öne sürdüğü devrimci düşünceler, onlarda erişilmez ve anlaşılmaz bir hayal etkisi yapıyordu.

2. *Ulusal ortam:*

Burada da, gerillanın aracılardan ve ilişki kurmak için gerekli yöntemlerden yoksun oluşu, mevcut politik merkezlerle bağlantı kurmasını engelliyordu. Bundan on yıl önceki Küba denemesi ile olan kıyaslamayı sürdürecek olursak, o günlerde Asi ordunun, kendi malı olan ve yerli halk kökenine dayanan bir dış politika mekanizmasıyla donatılmış olduğu hemen göze çarpar. Bu mekanizma, Asi ordunun denetimi altında olan, onun insiyatiflerine cevap veren aynı zamanda, yoğun bir ulusal ve halkçı hareketle kaynaşmış olan bir mekanizmaydı. Buna karşın, ELN Bolivya gerilla örgütü, dağlarda tecrit edilmiş bir durumdaydı. Üstelik, şu aşağıdaki iki tarihî avantajdan yoksundu:

1. Örgütün, iyi hazırlanmış ve kendine özgü bir programın saptanmasından itibaren, onu uygulamakla görevli, yine kendine özgü, ve başka politik güçlerden bağımsız bir yönetici kadronun direktiflerine cevap veren bir politik mekanizması yoktu. Bu mekanizma, bildiğimiz gibi, Bolivya Komünist Partisi tarafından, örgüte, geçici ve iğreti bir biçimde «ödünç» olarak verilmişti. Gerillanın elinde henüz iyice hazırlanmış ve militanlarca bilinen bir porgram olmadığına göre ve Bolivya Komünist Partisi politik yönetimi ile gerilla arasındaki fikir ayrılıkları sonradan su yüzüne çıktığına göre, başka birşey beklenemezdi.

2. Bu dış mekanizma, kökeninden ötürü, ülkenin ulusal

politik gerçekleriyle ve ağır basan geleneksel akımlarıyla olan temas alanı son derece dar ve sınırlıydı. Başka bir deyişle, Bolivya içersinde, Küba'daki 26 Temmuz Hareketinden on yıl sonra, sınıf ilişkilerinin yarattığı belirli koşullara iyice uygun, Küba'dakine eşdeğerde bir etken gerekiyordu. Bu hareket, tıpkı sağlam bir ağaç gövdesinden çıkan cüretkâr ve asi bir dal gibi, fışkırmış ve ortodoks partisini doğurmuştur. Ortodoks partisi, Küba'nın politik geleneklerinin ve en geniş halk kesimlerinin bağrından çıkmıştır. 26 Temmuz Hareketi böylece, daha doğuşundan itibaren, ulusal gerçeklerin içersinde kök salmış oluyordu. Chibas'ın başlattığı hareket, 1958'deki tartışılmaz ve yadsınamaz ününe kavuşmazdan önceki 1956'-ların Fidel Castro'suna, halk yığınları açısından gereksindiği güvenceyi sağladı. Bu güvence, beş yıl önce yapılan Moncada saldırısının olumlu etkilerine eklendi. Oysa, rengini, amaçlarını, gerçek liderini kamu oyuna açıklayamadan apansız ortaya çıkıveren Bolivya gerillası geçmişteki bu tür desteklerden yoksundu.

Sonradan eriştiği uluslararası ününden haberdar olmakla birlikte, geçmişteki yöresel ve konjonktürel etkenleri hesaba katmayan birisinin gözünde Che'nin gerillası, doğum tarihi olan 1967 Martında bilinmeyen bir babadan dünyaya gelen, yeni doğmuş bir yetimden farksızdır. Böyle birisine göre, bu yetimin, hiç de cazip olmayan ve insanda herşeyden çok güvensizlik duygusu yaratan Bolivya Komünist Partisinden başka yakını ve koruyucusu yoktur. Böyle bir yetimin durumu çok nazik ve tehlikelidir. Gerçekten de, diyalektiğe dayandığı için, somut ve gerçekçi olan tarih bilimi, ancak olguların geçmişteki özünden çıkan ve sosyal gelişimin bir önceki evresinden doğan yeniliklere izin vermektedir. Böyle bir evrenin, halk yığınları tarafından daha önce bilinmesi ve onlarca özümlenmiş olması zorunludur. Binlerce yıldan beri tarih bilimi, aralarında

önceden bilinen bir bağlantı zinciri, bir ilinti bulunmayan olayları, düşünceleri ve düzenleri, yersiz, olağan dışı ya da kuşkulu ütopyalar olarak nitelendirerek geri çevirir, veya bir köşeye itip kendi haline bırakır. Bunlar, tarih bilimi açısından, verimsiz serüvenler ya da etkisiz kuramlardır. Gönül isterdi ki, gerilla hareketi, *ta başından itibaren*, özgünlüğünden hiçbir şey yitirmeden, tam tersine, özgünlüğünü pekiştirmek amacıyla, ulusal ve halkçı bir hareketin devamı, onun daha üstün bir düzeye yükselişi olsun! Savaş, bir politikanın başka yöntemlerle sürdürülmesidir. Politika ise, soyut olamaz; her toplum sınıfı için, bazı adamların kişiliğinde ve tarihin belirlediği çizgiler içersinde somutlaşır. Bu adamlar, parti üyeleri ve liderlerdir. Özellikle, Bolivya konusunda olduğu gibi, bu liderlerin halkçı ya da sendika liderleri olması zorunludur.

Şili'de ve bir ölçüde Venzuela'da, komünist partileri yoğun ve ulusal halkçı güçlerin temsilcisidir. İşçi sınıfının ve halk mücadelesi geleneklerinin içersinde kökleşmişlerdir. Oysa, Bolivya Komünist Partisi halk okyanusunun ancak bir damlasını oluşturabilirdi. Başta, *Parti* niteliğini taşıyan bu örgüt, aşırı derecede bölünmüş, birbirine hasım ve hemen nemen aynı güçte kesimlere ayrılmış olan sol'un temsilcisiydi. Tek belirli hegemonya, sendika hareketinin hegemonyasıydı. Partinin *komünist* niteliğine gelince, Bolivya'daki halk yığınları hareketi, komşu Arjantin'deki kadar belirgin olmamakla birlikte kendine özgü bir milliyetçi nitelik taşıyordu. Komünist Partisi işte bu milliyetçiliğin temsilcisiydi, aynı zamanda. Parti bu yüzden, gerilla için büyük bir yardım kaynağı olmasa bile, diyelim ki, zorunlu ama yetersiz bir destek olabilirdi, ancak. Böyle bir desteği, başka herhangi bir politik örgüt de pekâlâ sağlayabilirdi. Zaten, gerilla, askerî ve politik bakımdan ileriye doğru bir atılım yapmak ve yayılmak amacında ise, ergeç ve kaçınılmaz olarak, daha geniş bir güçler yelpazesinden

yararlanmak, destek istemek zorundaydı. PRIN, solcu MNR, PC m-l, Hristiyan Demokrat Gençlik Örgütü, POR vb. kuruluşlar, ve bağımsız marksist gruplar, ister kişisel ister kolektif, ister resmî, ister yarı resmî katkıda bulunsunlar, bunların hepsi gerilla hareketi için bir o kadar savaşçı, militan ya da gönüllü yardımcı ve sempatizan demekti. O gün için gizli faaliyette bulunmakla birlikte yine de ayakta durabilen sendika federasyonlarından burada ayrıca söz etmiyoruz. Bu grupların ve kuruluşların belli sayıda kadroları ya da temsilcileri, başından beri gerilla içersinde yer alabilseydi, tepkileri başka olacaktı. Devrimci hareketin toplumsal ve siyasal temeli işte buradaydı ve gerilla ergeç ondan destek almak zorundaydı.

Yalnızlık ve tecrit, komplonun ve onunla ilgili hazırlıkların gizlilik niteliğinin gerektirdiği kaçınılmaz ve objektif zorunluklarıydı, kuşkusuz, ta ki bu girişim belli bir olgunluk düzeyine erişinceye kadar. Ama bu taktik zorunluk, Che Guevara'nın gözünde aynı zamanda kasıtlı bir politikaya tekabül ediyordu. Bu yüzden, çeşitli zamanlarda alçakgönüllülükle yaptığımız bütün öneriler gerilla Yönetimi tarafından kesinlikle ve hatta şiddetle reddediliyordu. Bu öneriler arasında, çevredeki sondajları artırmak, Bolivya komünist partisi dışında ilişkiler kurmak ve başka siyasal güçleri dolaylı ya da dolaysız olarak «işe karıştırmak» gibi tasarılar vardı. Che Guevara'nın düşüncesinde bu gibi tasarılara yer yoktu, aslında. Çünkü, kendisi, *önce* gerillanın gücünü artırmak ve pekiştirmek, *sonra* halk önderleriyle ve örgütlü politik güçlerle ilişki kurmak amacını güdüyordu. Böylece onlarla eşit bir düzeyde, hatta onlardan daha kuvvetli bir düzeyde müzakereye başlama olanağını elde etmiş olacaktı. Bu açıdan bakılacak olursa, zaman etkeni hayatî bir önem taşıyordu. Çünkü gerillanın askerî gücünü artırabilmesi ve pekiştirebilmesi için belli bir süreye ihtiyaç vardı. Örneğin, falanca halk liderini karargâha çağırma gereğini

belirttiğimizde, bunun maddeten olanaksız olduğunu tahmin edemiyorduk. Gerçeklerin doğru bir değerlendirmesini yapamıyorduk. Herkes, «red urbana» kentörgütü ile yeniden bağlantı kurmanın bir gün ya da hafta meselesi olduğunu sanıyordu. Fidel Castro da Sierra Maestra bölgesine çekildiği zaman, aynı Che Guevara gibi hareket etmişti: İlk aylarda, zayıf olduğu sürece, uzlaşmaz ve «kapalı» bir tavır takınmış, ama yıkılmaz bir askerî ve politik güç kazanır kazanmaz, esnek ve «açık» bir tutum izlemişti. Böylece, Devrimin geleceğini tehlikeye düşürmeden, hangi sektörle olursa olsun –isterse resmî solun en ağır basan sektörü olsun– yapacağı anlaşmayı dengelemek olanağını sağlamış oluyordu. Che Guevara da aynı görüşü paylaşıyordu. Yalnız onun görüşü biraz daha aşırıydı. Oportünizmin kurabileceği tuzaklardan çekiniyordu. Kendilerini bu davaya adamış ama yine de reform yanlısı kuruluşlarla ya da kişilerle zamansız bir anlaşmaya girişmek hatalı bir davranış olabilirdi. Çünkü, onların katkısı, başlangıçta, sağlam ve her türlü art düşünceden arınmış olamazdı. Ne denli iyi niyetli olsalar, bu gibi kuruluşlarla ya da kişilerle ittifak kurmak demek, o günkü eşitsiz güçler dengesi içersinde, oportünist bir hata işlemek başka bir deyişle, Devrimin uzun süredeki çıkarlarını, gerillanın kısa süredeki çıkarlarına feda etmek demekti. Bolivya komünist Partisi ile olan ilişkileri konusunda geçirmiş olduğu tecrübe, onu bu düşüncesinden caydıracak nitelikte değildi.

Aslında herşey, kısa ve uzun süreden ne kastedildiğine ve gerilla çekirdeğinin büyümesine ayrılmış olan zamana bağlıydı. Fidel Castro, 2 Aralık 1957'de Playas Coloradas'a çıkarma yaptığı zaman, daha önceden Küba'da kişiliğini kanıtlamış, kendine özgü bir politik kimliği olan, ve ulusal ün sağlamış bir insandı. Ayrıca, bütün harekât bölgesi içersinde gizlice yayılmış ve kendisine adanmış bir politik hareket vardı, elinin

altında. Oysa, burada öyle bir durum yoktu. Che Guevara, düşman karşısında, hareketi olduğundan daha küçük ve daha güçsüz göstermek ve, onun gözüne batmak için, hemen o günlerde, gerillanın başı olduğunu açıklamak niyetinde değildi. Bu yüzden, hareket halkın gözünde, tanımlanması güç ve de karışık olan başsız bir vücut gibiydi. Ama düşman için bu söz konusu değildi. O, daha ilk kurşun atılmadan önce bile, gizli istihbaratı sayesinde, nasıl bir durumla karşı karşıya olduğunu gayet iyi biliyordu. O andan itibaren, gerilla kısır bir döngünün içersine düşmüş oldu: askerî gücünü pekiştirebilmek için, ek bir politik destek sağlaması gerekiyordu, ama bu politik desteği elde edebilmek için, herşeyden önce, askerî gücünü pekiştirmesi gerekiyordu. Gerilla faaliyetinin gelişmesi ve onun çevresindeki politik gidişatın hızlanması, aralarındaki süreleri ayarlamak suretiyle çelişkinin zamanla giderilmesine yol açabilirdi. Ama, bu nazik sorunun yakın bir gelecekte çözümlenmesi, acil bir cevap alınmasına bağlıydı. Bu yolda harcanan bütün çabalar dışardan, özellikle Fidel Castro'dan geldi. Kendisi, politik destekler yelpazesindeki bu kaygı verici boşlukları mümkün olduğu kadar doldurabilmek amacıyla, çeşitli Bolivyalı liderlerle bizzat görüştü. Ama, bu çabaların somut sonuçlara dönüşebilmesi için, zaman elvermiyordu. Che Guevara herkesten daha az telâş ediyordu. Gerillanın içinde ve dışında olan hiç kimse, hareketin böylesine kısa ömürlü olacağını aklının köşesinden bile geçirmiyordu.

Özet olarak, gerilla halkın içersinde varolan dayanışma potansiyelinin yüzde birini bile seferber etme ve ondan yararlanma olanağını bulamamıştır. Oysa, bu potansiyelden, daha faaliyete geçmezden önce bile yararlanabilirdi. 1967 Ekiminden sonra, «eğer bilmiş olsalardı», gözü kapalı olarak gerilla hareketine katılacaklarını, hatta daha da ileri giderek, üyesi bulundukları partinin ya da sendikanın yöneticilerine

bile karşı çıkarak, gerillaya yardımda bulunacaklarını iddia edenler oldu. Bunların onda dokuzunun sözlerinde durmadığını, ya da şu veya bu neden yüzünden, sözlerini yerine getiremediklerini var sayalım. Yine de kalan sayıyı ona böldüğümüzde, o zamanki gerilla sayısının on katı eder. Örgütün kent kesimi için ise aynı sayı, haydi haydi geçerlidir.

Bu hatırı sayılır potansiyel, kararsız ve düzensiz bir yedek güç, yüzüstü bırakılmış bir hazine olarak kaldı. Peki, bu neden böyle olmuştu? Bir kere herşeyden önce, söz konusu kadrolara, militanlara veya sempatizanlara ya da politik yöneticilerine, gerillanın kapsamına ve bileşimine ilişkin bilgi verilmemiş, varlığının taşıdığı önem belirtilmemişti. Bu yüzden birçokları, harekâtın başlamasından sonra bile, buna ne aniam vereceklerini, bu olayı nasıl yorumlayacaklarını bilemiyorlardı. Bu da, gerillanın kent örgütü temsilcilerinin, yeterli açıklamalarda bulunamayışlarından ve güvenilir bilgi veremeyişlerinden ileri geliyordu. Onların da aslında ellerinde fazla bir kaynak yoktu, zaten. İkinci bir neden de, ortalık karıştığı zaman, olayların baskısı yüzünden bütün bu sempatizanların, gerilla sorumluları ve yetkilileri ile ilişki kurmalarını sağlayacak bir kanal bulamamış olmasıdır. Sonuç olarak gerilla, Che Guevara gibi bir kişinin örgütün başında olmasının sağlayabileceği kazançlardan yararlanmadan, sadece onun varlığının doğurduğu sakıncaları sineye çekmek zorunda kaldı. Sakıncaları, Che'nin şimşekleri üzerine çekmesi ve bütün karşıdevrimci güçlerin seferber olmasına yol açmasıydı. Sağlayabileceği kazanç ise, kişiliği kanıtlanmış Che Guevara gibi bir militanın, Kıta'daki devrimci politik güçlerin seferberliği üzerindeki olumlu etkisiydi.

Che'nin, Bolivya toplum tarihinde birden ortaya çıkışı, –öldüğü yerde yaşamaya başlaması– yeraltındaki bir nükleer patlamayla kıyaslanabilir. Bu patlamanın gecikmiş etkileri

aynı merkezden çıkan ve giderek büyüyen dalgalar halinde çevreye yayıldı. Patlamanın gürültüsü, infilâktan sonra, uzaklıktan ötürü yumuşamış ve yatışmış olarak Bolivya toplumunun beyin merkezlerine kadar geldi. Gerillayı saran sözde esrar havası, ortaya çıkışının sözde çelişkileri, düşman propagandasının etkili iftiraları ve yalanları, ülkenin dört bir yanına ulaştı. Ama bütün bunlar, şokun gaddarca etkisini azaltamadı, ve küçük-burjuva aydınlarının ve üniversite gençliğinin büyük moral bozukluğuna uğramasına yol açtı. 1970'de kurulan Teoponte gerillası, bu moral bozukluğunun doğurduğu sonuçlardan bir tanesi ve içlerinde en acıklı olanıdır. Bir bakıma, Bolivya toplumu, geçirdiği bu şoktan sonra hâlâ kendine gelememiş durumdadır. Bütün sol, Nancahuazu olayından sonra hasta düşmüştür. Ne gariptir ki, bu devrimci ve reformist, sivil ve askerî, proleter ya da ulusal «sol», bugün hâiâ, ilk belirtilerinin ortaya çıkışından bunca zaman sonra, bir gerilla olayına gebedir, ve onun doğum sancılarını çekmektedir. Halk yığınları, şu anda, hemen, öncü birliğin gelecek için tasarladığı biçimde, radikal ve ani bir kalkınma atılımı yapacak güçte değildir. Zaten, öncü birliğin bu tek yanlı görüş açısı benimsendiği takdirde, toplum koşullarının bütün objektif görüntüleri doğru bir biçimde yansıtılamaz. Gerilla çekirdeği, alçak bir devrimci basıncın etkisi altındaki bir alandan uzakta, yoğunlaşmış, bir yüksek devrimci basınç merkezinden (sektöründen) farksızdı. Bu iki birbirinden farklı basınç alanının karşılaşması halinde, değinme yüzeylerinde meydana gelebilecek tehlikeli sürtüşmeleri önlemek için, bir adaptasyon dönemine, bir deneme sürecine gerek vardı. Basınçlar arasındaki bu muazzam fark, ancak bu yoldan, yavaş yavaş dengelenebilir ve, aracı, tampon bölgeler sayesinde bu basınç hafifletilebilirdi. Ama, yatay bir yöntemle aşamalı bir genişleme ve yayılma politikası izleyecek yerde, yüksek basınç altındaki

üs, halk yığınlarının ufkunda, ta uzaktaki Güney-doğu ormanlarından, dikey biçimde yükselen bir tropikal hortum görünümünde ortaya çıktı. İklim farkları, zamanında giderilemedi. Kendi geleneksel örf ve âdetlerine sıkı sıkıya bağlı, içine kapanık bu taşra toplumunun, gerillanın devrimci ruh ve yöntemleriyle karşılaştığı zaman uğradığı şaşkınlık, geçirdiği şok ve heyecan, işte bu yüzdendi. Gerillaların bakış açısı ise çok değişikti: Devrimci bir şiddetle yapılan saldırının doğruluğundan ve Latin-Amerika'nın uluslararası davasının haklılığından yana en ufak bir kuşkuları bile yoktu. Bunlar zaten, gerillaların yaşamının bir parçası, onların ikinci bir tabiatı haline gelmişti. İçlerinden birçoğunun arkasında, pratikte uyguladıkları on yıllık bir devrimci eğitim vardı. Onlarda bilinç altı ikinci bir tabiat haline gelen bu yetenek aslında, olağanüstü ve yoğun bir tarihin yani Küba Devriminin bilinçli sonucuydu. Böyle bir yeteneği, derhal ve aynı türden bir çıraklık döneminden geçmeden, yalnız Bolivya halk yığınlarının değil, onların politik öncü birliklerinin bile paylaşması beklenemezdi. Her ikisi de, ister istemez, klasik tipte oligarşik rejimlerin ortak kaderini ve mirasını oluşturan dar ve demagojik milliyetçilik görüşü yüzünden yozlaşmışlardı. 1952'deki demo-burjuva devrim gibi devrimler de bu sonucun sağlanmasında yardımcı olmuştu. Bu durumda yeni bir devrimci gelişmenin *başlangıcından,* on yıllık devrimci bir gelişmenin bilinçli *sonucunu* beklemek olanaksızdı. Eğitici açıdan bakılacak olursa, on yıllık devrimci bir gelişme yüz yıla bedeldir. Yine de, böyle bir bilinçlenmeyi Bolivya Komünist Partisinden beklemek makul birşeydi. Çünkü, Partinin ideolojisi ve tecrübesi, yöresel burjuvazinin dar fikirli kadrolarını aşıyordu. Ama, olup bitenleri ve Partinin nasıl bir yol izlediğini biliyoruz.

Düzey farkı, gerillanın öncü birliğini oluşturan kadrolar için de söz konusuydu. Çeşitli milliyetlerin, tarihî mirasları

arasındaki objektif düzey farkı, bireylerin politik formasyonu, savaşçıların askerî tecrübeleri düşünülecek olursa, böyle bir farklılığın olması, doğal birşeydi. Genellikle herhangi bir grubu oluşturan bireyler arasında, daha doğrusu ustalarla çıraklar arasında anlaşmazlıklar çıkması normal olduğuna göre, gerilla örgütü içersinde böyle zararsız çatlakların ortaya çıkması, militanlar arasında bazı sürtüşmelerin olması haydi haydi akla yakındır. Özellikle, ortak yaşamın ilk günlerinde bundan kaçınmak olanaksızdı.

Che Guevara, bu gibi durumlar karşısında, gerillalara hitap etmek fırsatını kaçırmaz ve onlara ulusal sorunu açıklamaktan ve Latin-Amerika devriminin dünyaya öğrettiği yeni milliyetçilik kavramını ayrıntılarıyla belirtmekten geri kalmazdı. Bu sorunun arzettiği güçlükler hiçbir zaman gözünden kaçmamıştı. Ulusal sorun, onun bütün varlığının anlamını, yaşamının dönüm noktasını oluşturuyordu, denebilir. Bir gün karargâhtaki konuşmaları sırasında, *Granma* çıkarmasından önce, Meksika'daki bir eğitim esnasında, Kübalı keşif kolunu oluşturan üyeler arasında buna benzer alınganlıkların ortaya çıktığını anlattı. Bu durumda, bir Arjantinliye, «26 Temmuz» hareketi içersinde yöneticilik yetkileri verilmesini kuşkuyla karşılayan bazı militanların sonradan Hareketi terketmeleri ve daha sonra kendi sosyalist partilerinden ayrılmaları bir raslantı sayılamazdı. Che ayrıca, gerillanın «çeşitli milliyetlerden oluşan bir mozaik» haline gelmesini istemeyen Fidel Castro'nun, sefere katılan yabancıların sayısını kısıtlamak amacıyla bazı önlemler aldığına tanık olmuştu. Bu olayı, Che Guevara, Guetamalalı arkadaşı El Patojo'nun anısına adadığı bir yazıda bizzat kaleme almıştır.

Herşeye rağmen, Che bu olaydan aldığı dersi hiçbir zaman unutmamış ve on yıl sonraki «çıkarma»sı için buna benzer önlemler almaya gayret etmiştir. Örneğin, 27 Kasım

1966'da, daha bölgeye yeni geldiğinde, *Günce*'sinde şu satırlar yer almaktadır: «Ricardo can sıkıcı bir haber getirdi: El Chino Bolivya'daymış, ve bana yirmi adam yollamak ve benimle görüşmek istiyormuş. Bu, bazı sakıncalara yol açabilir, çünkü böylece Estanislao ile uzlaşmaya varmazdan önce, mücadeleye uluslararası bir nitelik kazandırmış oluruz.» Görüldüğü gibi, Che Guevara, Bolivyalı olmayanların gerillaya katılmasını frenlemek ve, buna karşın, Monje'ye bağımlı olan Bolivyalıların katılmasını hızlandırmak amacını güdüyordu. Oysa, bu «can sıkıcı» haberin aslında yanlış bir uyarma işareti olduğu sonradan kesin olarak ortaya çıktı. Bu yüzden, gerillaya katılmak isteyen yirmi Perulunun gelişi, boşuboşuna ertelenmiş oldu. Ama korkulan sonuç, başka yollardan ortaya çıktı: Che Guevara, yeterli sayıda Bolivyalı savaşçılara bel bağlamazdan önce, ***kendine rağmen,*** mücadeleye uluslararası bir nitelik kazandırmak zorunda kaldı. Çünkü, bu söz konusu haberden çok daha can sıkıcı haberler ve olaylar birbirini izledi.

Moises Guevara, aracılar tarafından sağlanan ilk temaslar sırasında, Che'nin planladığı sayıya göre, otuz ile kırk arasında militan vermeyi önermişti. Ama gerçekte, Nancahuazu yolunu tutanların sayısı, Moises'in verdiği rakamın ancak dörtte biri kadardı. Bu dörtte birin yarısı da bir süre sonra, işe yaramaz olduklarını kanıtladılar. Hainler ve kaçaklar hep bu gruptandı. Aslında, Moises Guevara'nın örgütüne değerinden fazla paha biçilmişti. Ama bu, Che Guevara'nın yanlış bir değerlendirmesi yüzünden olmuş değildir. Ne var ki, ortaya çıkan sonuç, gerillanın ilk hayal kırıklığına yol açtı.

İş bununla da kalmadı. «Estanislao», daha sonra gerillaların sayısının artmasına katkıda bulunacak yerde, tam tersine, fırsat düşünce, önceden gerillaya katılmış olan Parti militanlarını içerden kışkırtarak, örgütten ayrılmaya teşvik etti (1966

Aralık ayı sonu). Bir yandan da gerillaya katılacak adayları dışardan yaptığı girişimlerle caydırmaya ve frenlemeye çalışıyordu (1967 Ocak, Ağustos ayları arasında). Bunu bir örnekle kanıtlayabiliriz: Cochabamba «bölge» komitesinin sayıları yirmiyi bulan militan ve sorumluları, ani bir kararla, Ağustos ayında, kendi özel çabalarıyla yerini keşfettikleri gerillaya katılma girişiminde bulunmuşlardı. Parti Yöneticileri bu haberi alır almaz, politik Büronun bir üyesi onları bu kararlarından caydırmak amacıyla Cochabamba'ya geldi ve kendilerini komiteden resmen ihraç etmekle tehdit etti. Bolivya Komünist Partisinin sözünden bu ikinci kez sapması, gerillada ikinci bir hayal kırıklığına yol açtı.

Böylece, Bolivya içersinden, kendi çabasıyla fışkıran bir silahlı hareket (Moises Guevara 1966'da, önemli sayıda militanlarla birlikte başkaldırmak niyetinde olduğunu açıklamıştı) ile dışardan gelen bir destek ve yardımın birleşmesi ve kaynaşması yerine, olayların bambaşka gelişmesi sonucu, birinci hareket, son dakikada bu kararından cayarak, ikinci hareketi kendi kaderiyle başbaşa bıraktı. Böylece, gerilla tecrübesi olmayan Bolivyalı bir savaşçı grubunun kadrolarını tamamlamak ve onları desteklemek amacıyla gelmiş olan Kübalı militanlar, Bolivyalılara kıyasla üstün sayıda olduklarından, gerilla grubunun esas gövdesini, kendilerinin oluşturduğuna tanık oldular. Öngörülen orantıların bu tersine dönüşü, büyük bir talihsizliktir. Askeri güçlerin bu yolda kullanılımı ve dağılımı, salt teknik açıdan ele alındığında, yeteneklerin ve kaynakların gaddarca bir israfından başka birşey değildir. Aşırı yurtsever içeriğine rağmen, mücadele, arzu edildiğinden çok daha «uluslararası» bir niteliğe büründü ve gerillanın ağırlık merkezi, otomotik olarak Kübalı savaşçılardan yana kaydı. Bu da bir dengesizliğe yol açtı.

Bu dengesizliğin, düşmanın politik mekanizması tarafın-

dan nasıl sömürüldüğünü, insana tiksinti verecek bir biçimde nasıl kullanıldığını biliyoruz. Karşı-devrimci güçlerin çıkarı, «Camiri davası»nı kamu oyuna yanlış bir şekilde yansıtmayı ve projektörleri, daha ilk günlerden itibaren, kasıtlı olarak «uluslararası Castro'cu ajan» diye tanıtılan bir adamın üzerinde yoğunlaştırmayı gerektiriyordu. Şanssızlığa bakınız ki, bu adam üstelik, Latin Amerikalı bile değildi. Bu, söz konusu suçlu için son derece rahatsız edici bir durumdu. Çünkü, bu koşullar karşısında, nasıl bir yol izleyeceğini bilemiyordu. Nasıl bir davranışta bulunması gerektiğini kestirmek çok zordu. Ustaca düzenlenmiş, çözüm yolu olmayan bir ikilemle karşı karşıyaydı: Ya, gerillanın sözcüsü olmayı kabul edecek, ve böyece, «Bolivya ulusu, Castrocu-komünist istilâcıların karşısındadır» döviziyle önüne dikilen düşmanın bütün şimşeklerini üzerine çekecekti, ya da, bu görevi, zaten bu işe adanmış bulunan ve sorumlulukları kendilerine ait olan Bolivyalılara bırakacaktı. Birinci yolu seçmesi halinde düşmanın ekmeğine yağ sürmüş olacak, gerilla milliyetçi niteliğinden kurtulacak, kimliği belirsiz bir görünüm alacaktı. İkinci yolu tercih etmesi halinde ise, gerillayı belli bir doğrultudan, bir amaçtan yoksun bırakmak suretiyle, kamu oyu önünde anlamının tahrif edilmesine, yozlaştırılmasına önayak olacaktı.

Bu durum, CIA'nın aktif psikolojik örgütleri ve onların emrindeki yöresel silahlı Kuvvetler için bulunmaz bir nimetti. Bu güçler, davaya hizmet uğruna mükemmel bir biçimde donatılmışlardı. Onlar da hiçbir fırsatı kaçırmıyor, ellerinin altındaki bütün ulusal ve uluslararası oparlörlerden azamî derecede yararlanmaktan geri kalmıyorlardı. Yıpratıcı ve kaygı verici bir dönemdi bu. Herkes, «yurtsever»liğin çığırtkanlığını yapıyor ve alçakça komünist saldırılarını lânetlemekte birbiriyle yarış ediyordu. Bu iğrenç vodvil sürdürülürken, bağımsız (ne kadar da bağımsız) bir ülkeye karşı yapılan bu skandal

niteliğindeki yabancı müdahaleden «içten bir öfke»ye kapılan Amerika Büyükelçiliği, askerî görevliler ve Amerikan polisi, bir takım yöresel «komünistler»in oynayacakları önemli rolleri tartışıyorlardı. Bunlar, özellikle basın aracılığıyla (Cochabamba'da çıkan *El Pueblo* dergisinin sayılarına bir göz atınız) Anayurdun kutsal bayrağına nasıl saygı gösterileceğini yabancılara öğretmeye kendilerinin de muktedir olduklarını belirtiyorlardı. Bu acıklı güldürü aslında, Bolivya için yeni birşey değildir. Bu oyunun ilk temsili 1829'da oynanmıştı. Doktor Olaneta başkanlığındaki genç Peru cumhuriyetinin kralcı oligarşisi, Hristiyan Dini, Anayurt ve Anayasa adına, Venezuela kökenli, Ayacucho fatihi mareşal Sucre'yi, başarısız bir öldürme teşebbüsünden sonra La Paz'dan çıkardı. Yabancı bir istilâcı gözüyle bakılan mareşalin, İspanyol emperyalizminin «barışsever» uşakları arasında kargaşa tohumları ekmesi, hoşnutsuzlukla karşılanmıştı. Şimdi de, bağımsız Bolivya Cumhuriyetinin kompradorlardan ve satılmış bürokratlardan oluşan oligarşisi, general Barrientos'un arkasına sığınmış, cumhurbaşkanlığı sarayı, Senato, devlet daireleri, Rotary ve benzeri yurtsever kulüplerin küflenmiş ve yıkılmaya yüz tutmuş duvarlarının ötesinde, Hristiyan Dini, Anavatan ve Anayasa adına hep birlikte, aynı nakaratı tutturmuş, Arjantin kökenli, Santa Clara fatihi komutan Guevara'ya ateş püskürüyorlardı. Yabancı bir istilâcı gözüyle bakılan komutanın, Yanki emperyalizminin «barışsever» uşakları arasında kargaşa tohumları ekmesi, hoşnutsuzlukla karşılanıyordu. Ancak, 1967'de, modern emperyalizmin üstün kaynakları, geçmişteki efendilerinin mirasçıları olan bu uşaklara, katliama kadar gitme olanağını sağladı. Tarih bir tekerrürden ibaret gibi görünüyor ama, bu kez tarih, Marks'ın düşüncelerini yalanlamış bulunuyor Burada tarihin tekerrürü bir tragedyaya yol açmıştır.

X

SON SÖZ YERİNE

Tarihî diyalektik hiç yanılmaz: Herşeyin belirli bir adı, olayların da kendilerine özgü belirli yasaları vardır. Bir yanda, kalın ciltler içersinde uyuklayan sıkıcı ve karanlık bilim dünyası, öte yanda ise, onu hiçe sayan yepyeni ve hazırlıksız bir devrimci savaş düşünülemez. İkisi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Günümüz tarihini yapan kişilerin, tarihsel materyalizmin kurucularının verilerine sırt çevirmeleri olanaksızdır. Che Guevara bunu herkesten iyi biliyordu. Kendisi bir yandan eylem adamı, öte yandan da bilim adamı niteliklerini kişiliğinde birleştirmişti. Bilimsel amaçlara dayanan, aynı zamanda eyleme reh-

berlik eden marksist-leninist doktrininin çelişkili ve zorlu yöntemlerini, bütün yaşamı süresince, örnek bir biçimde uygulamaya koymuş, bu yöntemi kendi üzerinde denemiş, ve onun güçlüklerine sonuna kadar katlanmıştır. Tarihsel diyalektik, olayların iç çelişkilerinin gelişiminin ve çözümlenmesinin bir dış nedene bağlı olduğunu ama bu olayların son anda, bir iç nedene, daha doğrusu, kendi içlerinde taşıdıkları bir çelişkiye bağımlı olarak değişime uğradıklarını doğruluyor. Böylece, *dış nedenin ancak bir iç nedenin müdahalesiyle etkili olabileceğini* anlıyoruz. Nancahuazu bilmecesini çözümlemeye kalkıştığımızda, hatırlamak zorunda kaldığımız bir sürü aksaklıkları, bilinmeyenleri, ve eksikleri, kısa ve özlü anlatımında bir araya toplayan diyalektik yasanın işte bu türden bir yasa olduğuna inanmak gerek. Ve bu yasa, uzun süreden beri, ta Cortès'den başlayarak, Bolivar'dan Che Guevara'ya kadar, Latin Amerika tarihine gizliden gizliye hükmetmektedir. Che Guevara, «olayların kendi içlerindeki» diyalektik zorlamalara karşı konulamayacağını pekâlâ biliyordu. Bu yasayı çiğnemek iddiasında değildi, aslında. Onun amacı, sadece, başka bir yöntem izleyerek bu yasaya ulaşmak, belki kestirmeden giderek aynı yola varmaktı. Çünkü başka türlü davranma olanağına sahip değildi. Bu somut tarihî koşullar altında kestirmeden gitmek zorundaydı. Başka alternatif yoktu. Ancak, bu «kestirme» yola sapmazdan önce, durup bir soluk almak gerekiyordu. Ama, Yuro baskını, gerillaya bu soluk alma fırsatını tanımadı.

Gerilla öncü birliğini yani «küçük motör»ü burada dış neden, ve Bolivya halk yığınlarını yani «büyük motör» ü de iç neden olarak kabul edersek, dış nedenin, ulusal alanda, iç nedenle yakın ve belirli bir ilişki kurmaksızın ortaya çıktığını, başka bir deyimle, iç nedenin yörüngesinde değil de, onun çevresinde belirdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Dış ne-

den burada, iç nedenin doğrultusu yönünde değil, ancak onun paralelinde bir yol izlemiştir. Hiçbir zaman, iç nedenin doğrudan bir uzantısı olmamıştır. Bu sapma, *başlangıçta* kaçınılmazdı. Dış nedenle iç neden arasında aynı perspektif içinde tam bir uyum sağlayabilmek ve her iki çizgiyi birbirinin üzerine tam anlamıyla oturtabilmek için belli bir sürenin geçmesi gerekliydi. Küçük motör, büyük motörden *bağımsız* olarak çalışmaya koyulmuştu. Devreyi kapatmak ve her ikisinin arasından elektrik akımının geçmesini temin etmek için o güne kadar gizli ya da yetersiz kalmış bazı tarihî bağlantıların yeniden kurulması gerekiyordu. Ama bunu gerçekleştirecek zaman yoktu. Gerilla birliği bu güç ve tehlikeli bağımsızlık dönemini bilinçli bir biçimde ve yiğitçe aşmaya çalıştı. Bu çabayı salt irade gücüne dayanarak gerçekleştirdi. Che Guevara, bu *irade gücünü*, kendi içinde ışıl ışıl parlayan bir sanat eserine benzetiyordu.

Başlangıçtaki bu sapma, bir uzay aracının yörüngeden çıkışından farksızdı. Ülkenin diğer kesimlerinden kolaylıkla tecrit edilebilen, bir gerillanın yöresel ve marjinal hareket alanı ile o ülkenin tarihsel açıdan faal yaşam alanı arasında bir türlü uyum sağlanamıyor, doğrudan bir bağlantı kurulamıyordu. Bu bağlantı dışardan içeriye doğru gerçekleştirilemediğinden, gerilla birliği, sonunda daha belirgin ve uygun bir harekât alanı seçmeyi tasarlıyarak tarım ve endüstri bölgesi Santa Cruz'da karar kıldı. Böylece, aralarında eksik olan bu bağlantıyı bizzat kurmuş olacaktı. Ama, bunu başaramadı. Doğa içersinde tecrit edilmiş olan gerillanın durumu giderek içinden çıkılmaz bir hal aldı. Sonsuz ve ıssız bir boşluk onu her yandan sarıyor, yavaş yavaş yutmaya hazırlanıyordu. Tıpkı, tropik ülkelerde, ellerine geçirebildikleri her şeyi yakalayıp yutan et ve ot yiyici dev çiçekler gibi. Gerilla böylece, kendi terkedilmişliği ve yalnızlığı içersinde boğulup gitti.

Ama bu tecrit edilmişlik, Bolivya'nın sosyal mücadelelerinin tarihsel dokusunda gerilla tarafından, yöntem bakımından açılan bir gediği belirliyor. Başka bir deyimle, aradaki ilmikleri büyük bir cesaretle aşarak, gerçekleştirilen diyalektik bir «aşama»nın öyküsüdür bu. Ülkenin nispeten ücra ve geri kalmış bir bölgesinde uygulanan bu devrim «aşama»sı, Bolivya halkının o gün için geçerli geleneksel mücadele biçimlerini ve alışkanlıklarını aşan bir yöntemle gerçekleştirilmek istenmiştir.

Aslında bu diyalektik aşamanın hiçbir yapay yanı yoktu. Bu atılım, Bolivya halkının eski ve gerçek tarihî öyküsünün, Bolivya'yı bağımsızlığın eşiğine kadar getiren 1810 ve 1825 tarihleri arasındaki «la guerra de las Republiquetas» (Cumhuriyet Savaşı) öyküsünün bir yankısından ibaretti. Tarihçi Mitre, bu savaştan söz ederken şöyle diyor: «Bu savaş, büyük bir ustalıkla yürütülen, nice kanlı çarpışmalarla ve nice gönüllü ve adsız kahramanın özverileriyle dolup taşan en acıklı ve en olağanüstü savaşlardan bir tanesidir.» Bu uzun savaşa ilişkin yazılı anılar pek az ve yetersizdir. Bunun nedenini, savaşın halkçı ve fevri niteliğinde aramak gerekir. Ama o dönemde savaşan bir gerillanın güncesinden (*El Diario del Tambor Vargas*) bazı izlenimler edinebiliyoruz. Savaçı burada, dağlarda barınan gezginci yurtseverlerden oluşan bir gerilla birliğinin serüvenlerinden ayrıntılı olarak söz ediyor. Bu arada, gerilla birliğinin içersinde yerlilerin yanısıra, Arjantinli, Perulu, Kolombiyalı, ayrıca İrlandalı ya da Fransız savaşçılarının da yer aldığını ve omuz omuza dövüştüğünü hayretle öğreniyoruz. Böylece, Che Guevara'nın Bolivya'da kurduğu gerilla birliği, savaş yöntemi olarak, hiçbir mirasçısı bulunmayan gerçek bir ulusal mirası devralmış oluyordu. Ama bu miras çok uzaklardaydı. Çevrelerinde ne bir konaklama yeri ne de kendilerine destek olacak bir aracı vardı. Gerçi, kırsal gerilla Bolivya'da

bağımsızlığın doğuşuna, daha doğrusu, bağımsızlık tohumunun ekilmesine önderlik etmiş, ve Padilla, Juana Azurduy, Lanza, Moto Mendez, Lira, Camargo ve daha başka halk kahramanlarının adları halkın kolektif bilincinde yer etmişti ama, bunlar, kültür hazinesinin dibine gömülmüş adlardan ibaretti artık. Çağdaş Küba halkının kafalarına kazınmış Gomez ve Marti gibi «mambises» (köylü-asker)lerin canlı ve heyecan verici imgeleriyle, hatta geçmiş yüzyılın Arjantinli «montoneros» (dağlılar)ı ile bunlar arasında herhangi bir ilişki yoktu.

Ayrıca, bu aşama, o anda olup bitenleri gerçek boyutları içinde kavrama yeteneğinden yoksun oldukları için halk yığınlarının gözünde bilinmeyene doğru yapılan bir atılamdan farksızdı. Geçmiş tarihî tecrübeleri, onlara bu atılımın gerekçelerini açıklamaktan âcizdi. Kaldı ki, mevcut güçleri de onlara gelecek için bir güvence vermiyordu. O günlerde karşılaştıkları toplumsal davranışlarla, geçmişteki benzer toplumsal davranışlar arasında mantıkî bir ilişki kurmaktan yoksundular. Bu yüzden, gerilla harekâtının patlak verişi karşısında, halk yığınlarının gösterdiği şaşkınlığı, duydukları kuşkuları, belirttikleri olumsuz tepkileri hoş görmek gerekir. Gerilla faaliyeti daha embriyon halindeyken boğulduğundan, yığınlara yaklaşmak, kendisini göstermek, sesini duyurmak ve siyaset sahnesinde gözle görülür, elle tutulur bir alternatif olarak ortaya çıkma fırsatını elde edemedi. Yığınlarla yeterince ilişki kurmaya vakit bulamadığı içindir ki, halk yığınları için savaşma önerisini geçerli ve akla yakın kılma zamanını ve sınıf mücadelelerinin en mükemmeli ve en yüce biçimi olan silahlı mücadeleyi gerçekleştirmek amacıyla giriştikleri bu «atılım»ın zorunlu ve mümkün olduğunu onlara kabul ettirme olanağını bulamadı. Kendi kaderine bile hükmetmekten âciz olan bir halka, o kritik anda hükmetmekten âciz olan Che Guevara'nın gerillası, bir yiğitlik ve kahramanlık destanı ola-

rak ortaya çıktı ve doğduğu andan itibaren, erişilmez bir mit havasına bürünmekte gecikmedi. Bolivya halkı, yerine göre, şaşkın ve kuşkulu, yerine göre, ilgili ve sempati dolu bir seyirci gibi gerillanın çizdiği parabolik yörüngeyi, tam bir çaresizlik ve güçsüzlük içersinde izlemek zorunda kaldı. Ve ancak gerillanın düşüşünden sonradır ki, Bolivya halkı, kendi kaderinin söz konusu olduğu bilincine vardı. Bu bilincini bugün de hâlâ sürdürmektedir.

Böylece herşey, gerillayı kendi kaderiyle başbaşa bırakmak, onu terkedilmiş bir adadan farksız hale getirmek için söz birliği etmiş oldu. Onun gücünü yitiren, onu yıpratan gerçek savaş işte bu yalnızlık oldu. Gerilla bu yüzden öldü. Derin hendeklerden farksız bir sürü yoğun engellerin, uzun mesafelerin arkasında mevzilenmiş olan gerilla, ölümünü bütün gözlerden gizlemek istiyordu sanki. Oysa, dış dünya ile arasındaki bütün bu boşluklar, onun yıkılışının yankılarını giderek büyütmeye yarıyor, ve gerillanın hiçbir yerde ve her yerde olan mezarına, Amerika çapında bir halk efsanesinin dev boyutlarını kazandırıyordu. Nice engeller aşılması gerekiyordu ona erişebi mek için! Latin-Amerika kıtasının ortasında hapsedilmiş olan Bolivya'nın yalnızlığı! Kendi sefaleti içersine gömülmüş olan bu ülkenin bütün bütüne terkedilmiş olan Valle Grande bölgesinin yalnızlığı! Ve belki de bütün bu yalnızlıklar içersinde, ta ötelerde bir yerlerde Che Guevara'nın yalnızlığı dalgalanıyordur. Gerilla karargâhının orta yerinde, bir sıranın üzerinde, kamp ateşinin önünde dimdik oturmuş, bej renkli fötr beresi arkaya doğru itilmiş, piposunu ağır ağır tüttürerek, belki de Leon Felipe'nin *La Gran Aventura* şiirini okuyordur. Duygusuz, çevresinde olup bitenlere, gidip gelenlere karşı yarı ilgisiz, tencere gürültülerinden, küfürlerden, tartışmalardan uzak, hareketsiz haliyle gözümüzün önünde canlanıyor. Daha şimdiden, yaşamının çok ötesine geçmiş haliyle, bakış-

larını zaman zaman alevlerin üzerinde gezdiriyor. Yüzünde belli belirsiz alaycı bir gülümseme var. İçinden geçirdiği konuşmayı gözleriyle izliyor sanki. Önünde uzanıp giden sayısız görkemli savaşları seyre daimış, şimdiden onların keyfini sürüyormuş ve bilmem hangi yenilginin öcünü alıyormuş gibi bir hali var.

Bu arada garip bir olguya tanık oluyoruz: Nancahuazu giderek uzaklaşıyor, Che Guevara ise giderek yaklaşıyor. Bu savaş öyküsü geçmişin derinliklerine gömüldükçe, yaşam ve onun yanı sıra, mücadele süregeldikçe, Che Guevara'nın silueti, kendine sadık ve yenilenmiş olarak belirleniyor, aydınlanıyor, sakin yürüyüşü, bakışları, bize savaşın gerçeklerini anımsatan keskin sesi kulaklarımızda çınlıyor, sahte barış vaatleriyle uyuşturulmuş olan bizleri uykumuzdan uyandırarak, bu kof hayallerimizi bir anda yıkıyor. Che Guevara, son serüveninden hergün biraz daha dirilmiş olarak karşımıza çıkmakta ve uğrunda canını vermiş olduğu yüce tasarısının boyutlarını âdeta aşmakta.

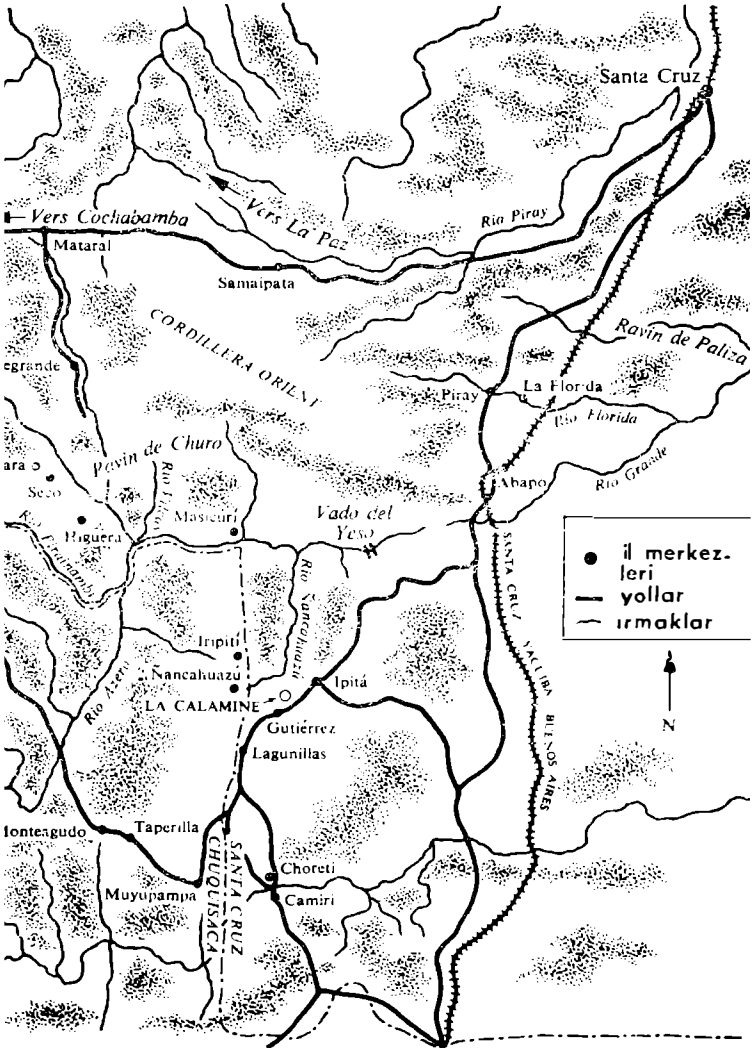
Bolivya'daki siyasal olayların tarihçesi

16 Temmuz 1809	La Paz ayaklanması ve Bolivya'nın ilk bağımsızlık kahramanlarından Murillo'nun Yukarı-Peru halkını genel bir ayaklanmaya çağıran bildirisi
1812-1820	İspanyol kraliyet kuvvetlerine karşı gerilla savaşı.
1824	Bolivar'ın teğmeni general Sucre'nin, İspanya kral naibine karşı kazandığı zafer.
6 Ağustos 1825	Bolivya Cumhuriyetinin kuruluşu.
1847-1864	Kına kınanın sömürüldüğü dönem.
1864-1871	Maden tuzlarının ve guanonun sömürüldüğü dönem. Melgarejo başkanlığında kurulan cumhuriyet.
1879-1884	Şili'ye karşı yapılan Pasifik savaşı. Bolivya denizlere olan çıkışını kaybediyor.
1900	Bolivya Hükümetinin başkenti Sucre'den La Paz'a nakledildiliyor.
1933-1935	Paraguay'a karşı yapılan Chaco savaşı yenilgiyle sonuçlanıyor.
1936-1939	General Toro ve general Busch başkanlığında kurulan milliyetçi ve geçici olarak anti-emperyalist nitelikteki hükümetler.
1941	Paz Estenssoro, Siles Suazo ve Carlos Montanegro tarafından yönetilen devrimci ulusal hareketin doğuşu.
Temmuz 1946	Milliyetçi Devrimci Hareket yanlısı cumhurbaşkanı Villaroel, La Paz'daki bir ayaklanma sırasında kalabalık bir halk kitlesi tarafından asılıyor.
9 Nisan 1952	İşçiler tarafından desteklenen Milliyetçi Devrimci Hareket, oligarşinin Ordusunu bozguna uğratıyor

	ve Paz Estenssoro'nun iktidara geçmesini sağlıyor. Paz Estenssoro 1951 seçimlerinde de cumhurbaşkanı seçilmiş fakat bu seçimler askerî bir darbe yüzünden iptal edilmişti.
1952-1956	Paz Estenssoro başkanlığındaki ilk hükümet. Burjuva demokratik devrimi dönemi. Okuma yazma bilmeyen kızılderili köylülere oy hakkı tanıyan genel seçimlere yeniden dönülmesi (21 Temmuz 1952). O zamana kadar Patino, Aramayo ve Hochschild'e ait kalay madenlerinin devletleştirilmesi, ve bunların yönetiminin Comibol'e (Bolivya madencilik şirketi) devredilmesi (31 Eylül 1952). Tarım Reformunun uygulanması (2 Ağustos 1953). Daha önce kurulmuş olan işçi milis kuvvetlerinin yanı sıra köylü milis kuvvetlerinin kurulması (1964).
1956-1960	Siles Zuazo'nun cumhurbaşkanlığına getirilmesi. Silahlı Kuvvetlerin gizlice yeniden kurulması.
1960-1964	Bolivya İşçi Konfederasyonu (COB) ve MNR'nin sol kanat yöneticisi Juan Lechin'in cumhurbaşkanlığı yardımcılığına getirilmesi ile kurulan Paz Estenssoro başkanlığındaki ikinci hükümet. Ülkenin ekonomik ve politik kesimlerinde sağa kayma.
1963	Lechin ile Estenssoro'nun arasının açılması.
21 Mayıs 1964	Paz Estenssoro'nun yeniden cumhurbaşkanlığına, general René Barrientos'un da cumhurbaşkanlığı yardımcılığına seçilmesi.
30 Eylül 1964	Madencilerin genel grevi.
4 Eylül 1964	Bir sürü halk ayaklanmaları, general Barrientos ve Ovando Candina tarafından yönetilen bir askerî darbeye yol açıyor. Paz Estenssoro Lima'ya kaçıyor.
15 Mayıs 1965	Juan Lechin askerî Cunta tarafından Paraguay'a sürgüne gönderiliyor. Madencilerin gösterileri ve grevleri. Sıkıyönetim ilân ediliyor ve kanlı bir baskı hareketinden sonra madencilerin toprakları askerî kuvvetler tarafından işgal ediliyor.
Eylül 1965	Oruro ve La Paz'da patlak veren ve yeniden bastırılan halk ayaklanmaları.

4 Temmuz 1966	General Barrientos cumhurbaşkanlığına, sosyal-demokrat partisi lideri Siles Salinas ise cumhurbaşkanlığı yardımcılığına seçiliyor.
Eylül 1966	Siglo XX ve Huanuni Madenleri işçilerinin grevleri.
27 Kasım 1966	Silahlı Kuvvetler ile resmî köylü örgütleri arasında, Barrientos ile Ovando huzurunda bir antlaşmanın (pacte campesino-militar) imzalanması.
26 Ocak 1967	Bolivya'da ölüm cezasının yürürlükten kaldırılması.
1 Mart 1967	«Bolivya'nın doğu kesiminde gerillaların ortaya çıkması».
8 Eylül 1967	Komutan Che Guevara'nın katledilmesi.
20 Temmuz 1968	İç İşleri Bakanı Antonio Arguedas, Che Guevara'nın güncesini Şili'ye kaçırmakla suçlanıyor. Arguedas Şili'ye sığınıyor. 22 Temmuzda sıkıyönetim ilân ediliyor.
29 Temmuz 1968	Bütün siyasal partiler ve kuruluşlar hükümetten çıkarılıyor. Salt askerlerden oluşan yeni bir hükümet kuruluyor.
10 Ocak 1968	ELN gerilla örgütünün komutanı Inti Peredo bir bildiri ile gerillanın yeniden faaliyete geçtiğini açıklıyor.
27 Nisan 1969	General Barrientos bir helikopter kazasında ölüyor. Siles Salinas Cumhurbaşkanı oluyor.
9 Eylül 1969	La Paz'daki sığınağında baskına uğrayan Inti Peredo katlediliyor.
26 Eylül 1969	General Ovando iktidara geçiyor ve yarı sivil yarı askerî bir hükümet kuruyor.
17 Eylül 1969	Maden İşletmeleri Bakanı Marcelo Quiroga Santa-Cruz tarafından yönetilen bir hareketle Gulf Oil Company devletleştiriliyor.
Temmuz-Eylül 1970	Inti'nin kardeşi Chato Peredo başkanlığında, ELN tarafından yeni bir gerilla üssünün kurulması girişimi yenilgiye uğruyor.
7 Eylül 1970	La Paz'da genel işçi grevi ve halk ayaklanması sonucu general Torres başkanlığındaki hükümet iş başına geliyor.

1 Mayıs 1971	Seçimle işbaşına gelmiş bütün politik ve sendikal işçi temsilcilerinden oluşan «ikili iktidar»ın organı olan Halk Meclisinin La Paz'da yürürlüğe girmesi.
23 Ağustos 1971	General Torres hükümetinin, Banzer tarafından yönetilen faşist eğilimli askerî bir hükümet darbesi tarafından devrilmesi.

Santa Cruz
Vers Cochabamba
Vers La Paz
Rio Piray
Mataral
Samaipata
CORDILLERA ORIENT
Ravin de Paliza
La Florida
Piray
Rio Florida
Ravin de Churo
Abapo
Rio Grande
Masicuri
Vado del Yeso
Piguera
Rio Azero
Iripiti
Nancahuazu
LA CALAMINE
Ipitá
Gutiérrez
Lagunillas
Taperilla
Choreti
Camiri
Muyupampa
SANTA CRUZ CHUQUISACA
SANTA CRUZ YACUIBA BUENOS AIRES
il merkezleri
yollar
irmaklar
N

Che Guevara'nın Bolivya projesine ilişkin olayların tarihçesi

15 Mayıs 1963	Bolivya kökenli Perululardan oluşan bir gerilla müfrezesinin birliği Puerto Maldonado'da baskına ve bunun sonucu olarak büyük bir kıyıma uğrar. (Perulu ozan Javier Heraud'nun ölümü.) Birlikten sağ kalanlar, Bolivya'daki ormanlık bölgeye sığınmak ve iki yıl süreyle La Paz'da gizlice yerleşmek fırsatını bulurlar. Böylece, Hector Bejar ve Juan-Pablo Chang'ın yönettiği ELN Peru örgütünün temelleri atılmış olur.
Temmuz 1963	Küba ordusunda yüzbaşı[1] «Ricardo» diye anılan ve komutan Guevara'nın yakın arkadaşı José-Maria Martinez Tamayo'nun, takma ad altında ve Kolombiya pasaportu ile Bolivya'ya yaptığı ilk yolculuk.
Eylül 1963-Şubat 1964	Ricardo'nun yardımıyla, Bolivya-Arjantin sınırında, Arjantin Halk Kurtuluş Ordusu EGP'nin artçı birliğinin kuruluşu. Bu birliğe Che'nin arkadaşı Masetti başkanlık ediyor. Coco ve Inti Peredo, Rodolfo Saldana, Jorge Vasquez Viana v.b. gibi genç Bolivyalı komünist militanlar gerilla birliğinin kuruluşuna katkıda bulunuyor.
Mart 1964	Arjantin'e göç etmiş Alman komünistlerinin kızı olan Tamara Bunke ile komutan Guevara arasında, Havana'da Endüstri Bakanlığında yapılan görüşme.

1 Küba askeri hiyerarşisinde üç temel rütbe vardır: teğmen, yüzbaşı ve komutan.

Tania, uzun bir eğitim döneminden sonra Che'den, görevine ilişkin ilk talimatı alıyor. Amaç: Üst kademelerle bir bağlantı kuruncaya kadar, Bolivya yüksek sosyetesine sızmak.

18 Kasım 1964 — Tania'nın, Laura Gutierrez Bauer adı altında ve Arjantin tabiyetinde olarak La Paz'a gelişi. 1965'te ikamet iznini alıyor.

14 Mart 1965 — Afrika'da yaptığı dört aylık bir geziden sonra Che Guevara'nın Havana'ya gelişi.

1 Nisan 1965 — Che Guevara'nın Fidel Castro'ya veda mektubu. Bu mektup, Castro tarafından, Küba Komünist Partisinin Merkez Komitesi toplantısında okundu.

Aralık 1965 — Kübalı bir devrimci Tania ile bağlantı kuruyor.

Ocak 1966 — Havana'da üç kıta konferansı.

Mart 1966 — Ricardo'nun, Papi ya da Mbli yeni takma adları altında, Kongo'dan başlayarak, Avrupa'dan ve Küba'dan geçerek Bolivya'ya gelişi.

Temmuz 1966 — Takma adı Pombo olan yüzbaşı Harry Villegas'ın, ve yine takma adı Tuma olan ve 1959'dan beri Che'nin muhafızı olan teğmen Carlos Cuello'nun Bolivya'ya gelişleri. Kongo'nun doğu kesiminde konuşulan swahili lehçesi, Che'nin bir çok silah arkadaşlarının takma adlarına kaynak olmuştur.

Temmuz-Eylül 1966 — Che Guevara'nın bizzat seçtiği gönüllüler müfrezesinin, Küba'da, kendi yönetimi altında askerî eğitim görmeleri. La Paz'daki hazırlıklar ve kurulan ilk ilişkiler.

Pombo, Bolivya Komünist Partisi genel sekreteri Mario Monje ile birkaç kez görüşüyor. Peru ELN örgütünün bazı yetkilileri La Paz'da faaliyetlere katılıyorlar.

Eylül 1966 — Yüzbaşı Alberto Fernandez (Pacho) La Paz'a geliyor ve Che Guevara'nın, harekât bölgesinin belirlenmesine ve gerekli politik ilişkilerin kurulmasına değin talimatlarını iletiyor. Regis Debray (Danton ya da Francés) Yukarı-Beni ve Chapare bölgelerini keşfe çıkıyor ve 1965'de kurulmuş ve Bolivya Komünist Partisi'nden kopmuş bir

	Marksist-Leninist komünist parti fraksiyonunun yöneticisi olan Moises Guevara'nın yaptığı hazırlıkları inceliyor. Bu örgüt, silaha sarılma niyetinde olduğunu daha önce belirtmiş bulunuyordu.
1966 Eylül sonu	Pombo'nun gelişinden ve gerilla ile ilgili hazırlıkların gelişmesinden telâşa kapılan Mario Monje ile Pombo arasında tartışmalı bir görüşme. Bolivya Komünist Partisi ile olan ilişkiler gerilimli bir döneme giriyor.
Ekim 1966	Partinin siyasî komisyonu toplanıyor. Nancahuazu'daki çiftlik Coco Peredo, Tuma ve Ricardo'nun yönetimi altında başka bir yere nakledildiyor.
4 Kasım 1966	Kumutan Guevara, Adolfo Mena Gonzales adı altında ve Uruguay uyruğunda, Madrid ve Sao Paulo yoluyla la Paz'a geliyor. Kendisi, «Amerika Birleşik Devletleri Örgütünün özel bir temsilcisi» olarak biliniyor.
1966 Aralık başı	Mario Monje'nin Küba'ya gelişi.
31 Aralık 1966	Che Guevara (Ramon) ile Monje arasında, Nancahuazu karargâhında yapılan görüşme. Monje, gerillanın siyasî ve askerî yöneticisi olmak istiyor. Che bu isteğini reddediyor. Araları açılıyor.
8-10 Ocak 1967	Bolivya Leninist Partisi Merkez Komitesinin genel toplantısında, Monje'nin kararları onaylanıyor.
22 Ocak 1967	Che Guevara tarafından kaleme alınan «şehirli kadrolara verilecek talimat» metninin, örgütün veznedarı Loyola Guzman tarafından La Paz'a götürülmesi.
1967 Ocak	Che Guevara ile Moises Guevara arasındaki görüşme.
1 Şubat 1967	Gerillanın, 15 Kübalı ve 12 Bolivyalıdan oluşan büyük çoğunluğunun Kuzey bölgesini, Rio Grande doğrultusunda keşfe çıkmaları. Büyük güçlükler içersinde geçen ve 15 günde tamamlanması tasarlanan bu yürüyüş altı hafta sürdü.
8 Şubat 1967	Rio Grande'nin, ırmağın en kabarık olduğu dönemde aşılması. Bu yolculuk sırasında iki gerilla boğuldu.

1967 Şubat başı	Moises Guevara grubundan katılması beklenen yirmi gerilla yerine sekiz Bolivyalı militanın merkez karargâhına gelmeleri.
1967 Şubat sonu	Komünist Gençlik Örgütü Yönetimi yeni doğmuş olan gerilla hareketinde kalmak isteyen üyelerini örgütten ihraç ediyor.
6 Mart 1967	Marcos (komutan «Pinares») tarafından yönetilen gerilla öncü birliğinin, Epifanio Vargas adındaki bir siville beklenmedik karşılaşması. Söz konusu kişi, birliği Nancahuazu'ya kadar izliyor ve sonra gidip, Camiri bölgesindeki IV. Tümene, gerillanın yerini bildiriyor.
10 Mart 1967	Gerilla karagâhının birkaç kilometre ilerisindeki «çinko damlı ev»in bir askerî müfreze tarafından işgali. O güne kadar kamufle edilmiş olan bu çiftlik, gerillanının ilk harekât üssü idi.
11 Mart 1967	İki Bolivyalı militanın gerillaya ihanet etmesi ve hemen akabinde askerî yetkililerle işbirliği yapması. İçlerinden bir tanesi, İç İşleri Bakanlığının muhbiriydi.
20 Mart 1967	Che Guevara'nın merkez karargâhına dönmesi.
24 Mart 1967	Ordu birlikleri, Camiri'deki bir garajda, Tania'nın cipini ve içindeki gizli evrakı ele geçiriyor. (Tania, Şubat ayında Ciro Roberto Bustos, Pelado ve Debray'i genel karargâha kadar götürmüş, bir an önce, La Paz'a dönüp, esas görevinin başına geçmeyi tasarlıyordu.
1967 Mart sonu	Dört Bolivyalı elemanın Moises Guevara grubundan çıkarılması. Silahsızlandırılmış olmalarına rağmen, bu dört elemanın yeni bir bir emir alıncaya kadar gerilladan ayrılmamaları gerekiyordu.
4 Nisan 1967	İki gerilla kaçağının rehberlik ettiği Ordu birliklerinin, gerilla genel karargâhının yerini keşfedip ele geçirmeleri. Askerî birlikler, burada Braulio (teğmen Israel Reyes) nun iyice gizliyemediği güncesini bulurlar. Bu olay, Che'nin Ramon takma adını değiştirip, Fernado adını almasına neden oldu.

10 Nisan 1967	Zaferle sonuçlanan Iripiti kuşatması: İkisi subay olan on asker öldürülüyor, otuz asker de gerilla tarafından esir ediliyor. Bu çarpışmada, eski Küba şeker endüstrisi Bakanı yardımcısı, Rubio (yüzbaşı Suares Gayol) vurularak ölüyor.
17 Nisan 1967	Joaquim (komutan Vilo Acuna) in yönettiği ve Tania ile birlikte onyedi kişiden oluşan artçı birlik ile gerillanın diğer militanları arasındaki bağlantının kötü bir raslantı sonucu kopması.
20 Nisan 1967	Muyopampa köyünde, Ciro Roberto Bustos (Pelado) ve Régis Debray (Danton) in, İngiliz gazetecisi Roth ile birlikte tutuklanmaları. O sırada, tesadüfen köyde bulunan bir Bolivyalı gazeteci, polis karakolunun avlusunda, henüz kimlikleri saptanmamış olan tutukluların bir resmini çekiyor. Birkaç gün sonra Pesencia gazetesinde yayınlanan bu resim, söz konusu militanların çarpışma sırasında vurularak öldüğünü bildiren askerî belgeyi yalanlıyor.
25 Nisan 1967	«Gerillanın en iyi militanı» olarak tanımlanan Rolando (yüzbaşı Eliseo Reyez Rodriguez)nun çarpışma sırasında vurulup ölmesi.
27 Nisan 1967	Keşif sırasında yaralanan Loro (Bolivyalı Jorge Vazquez Viana) nun silahlı olarak ele geçirilmesi. Loro, Camiri hastanesine nakledildiyor, «Ami» takma adını kullanan yarı resmî sıfatlı bir gazeteci ile görüştürülüyor. 7 Mayıs 1967'de hastaneden «kayboluyor», ve katlediliyor.
7 Mayıs 1967	İşçi lideri ve eski cumhurbaşkanı yardımcısı Juan Lechin, Şili'nin Arica limanında, sahte pasaport taşıdığı için tutuklanıyor.
1967 Mayıs bası	Gerillanın artçı birliğini oluşturan dört Bolivyalıdan birisi olan Pepe gerillaya ihanet ediyor.
15 Mayıs 1967	Artçı birliğinden Marcos (komutan Sanchez Diaz) un ve Victor (Bolivyalı gerilla)un çarpışmada vurularak ölmeleri.
6 Haziran 1967	Huanuni maden işçileri toplantısında, işçiler, gerillalara olan bağlılıklarını belirtiyorlar.

7 Haziran 1967	Hükümet bütün ülkede sıkıyönetim ilân ediyor.
10 Haziran 1967	Che Guevara, Joaquim yönetimindeki artçı birliği aramak amacıyla, Santa Cruz kenti doğrultusunda, ülkenin kuzey kesimine doğru yol alıyor. Rio Grande ırmağını aşıyor.
15 Haziran 1967	İşçi sendikaları alarm durumuna geçiyorlar.
19 Haziran 1967	Gerilla birliği Morocco köyüne sızıyor. Che Guevara dişçilik yapıyor. Seyyar satıcı kılığına girmiş üç askerî casus önce yakalanıyor, sonra serbest bırakılıyor. Gerillaya katılanlardan, köy sakinlerinden Paulino adındaki genç bir köylü kent örgütüyle yeniden bağlantı kurmak için kurye olarak Cochabamba kentine gönderiliyor, fakat kısa bir süre sonra Ordu birlikleri tarafından yakalanıyor.
23 Haziran 1967	Maden işçileri ile öğrenciler arasında yeni bir savunma antlaşması imzalanıyor, Maden bölgeleri işçiler tarafından «bağımsız bölge» ilân ediliyor.
24 Haziran 1967	Saint-Jean katliamı. Silahlı kuvvetler, Oruro yakınlarındaki başlıca kalay madenlerini ele geçiriyorlar.
26 Haziran 1967	Gerilla, Piray yakınlarında salıverilen üç askeri casusun talimatları üzerine düzenlenen bir tuzağa düşürülüyor. Tuma vurulup ölüyor.
6 Temmuz 1967	Gerilla Samaipata kentini ele geçiriyor. Bu kent, Cochabamba'yı Santa Cruz'a bağlayan anayol üzerindedir. Gerilla burada erzak ve ilâç ikmalini yapıyor. Bundan sonra, güneyde, içine girilmesi maddeten olanaksız olan bir bölgeye sığınıyor.
14 Temmuz 1967	Hükümet buhranı: İki siyasî parti, iktidardaki gerici koalisyondan çekiliyor. Silahlı Kuvvetler denetimi doğrudan ele alıyor.
20 Temmuz 1967	Gerilla artçı birliği Nancahuazu bölgesindeki Ticucha yakınlarında bir savaşa girişiyor. Bu savaş sırasında, ne askerî ne de politik formasyonu olmayan iki Bolivyalı daha gerillayı terkederler. (Eusebio ve Chingolo).
27 Temmuz 1967	Che Guevara'nın gerilla birliğinin kurduğu pusu başarıyla sonuçlanıyor.

30 Temmuz 1967 — Üç gün sonra, Ordu birlikleri gerilla karargâhına baskın yapıyor. Ricardo, geri çekilme sırasında ağır yaralanıyor.

4 Ağustos 1967 — Birkaç gün sonra tutuklanan iki gerilla kaçağı Ordu birliklerini genel karargâhın çevresinde bulunan gizli «stratejik mağaralar»a götürüyorlar. Burada ele geçirilen gizli belgeler (resimler, pasaportlar, fişler v.b.) Ordu birliklerinin, kent örgütünü deşifre etmelerine yarıyor. Loyola Guzman tutuklanıyor, ve o güne kadar delil yetersizliğinden dolayı açılamayan «Camiri davası» nın ilk soruşturmasının yapılmasına yol açıyor.

31 Ağustos 1967 — Vado del Yeso kuşatması. Joaquim yönetimindeki artçı birlik, Masicuri dolaylarındaki Rio Grande kıyılarına geliyor. Honorato Rojas adındaki bir köylü, öncülük ederek, onları bir vadiye doğru götürüyor. Burada, birkaç saat önce durumu haber alan Manchego alayına mensup bir süvari bölüğü, kıyıda gizlenmiş, onları bekliyor. Çarpışma sonucu, yedi savaşçı ırmağı aştıkları bir sırada öldürülüyor: Joaquim (komutan Vilo Acuna Nunez), Alejandro (komutan Gustavo Machin), Braulio (teğmen Israel Reyes), Tania, Moises Guevara, Walter ile Polo adlarında iki Bolivyalı. Perulu doktor El Negro (Jose Restituto Cabrera Flores) ile Freddy Maimura bir süre sonra yakalanıyor ve katlediliyor. Sağ kalanlardan birisi, Paco tutuklanıyor. Che Guevara, olup bitenleri radyo aracılığıyla öğreniyor ve artçı birliğini aramaktan vazgeçiyor. Muhbir Honorato Rojas 14 Temmuz 1969'da ELN tarafından idam ediliyor.

3 Eylül 1967 — Masicuri ırmağı kıyılarında, bir gerilla müfrezesi ile bir Ordu birliği arasındaki çarpışma. Che Guevara'nın birliği yirmi iki militandan oluşuyor. Birlik daha elverişli bir bölgeye sığınmak amacıyla kuzeye doğru tırmanmaya devam ediyor.

22 Eylül 1967 — Alto Seco köyüne gelince gerilla birliği burada konaklamaya karar veriyor. Köy okulunda, Che

Guevara ile Inti Peredo, orada toplanmış olan köy halkına hitaben bir konuşma yapıyorlar. Bu, gerillanın ilk siyasal nitelikteki toplantısıdır. Toplantıdan hemen sonra, köy muhtarı, gerillaları, Valle Grande yakınlarındaki garnizona ihbar ediyor.

26 Eylül 1967 — Ordu tarafından sıkıştırılan gerillaların öncü birliği, La Higuera köyü yakınlarında pusuya düşürülüyor. Inti'nin kardeşi ve 1966'dan beri yapılan gizli hazırlıkların temel direği Coco Peredo, öncü birliğin başı Miguel (yüzbaşı Manuel Hernandes), ve Boliviyalı üniversite öğrencisi Julio (Mario Gutierres Ardaya) ölüyorlar. Böylece birliğin sayısı ondokuza düşüyor. Bunlardan bir tanesi yaralı (Benigno) bir tanesi de ağır hastadır (birliğin doktoru Moro).

28 Eylül 1967 — Ordu birlikleri, iki gerilla kaçağını daha yakalıyor. Bunlardan bir tanesi çarpışma sırasında yolunu şaşırmış olan Camba (Orlondo Jimenez) diğeri ise gerillanın ahçısı Leon (Antonio Rodriguez Flores)dir. Böylece geriye onyedi kişi kalıyor.

8 Ekim 1967 Pazar — Rio Grande dolaylarındaki Churo boğazında gerilla birliği baskına uğruyor ve kuşatılıyor. Çarpışma sırasında dört gerilla öldürülüyor: Antonio (yüzbaşı Orlando Pantoja), Pacho (yüzbaşı Alberto Fernandez), Arturo (teğmen Rene Martinez Tamayo, Ricordonun kardeşi) ve Aniceto Reynaga (Bolivya Komünist Gençlik örgütü militanı). Üç gerilla tutuklanır ve katledilir: Komutan Che Guevara, El Chino (Juan Pablo Chang, ELN Peru örgütü yöneticisi) ve Wili (Simon Cuba, Boliviyalı, eski Potosi maden işçisi). Bu katliamdan sağ kalanlar iki gruba ayrılıyor.

12 Ekim *1967* — Dört militandan oluşan birinci grup, Mizque ile Rio Grande ırmaklarının kavuştuğu yerde tutuklanıyor ve hemen akabinde öldürülüyor. El Moro (Kübalı militan doktor, teğmen Octavio de la Concepcion), Chapaco (Jaime Arana, eski Komünist Gençlik örgütü militanı), Eustaquio (Perulu, Lucien Galvan, gerillanın radyo teknisyeni ve ELN

militanı) ve Pablito (Francisco Huanca, genç Bolivyalı köylü) de böylece katledilmiş oluyor.

12 Ekim 1967 — Altı militandan oluşan diğer grup, taktik kuşatmayı yarmayı başarıyor ve Ordu ile polisin sıkı takibinden kurtulmak için uzun bir yürüyüşe başlıyor.

15 Kasım 1967 — Ordu birlikleriyle bir karşılaşma sırasında, El Nato (Julio Luis Mendez, köylü kökenli Bolivyalı, Peru ELN örgütü gerillasının eski rehberi) öldürülüyor.

Aralık 1967 ve Ocak 1968 — Inti Peredo ile Urbano (yüzbaşı Leonardo Tamayo Nunez)nun Cochabamba kentine gelişleri. Gerillaдan sağ kalanların (Pombo, Urbano, Benigno [yüzbaşı Dariel Alarcon] ve Bolivyalı Dario) ülkeden kademeli olarak çıkışlarını sağlamak üzere hazırlıklar yapılıyor.

22 Şubat 1968 — Ant dağlarını yürüyerek geçtikten sonra gerilalar Arica'nın 200 km. güneyinde kalan Şili sınırına varıyorlar. Şilili sosyalist senatör Salvator Allende, onların sorumluluğunu üzerine alıyor ve Tahiti'ye kadar gerillalara eşlik ediyor.

TARİHSEL BELGE DEĞERİNDE *ÜSTÜN BİR ESER!*

CHE GUEVERA'nın Bolivya'da giriştiği son gerilla hareketinde, arkadaşlarının 'Fransız' diye çağırdıkları ünlü bir sosyalizm kuramcısı ve eylemcisi de vardı Regis Debray!

Bolivya zindanlarından kurtulduktan sonra, Regis Debray, kaleme aldığı bu eserinde, bir yandan girişilen eyleme ilişkin acı tatlı anılarını anlatırken, bir yandan uğradıkları başarısızlığın kuramsal düzeyde olduğu kadar, uygulama düzeyinde de özeleştirisini yapıyor.

BASIMEVİ ANKARA

15 LİRA